

1953

117
m/f

-1-

V. B.
Inv. 266598

ПРОВЕРЕНО
1949 г.

Prof. P. D A L E .

0308014538

1936/37. m. g. lekcijas.

Ievads filozofijā.

1. lekcija/1936. g. 16. septembrī./

Kustoniem ir apziņa. Apziņa atšķir kustus no nedzīvās dabas. Kustoni reaģē uz apkārtnes iespaidiem pārdzīvojot sajūtas, jūtas, iekšējus impulsus un viņi pa lielāku daļu reaģē instinkti. Tie nodzīvo stundas, dienas, ~~dienas~~, mēnešus un gadus, izpilda bioloģiskās funkcijas un atkal beidz eksistēt bez sevišķām refleksijām, grūtībām.

Cilvēkam arī piemīt sava animalā daļa, savs animalais aspekts. Viņš arī ir bioloģiska būtne; - sastāv no miesas un dvēseles. Bet ir principiēla starpība starp cilvēcisko būtni un kustu. Cilvēks dzīvo, veģetē, dzīvi nenoteic akli paradumi, bet cilvēkā pievienojās kas daudz augstāks un vērtīgāks, viņš eksistē un reizē domā par savu eksistenci. Cilvēks ir domājoša būtne. Nav izšķirts, kādā mērā kustu ir spējīgi domāt. Elementārās domāšanas formas viņiem ir, bet ne tādas kā cilvēkiem. Par kustu valda instinkts, tie ir padoti dabai, tie ir dabas vārgi. Bet cilvēkā ir kaut kas kvalitatīvi vairāk, - tas spēj eksistēt un dzīvot, kā arī domāt par savu eksistenci un dzīvi. Cilvēks nav organizēts tā kā kustus.

Ja cilvēkā pamostās ciešanas, tad pašsinājās apziņa un iedegas doma: ko tas nozīmē? Kāpēc tas tā noticis? un t. t. Kāpēc es ciešu? Tādā brīdī dzimst refleksija. Sava domas, varbūt ir vertikāla Cilvēkam ir instinkts un refleksija.

Paskals saka: "Cilvēku var sadragāt visniecīgākais ārējs iz

iemesls, tas var aiziet bojā. "Bet nedzīvās būtnes nezin, kas ar tām notiek, tās nedomā par to." Bet cilvēks spēj domāt par savu atkarību no dabas. Tas ir viņu kēnišķais pārākums par kustinājiem. Ja doma ir pamodusies, tā neapmierinās ar pašas eksistences problemām, bet iet tālāk un jautā par visas dzīves jēgu, un sāk pat uzstādīt vēl plašākus jautājumus, kā; "kas ir pasaule?" Te jau cilvēks ir pacēlies līdz filosofiskās refleksijas augstumiem.

Beidzot paceļas arī problēma: kas esmu es? Es pats? Tas jautā par sevi pašu. Kas ir citi, un kas ir pasaule, kurā es un citi eksistē? Kas ir cilvēks, kas ir pasaule? Tās ir divas dziļas problēmas, kas nodarbinājušas cilvēci no pašiem sākumiem. /Indijā, Grieķijā./ Šīs problēmas ir vienmēr asi apzinātas. Cilvēks pēc būtības tiecas domāt.

"Visi cilvēki tiecas pēc atziņas" - teica Aristotelis. Šis izteiciens iezīmēts Freiburgas universitātē - galveno kāpņu sienā. Bet pēc kādas atziņas cilvēki tiecas? Cilvēka tieksmei pēc atziņas var būt ļoti šaura ievirze. Cilvēks interesējās par lietām tādēļ, lai zinātu tās derīgumu vai nederīgumu un, lai zinātu tās izlietot kam par labu vai sliktu. Tas grib zināt to, ~~ko~~ kas viņam noderīgs, lai tas apmierinātu viņa vitālās un bioloģiskās prasības. Te nemeklē atziņu patiesības dēļ, bet praktiskās noderības dēļ. Tādu domāšanu sauc par ūtilitāro jeb pragmatisko domāšanu.

Bet ir cilvēki, kas saka, ka tie grib iegūt skaidru atziņu, tie grib zināt patiesību pašas patiesības dēļ. Tas dod atziņas skaidrību, kas reizē arī dod baudu.

Solons atbildēja kēniņam Kroisam pēc Herodota liecības tā: "Es ceļoju, lai vērotu, lai iegūtu atziņas pašas atziņas dēļ."

Tā tad vieni meklē atziņu utilitāriem motīviem, citi patiesības dēļ.

Pirmiem ir ievirze šaurā gultnē; tiem interesē tas, kam sakars ar viņa personīgo "es". Citu interesēs ir plašākā nozīmē. Tā tad var būt plašāka vai šaurāka ievirze.

Ir atšķirība arī starp priekšmetiem, par ko interesējās. Ievirze arī var būt seklāka un dziļāka. Par lietām varam interesēties arī plašāk. Vai lietas veids ir konstants? Vai tas ir nejaušs vai būtisks? Kas ir lietas būtiskais sastāvs? Te nāk jau palīgā fiziki un ķīmiķi. Tie pateiks elementus, formas, ķīmisko uzbuvi. Tās jau būs dziļāka un augstāka atziņa. Tas noskaidro būtisko un pastāvīgo. Cilvēki vēro, ka viss kas dots mūsu skata priekšā ir pastāvīgā mainā, visur kautkas notiek. Viss mainās un grozās. Cilvēks ne tikai to redz, bet doma sāk jautāt, kāpēc ir šī stāvokļa maina? Kādi cēloņi ir tām pārvērtībām un stāvokļu mainām? Tā tad cilvēks sāk jautāt par cēloņiem. Cilvēkā dziļi iesakņota cēlonība. Tā ir cēloniskā jautāšana / *σλοτε* /. Pasaule ir sarežģīta, daudzslāņaina, daudzveidīga. Darbojas daudz faktoru un nav viegli izprast cēloņus. Cilvēks jautā pēc būtiskiem cēloņiem, bez kuriem parādība nemaz nevar būt. Ja jautājam, kādi ir pēdējie cēloņi kādai parādībai, tad jautāšana iet uz filozofisko virzienu.

Cilvēka skats var vērsties ^{arī} uz veselu, plašu notikumu sfairu un procesu. Var jautāt un aprakstīt, bet var jautāt arī, kas ir radītāja cēloņi. Te esam jau monākuši pie filozofijas. Jautāšana pēc pēdējiem būtības cēloņiem. Jo radikalāki to uzstādam, jo filozofiskāka ir mūsu domas ievirze.

Ja ejam vēl tālāk un jautājam par cilvēku un pār visu pasauli, par visu visumu / universu /, kas ir viņa būtība, kas ir pirmspēki, attiecinot to uz visu, tad esam nostājušies vispārējā filozofijas pakāpienā, jo par universu tālāk jautāt nav iespējams un te ir domas robeža / *causa prima* /, jo bezjēdzīgi ir jautāt, kas

ir pirmā cēlona pirmcēlonis.

Filozofiskās gaitas sākšanai var sākt pat no vissīkākām parādībām, piem.: rudenī nokrīt lapas. Bet dažos mirkļos ātri var pāriet uz pēdējiem jautājumiem - "kāpēc šī lapa nokrita?" Mēs atbildēsim: "Ļaudē, ka pienācis rudens, un kokā notiek vielu maiņa" u. t. t. Dzīvības procesi ņēmuši citu virzienu.

"Bet kāpēc lapa krita uz zemi un ne uz augšu?" Mēs sakam: "Tāpēc, ka viss krīt uz zemi." "Bet kāpēc?" - "Tāpēc, ka zemes spēks, zemes smagums to pievelk." Tā tad mēs jau sākam operēt ar zemes pievilkšanas spēku jēdzienu. Bet kas ir šis spēks? Kas ir pievilkšanas spēks? Kā zeme iekļaujas spēku attiecībās? Kas iekļaujas saules sistēmā? Te jau sākās filozofiskas problēmas. Tā tad ļoti ātri var pāriet no sīkumiem uz filozofiskām problēmām. Kā radusies dzīvība bērnam piedzimstot? Te rodas bioloģiska problēma. Kā top cilvēks, t. i. atziņa kopā ar jauno cilvēku? Dzīvības noslēpums.

Cilvēka būtībā ir tiekšanās pēc atziņas; augstāk stāvošie cilvēki tiecas pēc filozofiskās atziņas.

2. lekcija.

1936. g. 18. septembrī.

Literatūra:

1/ Külpe, Einleitung in die Philosophie.

/Izslēdzot fil. disciplīnu vēsturi/. Visā vācu filozofijā pieņemta viņa terminoloģija.

2/ Čelpanovs. /Viņa darbs jau novecojies./

3/ J. Students, Ievads filozofijā.

4/ S. Franks, Ievads filozofijā /krievu vārd./

5/ Thormeyer, Philosophisches Wörterbuch.

Filozofiskā refleksija apcerē pašu atziņu. Daži cilvēki ir tikai veģetējošas būtnes, kas dzīvo mechaniski. Bet cilvēkos ir tendence filozofiski reflektēt, ir tieksme uz apceri./apcer sevi un pasauli/. Principiāla un sistemātiska apcere par dzīvi un pasauli - tā ir filozofija. Jo vairāk vēršamies uz būtisko, jo tādai domāšanai ir filozofisks raksturs. Lingvists var jautāt pēc valodas būtības, jēgas.

Jeruzalems "Philosophie der Sprache".

Vēsturisko notikumu **sakarība**. Vai te nav finālās kauzalitātes, t.i. virzīšanās uz mērķa sasniegšanu? Kādi spēki virzē vēsturisko procesu?

Matemātiķis filozofē, tikko jautā, kas ir telpa? Ko nozīmē bezgalība? Visplašākais jēdziens ir visums /universs/. Tur ietvertas arī normas jeb jābūtības idejas. Viss, ko var domāt ar kaut kādu pozitīvu saturu - ir universs. Tā tad universs aptver arī to, kam jābūt, - iespējamību. Vidus laikos to sauca - omnitude rerum. Tas ir filozofu objekts. Speciālās zinātnes nem no universa apla katra lielāku vai mazāku sektoru. Filozofiskā apcere vēršās uz visu riņķi, grib izprast viņa sastāvu, robežas etc. (Mācība par esamību)

Domāšanai ir universalitāte un būtiskums. Būtiskuma meklēšana ir filozofijā visraksturīgākais.

Wesen - essentia - tā ir domāšanas kategorija. Substance - pirmbūtība, kas lietu pārvērtībās paliek kā viņu pamats un kodols. Filozofiskā domāšana vēršās uz universu, lai saprastu tā būtību, pirmamatu, pēc tam lai saprastu atsevišķos parādību novadus un to kopīgo likumību. Pirmprincipu vairs nevar reducēt uz kādu citu. Cognito /atziņa# vēršas lai izprastu lietas /rerum/ no principu viedokļa /ex primis principiis/ - philosophia est. Res - var būt arī nematēriāla. Filozofija ir pamatzinātne. /Grundwissenschaft/.

Grieķu filozofi vispirms pievēršas dabai, jautājot tās pamatelementus. Viņiem bija ievirze uz ārpasauli. Bet tā ir tikai daļa no metafizikas, kas ir filozofijas dvēsele. Metafizikas centrālā problēma: - kas ir īstenība, kas ir pasaule savā būtībā? - Vēlāk sāka reflektēt par pašu atziņas būtību - to saucam (~~am~~) par atziņas mācību. Cilvēks ir arī gribētāja būtne. Ir iekšēja nepieciešamība jautāt, kāda vērtība ir tam, kas redzams, - dzīvei. Vērtības jēdziens ir korelatīvs jēgas jēdzienam, tāpēc jautājam pēc dzīves jēgas. Kāds mērķis ir dzīvei - vēsturiskam procesam? Ja arī šis jautājums ir nepareizi uzstādīts, tad tomēr tas jāpārbauda. Metodiskais skepticisms ir nogaidošs, lai iegūtu drošību. Filozofijas domāšana ir kritiska.

Trešais problēmu novads ir vērtību mācība, - aksioloģija. Tā ir mācība par fundamentālām vērtībām. Filozofijas domāšana reducē daudzējādību uz nedaudz pamatorincipiem.

Cilvēki meklē baudu, labumu - tikumiskas vērtības, slāpst pēc skaistuma, svētuma, nacionālās vērtības, patiesības atziņas.

Aristotels par augstāko pilnības stāvokli atzīst atziņas. Visas šīs vērtības aptverot, rodoties pilnības ideja. Bet ir absolūtas un relatīvas vērtības. Ir līdzekļa vērtības, piem.: cilvēka veselība, saimnieciskās vērtības.

Šie ir filozofijas galvenie jautājumi, - pamatproblēmas: Gnoseoloģija, ontoloģija, aksioloģija /vērtību problēma/. Tās ir 3 filozofijas disciplīnas.

Stoīcisms, epikurisms centrēts aksioloģiskās problēmās. "Saprast pasauli nevar, jāzina tikai, kā jādzīvo."

3. lekcija.

1936.g. 7. oktobrī.

Filozofija ir atziņa par visu lietu pirmprincipiem, visu objektu kopums. Bet ne tikai lietu, bet visu, kas mūsu domāšanas saturs. Objektam korespondē domājošais un izzinošais subjekts. Filozofijas doma vērsas arī uz paša domātāja subjektu. Grib izprast pats sevi, pašas atziņas robežas.

Vārdā filozofija apvienoti "sofia" un "filos", tā tad gudrības mīlestība un filosofa ir gudrības mīlētājs. Šis vārds pie grieķiem ieviesies jau no Herodota laikiem. Sākumā lietoja vārdu "sofos". Pitagors to vārdu atbilda par pārāk pretenciozu un ņēmis vārdu stingrā, ideālā nozīmē, jo neviens cilvēks nedrīkstot par sevi domāt, ka ir gudrs / σωφός / un visu zinot. Tad ieviesās apzīmējums "filozofs", kas meklēja nesavtīgi atziņas pašas atziņas dēļ. Tādu zināšanu kopumu sauca par filozofiju. Platons teica, ka dievi nefilozofējot, bet cilvēki gan, jo dievi esot gudri un nemeklējot vairs atziņas. Filozofijas vārdā mums darīšanas ar σοφία, bet gudrība un patiesība nav viens un tas pats. Bet kurš cilvēks ir gudrs? Sokrāts teica, ka viņš tomēr esot uz gudrības ceļa, jo zinot, ka nekā nezinot. Gudrība ir ļoti plašs jēdziens. Runājam par praktisko gudrību, - reliģijas gudrību.

Kas ir gudrība? Gudrība nenozīmē daudzzināšanu, un sevišķi, ja zināšanas nav vērstas dziļumā. Tādam cilvēkam nav nekādas gudrības. Var zināt faktus un rezultātus, bet nevaram teikt, ka tāds cilvēks ir gudrs. Tas gan ir erudīts, t.i. lietpratējs, bet ne gudrs. Erudīcija ir zināšanu daudzums. Zināšanas vairums nevairo gudrību. Zināšanām vajaga attiekties uz lietām viņu principiēlā apgaismojumā. Atziņai jābūt būtisks, fundamentāls raksturs, un mums jāprasa pēc jēgas, kā atsevišķi proce-

si ietveras kopsakarībā. Ja tādā garā analīzejam kādas lietas, tad iegūstam ne tikai zināšanas, bet iegūstam būtiskas zināšanas un atziņai ir filozofisks raksturs, un tās var ieiet kā elements mūsu "gudrībā". Tā tad vajaga zināt. Bet vēl ir vienlieta. Ir cilvēki, kas daudz zina, apvienotā kopsakarībā,, bet ja šis cilvēks dzīvē un darbos nav saskaņā ar idejām un patiesībām, kuŗas viņš ir atradis, un ja viņš dzīvē nerealizējās zināšanu saturs, tad tas nekādā ziņā nebūs gudrs. Te nāk Kļāt jaunais moments, ka dzīvē un darbā jāpiepilda vērtības un atziņas, kuŗas esam atzinuši.

Gudrs ir tas, kas zina patiesību par lietām un dzīvo saskaņā ar iegūtām zināšanām. Gudrība pastāv iekš tam, ka mēs cenšamies pēc augstākās patiesības un cenšamies darboties saskaņā ar augstākās patiesības saturu, ar to, ko atzinis par labu.

Gudrs ir tas cilvēks, kas pret viņam nolikto dzīves laiku darboties saskaņā ar savām personīgi iegūtām pamatatziņām par dzīvi un pasauli un kas pret dzīvē realizēt savas īpatnējas spējas un pildīt savu dzīvi ar vērtīgāko saturu.

Cilvēks nedrīkst akli un pasīvi ko pieņemt, bet tam personīgi jānovērtē un jāpārbauda, [tādēļ pievienojam "personīgi"].

Jāpārbauda protams ne līdz pamatiem, bet jāpieņem saskaņā ar paša sirdsapziņu. Tas atšķir filozofijas gudrību no teoloģijas gudrības, kur pieņem atziņumu tāpēc, ka kaznīca tā ir pieņēmusi. Filozofijas gudrībai pieder tā tad kritiskais gars.

Cilvēks, kas nerealizē viņam dotās spējas, kas dotās dāvanas nepazīst, tas nav gudrs cilvēks. Cilvēkam vajaga pazīt sevi un pildīt dzīvi ar vērtīgāku saturu. Ir cilvēki, kas nesaprot nekā no daiļuma vai mākslas, tad arī tos nesauksim par gudriem. Tāpat arī, ja trūkst svētuma elementu, tad arī sakam, ka tādām cilvēkiem kas trūkst. Ir jāredz viss būtiskais.

Savādus filozofijas deficiētus:
Grieķu senātnē, pie Aristotela atrodam izpratni, ka pirmfilo-

zofija ir visu lietu pirmprincips. - Pirmfilozofija ir visu lietu nemainīgās pirmformas - saka Platons. (dz. 427. g. p. Kr.)

Pie Sokrata ^{dz. 469 p. Kr.} izvirzījās pirmā vietā praktiskais jēdziens. Gudrs ir tas, kas meklē tikumisko pašapziņu, kas meklē sevi un realizē tikumus. Dominējošs vārds ir tikums. Gudrs ir tas, kas meklē atziņas pilnību, izprotot sevi, saklausa savu tikumisko sirdsapziņu un dzīvo saskaņā ar tām. Sokrāts mācīja to, ko viņš domāja, un dzīvoja tā, kā domāja un runāja, un aizgāja no pasaules palikdams uzticīgs savām atziņām, kas bija tikumiskas. "Ja cilvēks zina, kas ir labs, tad viņš arī tā dzīvo." Tāda bija Sokrāta pārliecība. "Ja neizpilda tikumiskos likumus, tad tas tāpēc, ka cilvēks tos nezina".

To pašu vērojam pie epikurišiem un stoikiem. Epikuriešu ideāls ir dzīvot laimīgu, apmierinātu dzīvi un taču dzīvi dibināt uz skaidrām prāta atziņām. Pareiza dzīves māksla dibinās uz pareizām atziņām par dzīvi un pasauli.

Arī stoikiem tāds pat dzīves uzskats. Cilvēkam jādzīvo saskaņā ar pasaules prātu, un iekš tam pastāv arī " — ". Augstākais ideāls ir filozofs, kas ir no visa neatkarīgs, tas ir nesatricināms / $\alpha\tau\alpha\sigma\alpha\phi\lambda\alpha$ /, ne prieki ne bēdas nedrīkst cilvēka līdzsvaru satricināt, tam jāpietiek ar sevi pašu. / $\alpha\nu\tau\alpha\sigma\kappa\iota\alpha$ /

Tas sevi pats atrod garīgo centru, un viss ir pakļauts pamatatziņai.

Jaunplatonismā atrodam atziņas saplūšanu ar reliģiskiem meklējumiem. Tie meklēja absolūto atziņu Dievu. Filozofija kļuva par teosofiju / Dieva atziņu/. Te bija zināšanas iegremdēšanās Dieva būtībā. Te ir mistiska vienība ar absolūto Dievu.

Vidus laikos mums sastopams divejāds jēdziens par atziņu. 1/ No vienas puses ir atziņa, kas rodas ar dabiskā prāta palīdzību / numen naturalis/. Cilvēks pats ar saviem spēkiem izprot

lietas. 2/ Otrs veids ir sapientia divina - dievišķā atziņa. Pirmo gudrību iegūst pats ar savu meklēšanu, otrā atziņa dibinājās uz atklāsmi /revelatio/, kas ietver sevī atziņu iegūšanu pateicoties kādai ārpus cilvēka stāvošai varai. Tā ir atklāsmes atziņa. Tā stāv augstāk par pirmo. Pirmo atziņu pakārtoja atklāsmes atziņai un no šejienes ir tas jēdziens, ka filozofija ir teoloģijas kalpone. Filozofija var mēģināt loģiskos jēdzienos izteikt to, kas ietverts atklāsmes atziņā.

Jaunākos laikos pie Kanta atrodam arī tādu uzskatu. Filozofija ir prāta atziņa neatkarīgi no pieredzes par dabu un tikumiem. Filozofijas atziņu ved sakarā ar mērķiem. Izvirza arī praktisko un vitālo momentu. Filozofija nav tikai teorētiska zinātne. Gudrība var būt tikai tur, kur ne tikai zināt vērtīgo, bet dzīvo saskaņā ar vērtīgo.

4. lekcija.

1936. g. 9. oktobrī.

Filozofijas erots- garīga mīlestība. Kas viņa ir? Arī māksla dzīvo un aug tāpēc, ka mākslinieks viņu mīl kā savu dzīves mērķi. Mīlestība pārvēršās darbos. Tā tas arī zinātnē. Pamatā mīlestībai ir sasniegt kaut ko vērtīgu. Šī mīlestība ir ilgstoša kvēlaina tieksme jeb garīga kaislība, kuŗa top vadīta no idejas par filozofijas būtisko uzdevumu, kas saistīta ar afektīvām jūtām. Cilvēkam var būt kaislīgas ceļošanas tieksmes, aizmirst briesmas. Tā arī filozofijā ir zināmā mērā kaislīga kāpšana kalnos, lai no virsotnes pārskatītu visu pasauli. Erots piedzīvo vai nu piepildījumu vai vilšanos, šaubas, entuziastiskus atziņas prieka momentus. Dažus zinātniekus, kad tie atraduši ko jaunu, pārņem entuziasms. Cilvēki tiecas pēc tādām atziņām, kas apmierina visu garu, arī sirds prasības,

jo cilvēka gars prasa ne tikai to, kas ir, bet prasa kāda vērtība un jēga ir visai totālai dzīvei.

Filozofijas garīgi dzīvais pamats ir tieksme pēc visu aptverošām atzinām-^{psychol. pam.}erots. No otras puses pamatā ir arī ^{logiskais pam.}logos -
prāts. Pirmā vietā stāv postulāts par universa izzināmību. Postulāts ir principiēls pieņēmums, kas izriet no cilvēka gara darbības novērojumiem, lai varētu sekmīgi realizēt kādu mērķi. Postulāti nav stingri pierādami. Arī filozofijas pamatā ir princ. postulāts. Ja šķistos mums, ka patiesa ir tāda atziņa, ka viss esošais nav izzināms, nav aptverams, tad neviens arī nevarētu filozofēt. Tas iespējams tāpēc, ka cilvēks vadās no ^{postulātam}pieņēmumiem, ka esošais ir vairāki vai mazāki izzināms, pakļaujas loģisko jēdzienu sakarīgām formām, mūsu intuīciju skatījumam. Postulātā tā tad ir saprātīga ticība. Absolūts skepticisms un agnosticisms ir filozofijas nāve. Kas šaubas par jeb kādas atziņas iespējamību ir skeptiķis, un tas neko nevarēs iesākt ne panākt. Tas nevar būt filozofs. Tāpat filozofs nevar būt agnostiķis. Pēdējais var gan pielaist, ka pasaulē gan ir kas, bet mēs nevaram tikt klāt un nekā zināt. /negat. dogmat./ /Ir arī irracionālais/ Filozofs arī nevar nekad iziet no pozitīva dogmatisma. I. kad iedomājas, ka visu zin. Filozofa metodol. princips ir nepieņemt par patiesu to, kas nav zināms. Hans Drīžs saka: "Ich weiss, dass ich etwas weiss." Arī Dekarts metodiski izgāja no principa, ka viņš izslēdza visu pasauli no pozit. atziņas satura. "Kas tad ir tas, kas paliek pāri, par ko nevar šaubīties?" Nevar šaubīties par to, ka eksistē domātājs-subjekts "ego". "Cogito ergo sum". Šī ir pazīstamā Dekarta formula.

Mēs zinām, ka kautko zinām. Edm. Husserls iziet no kā līdzīga Dekartam, ka neapšaubams ir atziņas sastāvs - ego cogitans un cogitationes. Tā tad neapšaubams ir subjekts un viņu domu intencijas /nolūks/, virzieni, akti.

Lai varētu tiekties pēc absolūtas patiesības, tad vajadzīga regulatīva ideja par šo patiesību. Regulatīva patiesība līdz šim nav sasniegta. Šī ideja pastāv cilvēka apziņā. Tā ir patiesība kas aptver visu lietu būtību. Tā ir nepieciešama cilvēkam kā mērogs, lai noteiktu, kad atziņu kopums tuvojas visaptverošai patiesībai.

Absolūta patiesība ir sistemātiska, viņa varētu izteikties visaptverošā atziņu un jēdzienu sistēmā, bet ne vienā jēdzienu spriedumā. Tā ir sistēma. Tādu sistēmu vēl neviens nav sasniedzis.

Patiesība rāda, kādai vajadzētu būt patiesības sistēmai un rāda virzienu, kādā tā būtu meklējama.

Kādai jābūt absolūtai patiesībai?

Pirmā pazīme ir absolūtisms. Mēs antipicējam /uztveram/ tās patiesības īpašības, kurās mēs meklējam. Absolūtisms ir pilnīga patstāvība un neatkarīgums. Otra pazīme tā, ka patiesība ir sistemātiska, viņa ^{ietver} atsedz pasaules būtību zināmā loģiskā sistēmā. Patiesības sistēmā nedrīkst būt nekādas pretrunas. Visi locekļi saistīti savā starpā. Romantiķi saka, ka sistēma nokaujot patiesību, sapinot spārnus intuīcijas lidojumam. Bet mēs šai irracionalismā nevaram krist. Trešā pazīme ir ³universālitate. Patiesības sistema ir tāda, kas attiecas uz visu lietu būtību, jo ar būtību saprotam to, kas ir lietu un parādību kopējais pamats. Filozofija tiecas meklēt kopēju pamatu, bet nevar teikt, ka tāds pamats būtu tikai viens. Var būt, ka ir vairāki.

Ir vēl viens postulāts, kas nav teorētiskas un psiholoģiskas dabas, - tas ir vērtības atzinums. - atzinums, ka pilnīga atziņa un patiesība cilvēkam ir vajadzīga, lai sasniegtu iespējami augstāku pilnību. Tas ir aksioloģisks atzinums. Tas paceļ cilvēka gara dzīvi. Pie cilvēka pilnības pieder arī pilnīga atziņa.

Filoz. domas ievirzes, īpašības: 1/totalitāte. Filoz. domāšanas pazīme ir universalitāte, ievirze uz veselo un visaptverošo. To atzīst visi un par to neviens nešaubās. 2/ Filoz. atziņa ir fundamentāla atziņa. Viņa meklē lietu pirmamatus, pirmcēloņus, pirmbūtību. 3/ Trešā pazīme, kas raksturo filozofiju ir radikālais kriticismis. Kritisks ir katrs zinātnieks. Visu pārbaudīt bez kādiem aizspriedumiem. Radikālo kriticismu reprezentē Sokrats, Dekarts. Visu pārbaudīt, lai iegūtu pilnīgu drošību un skaidrību. Arī teoloģijai nav jābilstās no kriticisma. 4/ Ceturrtā pazīme ir tā, ka filoz. atziņa ir sintētiska. Filozofija grib būt visu atziņu noslēdzoša sintēze. Sintēze - saistījums loģiskā atzinā, kur katrs princips atrod savu vietu.

5. lekcija.

1936. g. 14. oktobrī.

Lai meklētu patiesību, jāzina arī ceļš un virziens kā meklēt. Ko filozofija prasa no tā, kas viņai grib nodoties? Kādas spējas un tikumus prasa filozofija no cilvēka?

1. tikums ir patiesības un patiesīguma drosme. Filozofam jābūt domāšanā drošam un patiesīgam. Tā ir saistīta ar bezgalīgu mīlestību. Patiesības meklēšana saistīta ar grūtībām, bieži filozofam jāiet pat naivē. Daudzreiz filozofi tiek vajāti un mesti cietumā. Tādos briesmu gadījumos filozofam jāpaliek uzticīgam savam uzdevumam, tad runājam par varoni, par patiesības varoni.

2. tikums ir pilnīga konzekvence domāšanā un sludināšanā. Daudzi cilvēki ir pilnīgi nekonzekventi. Ja atziņas ir patiešām patiesas, tad jātaisa visi slēdzieni, kādi no principa izriet. Nedrīkst apstāties, atvasinot slēdzienus. Visi slēdzieni jāpieņem, un nedrīkst apstāties, bet iet domāšanā līdz galam.

3. tikums ir atziņas un dzīves saskaņa.

4. tikums ir spēja izjust vērojumu, pārdzīvojumu dziļumu un plašumu, asumu un daudzpusību. Cilvēkam vajadzīgi pārdzīvojumu un vērojumu dziļums. Nevar teikt, par piem.: man neinteresē socialistu dzīve un t.t. Vajadzīga daudzpusība. No ārējās ainas pāriet uz lietas kodolu. Pārdzīvojumu asums nozīmē to, ka mēs intensīvi pārdzīvojam lietas un notikumus, kam ikdienišķs cilvēks pārietu garām ar apatiju.

5. tikums ir pietāte pret neizprotamo, pasaules lielo misteriju, pret absolūti vērtīgo. Pietātes pretspēks ir cinisms, kas pasaka, ka pasaulē neesot noslēpumu un dziļumu. Cinisms nokauj filozofiju un visu dzīvi. Pietāte nedrīkst būt akla. Pietāte neizslēdz to, ka mēģinām izprast neizprasto. Iet dziļumā un kāpt augstumā cik iespējams.

Visos laikos, kur uzvar sekls uzskats, zinātne un filozofija panīkst.

6. tikums ir refleksijas jeb filozofijas apceres radikālais kriticismis jeb pārbaudīšanas gars. Visu pārbaudīt, lai visu skaidrāki izzinātu un saprastu. Tas ir arī metodisko šaubu radikālisms. Šis radikālisms vajadzīgs katrā zinātnē. Ja ir kas nenoskaidrots, tad jāmēģina pašam izskaidrot vai iespaidot citus to noskaidrot.

7. tikums attiecas uz jūtu dzīvi. Tas ir kosmiskās apziņas un izjūtas dzīvums. Tas ir īpatnējs jūtu pārdzīvojums, kurā izjūtam savu stāvokli pret dabas un pasaules visumu. Par Ksenofonu ir izteiciens, ka tas vērojis debesis un teicis: "Viss ir viens!" Tam bija ļoti attīstīta kosmiskā izjūta. Lielpilsētnieki nepazīst kosmiskās izbrīnas izjūtas. Kam šī izjūta ir, tas uzstāda filozofijas apceri, jo tad cilvēks nojauž bezgalību.

8. tik. - Filozofija prasa no mums spēju apvienot abstrakto domāšanu ar soraigas intuīcijas aktiem, un filozofijas fantāzi-

jas plašumu. Ar abstrakto domāšanu vien nevaram dzīvo īstenību saprast. Tai jāpieiet arī ar intuīciju. Intuīcija te domāta kā tāds atziņas veids, kurā mēs bez loģiska slēdziena pastarpinājumu, tieši ieskatam kādas lietas būtību. Intuīciju, ja vēršās uz pēdējiem dziļumiem, nevar izteikt vārdos (un dziļumos). Arī filozofs visas savas intuīcijas nevar izteikt. Bet tam jāmēģina. Tomēr bez atlikuma nav iespējams tās izteikt. Pas. noslēpumu varam izteikt tikai ar tuvinājumu. Vajadzīga arī filozofa fantāzija, bet ne kā rotaļa.. Filoz. fantāzija ir spēja, ka mēs kļūstam spējīgi uztvert pasaules uzbūves īstenību pētītiem fragmentiem, ko tveram induktīvā pieredzē un ka mēs kļūstam spējīgi pārskatīt uzbūves elementus plašās perspektīvēs. Filozofija prasa reālās fantāzijas spējas.

9.tik. Filozofija prasa ģeneralizācijas spēju, pacelties no atsevišķiem norišu novērojumiem līdz atziņām par likumiem, kas noteic šīs norises. No singulārā - un atsevišķā - uz univerzālo un vispārīgo. Kas to nespēj, tam nav filozofiskas domāšanas. Vispārīgi ir dažādas pakāpes, filozofiskā domāšana iet uz vispārīnāšanas virsotnēm. Ja novērojam kopīgu pazīmi īstenībā, piem. ka viss pārvēršās, tad augstāk. ģener. skan, ka visā laikā padotā īstenība padota mainīgai un plūsmīgai. Šī nav ģener. ar maksimālo apjomu. Filozofija ir universāla zinātne.

10.tik. attiecas uz visu personu. Tā ir filozofijas spēja prast uzvarēt tradīciju un pūļa suģestīju. Tradīcijai ir liels spēks. Filozofam vajadzīga patstāvība, viņam nav daļas gar to, ko visi skata. Bez tās nav iespējama kritiska domāšana un atklāts skats uz lietām. Ar to saistīta spēja pacelties pieredzes iespaida jutekliskai drūzmai. Gara brīvība un miers ir augstākais sasniegums. 1/ Gara brīvība pastāv iekš tam, ka es pats atzīstu ko par patiesu un ne uz pavēli. 2/ ka es rīkojos un darbojos saskaņā ar savu iekšējo pārlicību un ar manu loģisko un tiku-

misko sirds, apziņu.

6. lekcija.

Ko sola filozofija? Ko dod filozofija?

1/ Atziņas skaidrību un vienību, resp. sintēzi. Filozofijai jāradā, kā atrisināt problēmas.

2/ Dod atziņas plašumu un dziļumu - paplašina mūsu gara apvārksni.

3/ Filozofija veicina iecietību un tendenci pret citu uzskatiem un atzinām. Saprot, kamdēļ, tik daudz uzskatu, kamdēļ, iekaist.

Mierīgi pārbaudīt, - zina, ka visu nevar pierādīt, jo ir arī ticības lietas. Nevar ar kādu ārēju argumentu, dogmatu kautko par patiesu vai nepatiesu izšķirt.

4/ Filozofija veicina zināmu iekšēju mieru. Filozof. mieru nedrīkst saprast kā ieslēpšanos zināmos uzskatu rāmjos, neredz dzīves reālos konfliktus, bet tas arī nav sastinguma miers. Filozofam vajadzīga garīga degšana. Miers, - filozofs nesvaidās nervozi uz dažādām pusēm vērtību meklējumos, ka viņa garīgās rosmes un domas plūst noteiktā gultnē, virzienā, kustība var būt spraiga, kvēlaina. Domu kustībai ir noteikts mērķis. Filozofs savā centrā mierīgs, centrs ir stabils. To jau prasam no katra rakstura cilvēka, dēļ, niekiem neuztraukties, tragēdijās netikt satriektiem. Cilvēks saglabā zināmu pašsavaldīšanos, ietur garīgu disciplīnu. Sokratisks ideāls.: Vērtējumu, meklējumu, atziņu centrēšana savā "es".

5/ Dod saprātīgu un kritisku visas dzīves un kultūras orientējumu. Pretējs tam ir irracionāla orientācija, - pakļaut dzīvi faktoriem, par ko nav skaidra uzskata. Tagad ir izjukusi viengabalaina orientācija, nav kopēju mērķu, mērķu, bet ir izplatīts partikulārisms; nav pilnīgas kultūras pašapceres, to dara tikai

atsevišķi indivīdi.

/Besinnung - apcere-ir filoz. domāš., būtībā/.

Visas dzīves vērtības un indivīda centieni saplūst kultūrā. Filozofam jāspiež skaidra pašapcere par to, kas ir kultūra.

Jaunkantists Vīndelbands - filozofija ir sistēmatiska un kritiska kultūras pašapcere. Filozofija a priori /no pieredzes neatkarīga/ nesola visu noslēpumu atrisinājumu., bet skaidri rādīt ceļus pēdējām problemām un kādas ir pseudoproblēmas, fiktivas problemas. Pie filozofijas pieder saprātīga un gudra jautāšana, kas izriet no dzīves analīzes, kam ir jēga.

Filozofijas pēdējās problēmas.

/saistot ar radīšanas ideju/

Kantam ir 3 problēmas: 1/ko ^{atpazīšanas problēma} varu zināt? 2/kas man jā dara? /ētika/, 3/ ko es varu ticēt? /religijs/.

Daži saka, ka filozofija var visu izteikt problemātiski: kā rodās no vienības daudzveidība? Citi: kas ir patiesība? Tā esot centrālā problēma. Citi - "Kas ir augstākā vērtība?". Jaunkantistiem domāšanas centrā - "kas ir zinātne un kā viņa iespējama?" Daži - "Kā laicīgais saistās ar mūžīgo".

Jaunākos laikos filozofijas problēma ietver jautājumu par veseluma ideju /Ganzheit -holisms/. Veseluma ideja ir saistīta ar radīšanas ideju. Visa problematika izteicama šādos jautājumos: "Kas ir radīšana?" "Kā tā iespējama?" - "Kādas ir tās pamatformas?" - "Kas ir radīšanas pretstats?" Tā ir mechaniska rašanās, tapšana. Mūsu laikā jautā, vai pasaulē valda organiska vai mechaniska struktūra. Mechaniskais pasaules uzskats noliedz radīšanas ideju. Arī cilvēka organisms un psiche ir mechanisms; tas ir neorganiskais mechaniskais pasaules uzskats. Tam pretī spēcīgi organiskais pasaules uzskats - vitālisms, neovitālisms. Bet kādā relatīvā nozīmē var pieņemt arī rašanos. Ražošanā nav nekā radoša. Mākslas darbs-radīšana, (reprodukcija), reprodukcija - ražošana.

Kas man jādara? Mēs teiksim, ka mums ir jārada kādas vērtības. Arī oikonomiskas un vitālas vērtības. Kādas ir vērtības formas un hiercharcija - pakārtošanās relatīvi augstākam. Bez ranga principa nav kultūra domājama. Šī ir aksioloģiskā problēma.

Atziņas problēma. Vai ir iespējams saprast radīšanas procesu, vai var to izskaidrot, vai arī izskaidrot var tikai tapšanas, ražošanas procesu. Anri Bergsons apgalvo, ka mēs radošo evolūciju, radošo ilgumu nespējam ar abstrakto, analitisko domāšanu saprast /Prof. ^{Dāle} Zīle/ Diezgan izplatīts uzskats. Diltejs: - dabu izskaidrojam, dvēseli saprotam. Varam izskaidrot mechanisko procesu, Kanta-Laplasa teoriju, apelejojot pie mechaniskās kauzalitātes. Dzīvības radīšanu neviens nav izskaidrojis. Citi saka: "Varam saprast tikai to, kur realizēta jēga." Saules sistēmā nekā nav ko saprast, to var tikai izskaidrot, jēgas te nav. Prof. Dāle: tas nav absolūti pareizi. Varam no metafiziskā viedokļa jautāt, kāda jēga šai kosmiskai norisei. No astroloģiskā viedokļa nevaram jautāt par zemes kustības jēgu, var jautāt tikai cēlonus. Cilvēks vienmēr jautā, kāda nozīme ir tam attiecībā uz cilvēku dzīvi. Šī trešā problēma noskaidro atziņas līdzekļus.

Vai ir radītājs, vai tikai rašanās? - ^{Tai ir} Augstākā metafizikas problēma. Kā tas ir domājams, kāda viņam attiecība pret pasauli, Panteisma viedoklis: - nav radītāja, ir tikai dievišķīgais spēks pašā pasaulē. Kāda jēga ir radīšanas procesam, kolektīvam, individuālam, kosmiskam? Var teikt, ka ir tikai kosmisks rašanās process.

Kas ir radīšana? Radīšana ir formas, resp. zināma veseluma realizācija, iemiesojums elementu dažādībā /materiājā/ ar spēka/enerģijas/ noteikti regulētu darbību.

Lai ko organizētu, vajadzīga forma, plāns, ideja. No neapzinīgas tautas var realizēt nāciju. Pat jēdzieni var būt ^{2/} materija - loģisms, materiāls. Visur, kur grib radīt, vajadzīgs trešais - ^{3/} radīšanas spēks.

7. lekcija. 1936.g. 21. oktobrī

Pārskats par atsevišķām filozofijas disciplīnām jeb sistēmām.

Mēs domājam idēalsistēmu - mērķi filozofijas darbam. Centālā problēma, to var attiecināt uz dažādām īstenības nozarēm un arī uz pašu atziņu. Ir jāiziet no atziņas teorijas; lai būvētu atziņas sistēmu ir jāzina, kas ir atziņa; ja meklējam patiesību, vispirms jānoskaidro, kas ir patiesība. Meklējam evidenci t.i. drošu, skaidru uzskatu. Kas ir evidence, tās formas un pakāpes? Tās ir gnoseoloģiskās problēmas. Vai cilvēks savā domāšanā un atziņas funkcijā rada atziņas un kādā nozīmē? Vai viņš ir radītājs vai tikai ieskatītājs? Daži saka, ka patiesības jēdziens ir konstruktīvs, pat fiktīvs. Lietderīgas fikcijas, kas ir vajadzīgas, lai praktiski aplēstu īstenības gaitu, sastāvu. Tad iznāk, ka filozofi rada patiesības.

Jaunkantisti arī iziet no konstruktīvās atziņas jēdziena, t.i. ka pati domašana rada objektus /esošo/. Ārpus domājošās apziņas nav esošā - tas ir radikālais ideālisms. Gnoseoloģiskā nozīmē tas ir subjektīvs atzinums. Subjekts tā domā. Zinātne ne rada, bet rāda patiesību. Radīt var fikcijas, kas dažreiz var būt lietderīgas. Mēs atziņu radam vai tikai pa daļai /no psiholoģiskā viedokļa/, bet atziņas saturs, cik tālu tas aptver patiesību netop no mums radīts, mēs to tikai ieskatām. Tā tad pirmā vietā jābūt tāda gnoseoloģija. Visa atziņa attiecas uz kaut kādā nozīmē esošo /lietām/. Esošs = *ὄν, οὐτος*.

Daži grib ievest terminu ira, /būsna/ Katra atziņa vēršas uz esošo, lai to aptvertu tādu, kāds tas ir. Atziņa šaurā nozīmē ir tāds spriedums, ar kura palīdzību mēs ieskatām kādas lietas sastāvu tādu, kāds viņš ir ^{t.i.} kādas lietas sastāva adekvāts ieskatījums.

Filozofija.

Atziņas mācība.

Ontoloģija (esotais)

Formālā atz.
māc. un loģi-
kā.

gnoseoloģ.
(atzināš. māc.
saurākā ho-
zīmē).

psihiskais } reālā irā (ov)
fizikālais }

matem. pr. i } ideālā irā.
loģ. jēgas saturi, }
sakari, attiecības }
aksioloģiskās normas.

Advekāts t.i. atbilstošs. Fantāzija, māds nav atziņa. Tas ir kāds ieskatījums, par kura patiesību pastāv drošība, - to var pievienot atziņas definīcijai. Ja nejauši tikai trāpa patiesību, tad tā tomēr nav atziņa, jo atzinējam nav drošības, evidences, viņš tikai min. Ja novēro un tad apgalvo, tad apgalvotājam ir subjektīva evidence. /izmērī, izskaita/. Tā ir empiriska, pieredzes patiesība.

Formālā loģika intresejās par domāšanas un atziņas formālās pareizības noteikumiem, lai spriedumus atvasinātu formālā zinā pareizi. Loģika nepārbauda sprieduma materiālo patiesību, bet analizē sprieduma, slēdzienu būtību un struktūru un formas un kā jāatvasina viens spriedums no otra, lai slēdziens būtu pareizs. Slēdziens var būt loģiski pareizs, bet materiāli aplams. Loģisks aplūkājums ir abstrakts. Gnoseoloģija intresējās par mūsu atziņas materiālās patiesības noteikumiem un principiem.

Kas ir patiesība? Kas ir atziņa? Kad var spriedumam piešķirt objektīvu nozīmību? /Objektive - Wirklichkeit - atbilst vārdam patiess, t.i. šis spriedums var pretendēt uz patiesību, ja viņam ir objektīva nozīmība - ieskatījuma saturs atbilst īstenībai/.
Gnoseoloģijas problēmas: 1/ kas ir atziņa pēc būtības? 2/ kā ir atziņa iespējama? 3/ par kādām lietām ir iespējama droša atziņa? 4/ Cik tālu sniedzas atziņas robežas? t.i. ko mēs varam izzināt?

Atziņai ir zināms saturs un tas viņai jāsmēļ no zināmiem avotiem, atziņas drošībai jādibinās uz drošības avotiem. Empīriskā jeb pieredzes atziņa dibināta uz pareiza novērojuma, slē-

dziena. Šī atziņas drošība dibinās uz mūsu pieredzējumiem/piere-
dzējumus mēs tveram ^{aspektdu aspekti, ar aptin} apercepcijas /nojausana/ procesos/. Starplo-
cekļi ir spriedumi un slēdzieni, bet mēs izejam no zināmiem fak-
tiskiem novērojumiem, taisam slēdzienu - "zemei jābūt apaļai" un
1000 faktos ~~tas~~ attaisnojas. Matemātiskas patiesības ^{empiriski} nevar pie-
rādīt - tās dibinās uz ideālām konstrukciju attiecībām; atziņas
iegūstam ar aksiomām un postulātiem. Matemātiski ideālpriekšme-
ti ir aprioras /no pieredzes neatkarīgas/ patiesības. Evidence,
kas piemīt matēmat. nolikumiem ir apriora jeb racionāla evidence.
Saturu nesmeļ no pieredzes. Jautājums svarīgs. Kā atziņa tver
esošo, kā attiecas atziņas saturs pret esošo īstenību? Dažas teori-
jas noliedz, ka atziņa aptver īstenību. Transcendentu īstenību
neatkarīgu no atziņas nevaram aptvert, nekad un nekur atziņa nevar
iet pāri apziņas horizontam, lietas nespējam salīdzināt ar atzi-
nu, lietas ārpus domāšanas neeksistē - radikālais gnoseoloģiskais
ideālisms. Visa atziņa attiecas tikai uz apziņas sastāvu, ārpus
atziņas nav nekā esoša - ideālisms. /gnoseoloģiskais/. Pretīm tam
stāv realisma tēze: īstenība ir daudz plašāka un neizmēlamāka
nekā mūsu doma un mūsu atziņas saturs. Mūsu doma aptver mazu
daļu no esošā. Šis esošais ir neatkarīgs no atziņas un domāšanas.
Ir vesela rinda fakti, kas pastāv tīri subjektīvi, piem.: mūsu fan-
tazija. Psicholoģija ir zinātne par immanento pieredzi - kas ir
mūsu atziņas stāvoklī, mūsu apziņā esošais. Ideālisti nepareizi
apgalvo, ka katras zinātnes saturs ir tikai mūsu apziņas sastāvs.
Reālisti: - adekvāta /atbilstoša/ atziņa iespējama tikai speciālos
noteikumos.

Ar ko gnoseoloģija atšķiras no psiholoģijas? Psichologu in-
teresē tas, kā dvēselē izveidojas atziņas procesi - apjauta, sprie-
dumi, slēdzieni un kā tie norit individa apziņā, kādi spēki vajadzī-
gi novērošanai, intreses /emocionāls faktors/. Kādā psih. atmosfai-
rā norit atziņas process, kādi faktori to veicina. Psychol. intre-

sējas par atziņas reālo un kauzālo pusi. Loģika un gnoseoloģija ņem atziņas veidojumus kā tādus, atraisoties no subjekta, kas vi-
nas veidojis un jau tāpēc kādiem noteikumiem šiem atziņas veido-
jumiem var piešķirt objektīvu nozīmību, kādas ir mūsu mērauklas,
lai atšķirtu patiesu spriedumu no aplama. Psicholoģija ir gene-
tiskais viedoklis. Gnoseoloģijā statistiskais /līdzsvara/ viedok-
lis, tai nav daļas par laika attiecībām. Psichologu intresē atzi-
ņas kauzālais, gnoseologu loģiskais izskaidrojums. Psichologs
intresējās par atziņas reāliem pamatiem /dažreiz dziņa, jūtas/,
gnoseologs intresējās par atziņas pamatojumu /Begründung/, neat-
karīgi no laika un telpas.

Piem.: Ir interesanta celtne.

1/Cik ilgi būvēta, no kurienes materiāls, kā noorganizēts? - Kau-
zālais, genētiskais, reālais viedoklis. - (psichol.)

2/ Vai šī celtne ir aistētiski nozīmīga?

Gnoseologs. - interesē loģiskā pamatojuma attiecība.

Psichologu - interesē reālā sakarība.

8. lekcija 1936. g. 23. oktobrī.

Visplašākais ^{uzkats} ir filozofijas divdaļu iedalījums: 1/Atziņas mā-
cība un 2/ontoloģija. Ontoloģija ir visplašākā un bagāti sa-
zarotā daļa. Jaunkantisti izprot to tikai kā atziņas mācību. Cil-
vēki vienmēr prasa pēc īstenības totālās zinātnes. Šopenhauers:
metafiziskā prasība nav no cilvēka dabas iznīcināma. Cik iespē-
jams, jāceļšas viss izzināt. Ontoloģijas prieksmets ir viss eso-
šais, iekšējā pieredze, tiešie atziņas dati. Dekarts iziet no do-
mājošā subjekta, arī Kants iziet no tā. Arī Šopenhauers iziet no
iekšējās pieredzes. Anri Bergsons ontoloģijas pamatizpratnē iz-
iet no apziņas tiešiem datiem. Esošais - viss tas, ko atklājam
savā ^advēseliskā pasaulē; tad ietilpst vēl dabas parādības - vis-
pirms viņu tiešā dotībā, fizikālo spēku darbība laikā un telpā;
2/ daba kā realitāte, daba ar parādībām un ar to, kas šīs parādī-

bas noteic; ^{c)} visi ideālie veidojumi - matemātikas priekšmeti,
ģeometrisko veidojumu pasaule, loģiskie veidojumi - nozīmes un
jēgas saturi un sakari. Tie veidojumi un attiecības ^{kas} neietveras
laika plūsmā - paliek identi. Loģiskā attiecība nav kauzālā
attiecība. Ja slēdzienu taīsa no premisēm - te sakarība ir bez-
galīga. Hipotēzes var mācīties; ^{mainīties?} patiesības pastāv. Tās nav kas re-
āls, jo tad būtu jājautā, kā viņas mainās. H. Birkerts, Hartmanis
un c. noskaidro ideālo iru. Vidus laikos jau atšķir ^{ideālo} priekšmetu
pasauli, kas nesakrīt ar reālo. Vērtību normas arī pieder pie
ideālās iras - ideja ^(normatīvas g.) par pilnību, par tiesībām un t. t., kas izteic
to, kam jābūt, kas jāatzīst visiem. Te pieder arī viss iespējamais.

Kāds sakars starp ontoloģiju un metafiziku?

✓ Ontoloģija ir plašāka disciplīna. ^{filozofi} Katolīmu uztver metafiziku kā
universālu zinātni. Prof. Donāts: "Ontoloģijas kompendejs." Ak-
vinas Toms. "Ontoloģija ir metafizikas I d." Viņi iedala meta-
fiziku šādi: kosmoloģija /dabas filozofija/, psiholoģija /dvēse-
les mācība/ teoloģija jeb teodicija /tuva reliģijas filozofija/,
deo tractat/.

✓ Ontoloģija jeb vispārējā metafizika - aplūko esošo kā tā-
du, tad esošā sfairas, pazīmes, īpašības, esošo augstākos nošķiro-
jumus un pēdējos iras cēloņus. Katolīmu filozofi prot lieliski
definēt. Ontoloģija aplūko esošo visu, lietu pamatīpašības, sfai-
ras cēloņus. Citi ontoloģiju indentificē ar kategoriju mācību.
Kategorijas ir vispārējās pazīmes, Aristoteļa predikatīves. Vis-
plāšākās predikācijas formas, ^{ir šādas} kādas var izteikt par visu esošo.
Jānoskaidro substances, īpašības, lietas, kategorāli jēdzieni,
augstākie ģints jēdzieni - suprema genera.

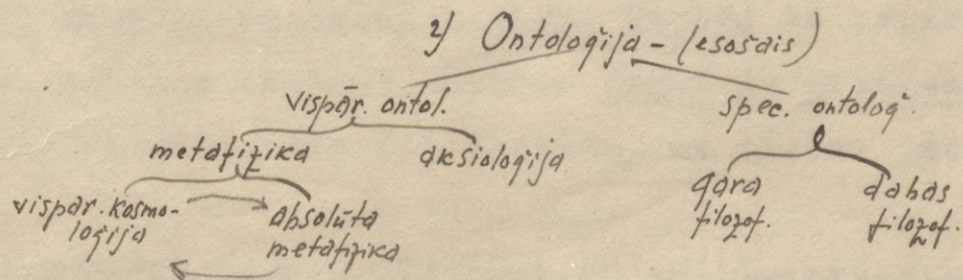
✓ Galvenās cilvēku domāšanas kategorijas: 1/lieta jeb
substance, ²⁾ attiecība, 3/īpašība, 4/spēka un 5/vērtība.

Jaunākos laikos Meinungs... min "Gegenstandslehre", kurā
mēģina noteikt kādi priekšmeti eksistē un kādi ir domājami e)

esošā veidi. Ontoloģija ir filozofijas disciplīna par visa esošā būtību un formām un sazarojās atsevišķās disciplīnās. Ch. Wolfs /18.g.s./ savā „*philosophia prima*” stāv priekšgalā, t.i. vispārīgā ontoloģijā. Wolfs runā "mācība par esošo kā tādu". Atšķirība no atziņas mācības: atziņas teorijas aplūko augstākos jēdzienus attiecībā pret subjektu kā atziņas līdzekļus, elementus. Ontoloģija mēģina saprast kategorijas kā iras īpašības, lai saprastu esošā struktūru, īpašības. Saprot kauzalitāti ne kā domāšanas, bet kā pašas īstenības īpašību, tas ir kas reāls starp cēloni un veici. Ontoloģija iet pāri mūsu jēdzieniem uz esošo, īstenības sastāvu.

1. Atziņas māc.

Speciālā ontoloģija savkārt sazarojās. Tā apstver dažādas atsevišķas iras formas - piem. gara pasauli un dabas pasauli - gara jeb kultūras filozofija, un dabas filozofija.

Vispārējā ontoloģija arī dalās aksioloģijā un metafizikā. - Bet viss, ko uzskatam par vērtībām, pastāv kautkādā veidā, kaut idejā kā nozīmīga objektīva patiesība. - Pastāv t.i. šāds prasījums ir nozīmīgs. Vērtību hierarchiju var uzskatīt kā iras daļu. Tāpēc iedalījums pareizs.

Metafizikas jēdziens dažādos laikos bijis ar dažādu saturu. Metafizika - pāri fizikai. Androniks no Rodas nosauca Aristoteļa „*μετα φυσικα*”. Vēlāk metafizisks ir tas, kas slēpjas aiz fiziskā, ko nevar ar jutekslisko uztveri izziņāt, apzīmē transcendentu īstenību. Klasiskie metafizikas

temati :Dievs,daba un dvešele, ne to parādība,bet būtība.Kants tādu metafiziku uzskatīja par nezinātnisku. Kanta metafizika kā zinātne nav iespējama.

19.g.s. metafizika atdzimst. Jau Wundts ceļ viņu augšā.Kūlpe arī aizstāv metafiziku. Wundts saka,ka metafizika esot mēģinājums uz sava laikmeta kopējās zinātniskās atziņas pamata iegūt saņarīgu pasaules uzskatu. Nik.Hartnaks:metafizikas priekšmets ir mūžīgi noslēpumainās problēmas,kā eksistences,dzīvības,apziņas,gara un brīvības.^{problēma} - Drižs,Bergsons arī to atzīst,tāpat arī Bechers. Bet dogmatiski spekulatīvā nozīmē metafizika ir nepieļaižama,bet ir attaisnojama kā tāda filozofijas disciplīna,kaš grib noskaidrot pasaules būtību izejot no pieredzes datiem. Dogmātiski spekulatīvā metafizika valdīja pirms Kanta; tā nepārbaudīja,vai pats ir spējīgs izzināt būtību. Tagad ir kritiskā metafizika. Spekulatīvā grib izveidot sistēmu, uz tīriem jēdzienu kombinējumiem.

Kritiskai metafizikai pamati jāiegūst no reālām,eksaktām zinātnēm. Metafizika ir filozofijas centrālais pamats - kodols. Šaurie pozitivistī to apstrīd; nevar sākt ar spekulatīvo,jāsāk ar induktīvo metodi. Modērnai metafizikai jābut induktīvai. Vajaga taisīt slēdzienus uz augšu. Metafizikā,tāpat arī citās zinātnēs ir arī hipotēzes- pieņemumi ar patīcamību. Ja grib progresēt ,jātaisa hipotēzes. Sevišķi reālās zinātnēs jāpieņem patīcamas atziņas, gribam slēgt par kopību,tad jāuzstāda hipotēzes. Mēs nedzīvojam no atziņas vien,bet vairāk no tīcības,/ikdienas dzīvē./

Metafizika dalās vēl 2 apakšdaļās:1/māca,kaš ir pasaule, kāda tās saštversme,sastāvs, to sauc par vispārējō kosmoloģiju. Tā māca,kā pasaule un no kādiem elementiem uzbūvēta,kādai sakarī,kādas formas,veidi starp pasaules daļām. 13

temeli: Dava, čada un dvasē, ne to garšības, bet būtības. Kanta
tādu metafiziku uzskatīja par nepatīkami. Kanta metafizika
kā zinātne nav iespējama.

19. p. a. metafizika sēdīmat. Jan Wundts ceļ viņu sēdī. KUI-
no arī izstatā metafiziku. Wundts sēdī, ka metafizika esot mēģi-
nājums uz savu, tāksta kopā sīnānā kā atpakaļ pānāta jēgā
sakarīgu pasaulē uzskatī. Šis. Heršpā: metafizika priekšmāta
ir mēģēt noalēnānā problēmas, kā eksistēnca, būtības, spri-
tas, kas un privātas. - Dīša. Heršpā arī to atpakaļ, tēpat arī
Bechera. Bet domāta kā epikulāris noma metafizika ir mēģi-
lānā, bet ir atpakaļ kā tēda filosofijas disciplīna, kas
arī noma drot pasaulē būtību izēst no pānānā dātam. Dā-
māta kā epikulāris metafizika veidā pānā Kanta: ir noma-
dāta, vai arī ir epikulāris izēst būtību. Tāpat ir mēģi-
metafizika. Epikulāris arī izēst pasaulē, un tāpēc mēģi-
no kombinānā.

Kritiskā metafizikā pamatā izēst no rēģān, epikulāris
stāta. Metafizika ir filosofijas centrālā pānāta - koda
šārtā epikulāris to atpakaļ; noma sēdī ar epikulāris, šēdī
ar induktīvo metodi. Modernā metafizikā tādu induktīvo. Va-
jān tālā atpakaļ uz epikulāris metafizikā, tēpat arī epikulāris
mēģi ir arī hipotēza - epikulāris ar pānānā. Ja arī pānā-
sēt, tālā pānānā. Šēdī tālā rēģān sīnānā, tāpēc epikulāris
ma šēdī, arīnā sēdī ar kopā, tālā pānānā hipotēza. Mēs
noma tālā no atpakaļ vien, bet vairāk no tālā, šēdīnā sēdī-

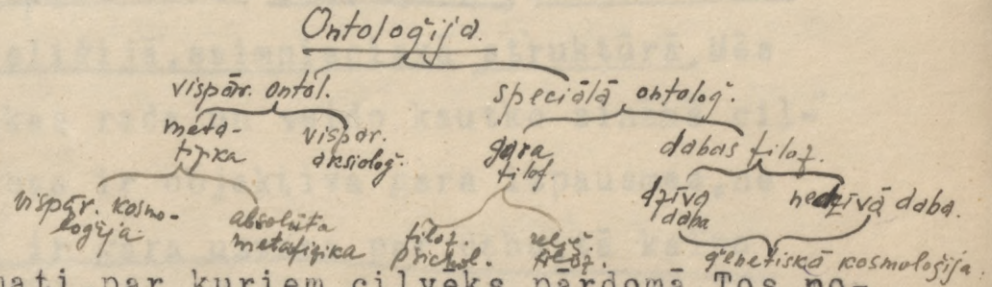
Metafizika daļā vāi šēdīnā, kā ir epikulāris
kāda tā atpakaļ, atpakaļ, to sēdī ar epikulāris, šēdīnā.
Tā mēģi, kā pānānā no kādām elementāris epikulāris, kādā sēdī
kāda forma, vāi šēdī atpakaļ daļā.

Pasaules metafizikai nostājas pāri

2/ absolūtā metafizika. Te dzīva problēma. Jāpārbauda, vai ir tiesības problēmu uzstādīt un vai to spējam atrisināt. Dievs metafizikā nozīmē: ^{Dievs-} pēdējais princips, pirmamats, pirmbūtība.

9. lekcija. 1937.g. 28. oktobrī.

Atziņas mac.

Gars un daba ir temati, par kuriem cilvēks pārdomā. Tos nostāda pretstatā. Kas ir daba? Kas ir gars? Ir dabas tautas un kultūras tautas, kuŗas mēs nošķirojam vērtības ziņā. Senie grieķi ar dabu saprata visu parādību kopsummu, ko cilvēkam sniedz tieši dotā parādību pasaule. Spēks un matērija ir dažādi elementi un viens uz otru nav reducējami. Par dabu uzskata to, kas ietveras laika formās un arī telpas un izplatījuma dimensijās un ka šinīs telpās tas ir reāls substrāts /ko aplūko pašu par sevi/, no kā atkarājas tieši dotās parādības, un kā sastāvu, elementus un attiecības var pakļaut mērīšanai resp. kvantificēšanai un kas neatkarīgs no individa. Kants definē dabu plašāki. "Daba ir lietu eksistence, kas noteikta pēc vispārējiem likumiem." Te ir ietvertas arī psihiskās parādības. Kanta definīcija pieņemama tikai sašaurinātā veidā. Dabā valda stingra likumība. Izejas punkts ir ārejā novērošana. Ārejā pieredze un domāšana atver mūsu dabas sastāvu.

Dabas filozofija iedalās: 1/ dzīvā dabas filozofijā un 2/ nedzīvā dabas filozofijā jeb orgāniskā un neorgāniskā filozofijā. Dabas filozofiju var nosaukt arī par kosmoloģiju, kā to darīja 18. g. s. Wolfs. Viņa apvieno ģenētisko kosmoloģiju,

t.i. nejaūtā no kādiem elementiem sastāv daba, bet kā izplatījuma dotā pasaule izcēlusies; nav jādama tikai kā mūsu zeme izcēlusies, bet šis jautājums jāsaprot plaši, jo mūsu zeme ir tikai niecīgs puteklītis. Drošākas hipotēzes varam uzstādīt par to, kā izcēlusies mūsu saules sistēma. /Kanta-Laplasa teorija/.

Gara filozofiju var nosaukt par kultūras filozofiju. Ar kultūru saprotam cilvēces kopējos darba sasniegumus, ciktāl tas iemiesojas mākslā, zinātnē, reliģijā, saimnieciskā struktūrā. Mēs garu domājam kā tādu soeku, kas rada un veido kautko zināmā cilvēku kopībā. -Kultūras vērtības ir objektīvā gara izpausmes, ne atsevišķa individa. Kultūra ir gara uzvara par dabu, tā kalpo objektīvu vērtību realizēšanai. Objektīvās vērtības ir: 1/aistētika, 2/ētika, 3/intellekts un 4/religijs. Tās ir 4 suverēnās autonomās vērtības. Pārējās ir relatīvās vērtības, kā saimnieciskās vērtības. Tās ir līdzekļi, kas nodrošina objektīvu vērtību realizēšanu. Spēks un veselība ir vitālās vērtības. Saimnieciskās vērtības kalpo vitālo vērtību apmierināšanai. Lai realizētu objektīvo vērtību vajadzību saimnieciskā iekārtā, vajadzīga vitālās vērtības stingra tiesību organizācija. Valsts nav absolūta vērtība, bet valsts ir ļoti derīgs un drošs pamats, lai būtu iespējama tiesiska sadzīve un lai varētu realizēt gara pasauli. Garam pieder suverēnitāte. Kas ir gara būtība, spēks, idejas, to apskata vispārējā kultūras filozofija.

Kultūras filozofija iedaldas: 1/filozofiskā psiholoģijā un 2/reliģijas filozofijā. -/Filozofiskā psiholoģijā runājam par garu un varam to nosaukt par gara zinātnisko psiholoģiju. Te runājam par dvēseli, kāds sakars personālam garam ar miesu, kā dvēsele cēlusies, kādā sakrā stāv dvēsele ar dabas un pasaules visu. Tie ir galvenie jautājumi.

Ko atkāpj cilvēks reliģiskā filozofijā? Dievišķā pasaule tiek uzskatīta par absolūto vērtību. Te ir orientācija uz absol. prin-

...neatūnē no kērtim elocentim asatūv dāda, bet kā izolēljo-
mā hōtā pāsaule izcēlānā, nav jābomē tīkai kā mūn senu izcēl-
sies, bet šis jautājums jāaprot pīkai, jo mūn senu ir tīkai
nīcēns pūctīkās. Būvākas hipotēzes varām uzstādīt par to, kā
izcēlūnātes mūn saules sistēmas. (Kānā-Lāpāns tērtis).

Gara filozofija var nozīmēt par kultūras filozofiju. Ar
kultūru saprotam cilvēces kopīgas garīgas aktivitātes, kas ir
jēmlaotā mēklā, zinātnē, reliģijā, estētiskajā, sportiskajā, mē-
kārtā domāšanā kā tādu esēku, kas rāda un veido kultūru zinātnē cil-
vēku kopībā. - Kultūras vērtības ir objektīvas gara izpausmes, ne-
atsevišķas indivīdā. Kultūra ir gara uzdevs par to, kā kļūst
objektīvu vērtību realizēšanai. Objektīvas vērtības ir: Valstis-
tīka, ētiska, intelektuāla un 4. reliģiozā. Tās ir 4 universālas
autonomās vērtības. Pārējās ir relatīvās vērtības, kā saimniecī-
kā vērtības. Šīs ir līdzekļi, kas nodrošina objektīvu vērtību
realizēšanu. Šķērs un vācēlis ir rīstās vērtības. Saimniecī-
kā vērtības kāto vītālo vērtību apmierināšanai. Tās realizētu
objektīvu vērtību vītālo saimnieciskās iekārtās, vajadzības vītā-
lās vērtības atinārs tīcālo organizācijās. Valsts nav absolūta
vērtība, bet valsts ir ļoti forša un drōsa pamata, lai būtu iespē-
jams tīcāka sadzīve un lai vērtību realizēt varu pasākt. Garam
pieder universālitāte. Kā ir gara būtība, spēks, idejas, to apskata
vērtības kultūras filozofijā.

Kultūras filozofija ietver: 1. filozofiskā psiholoģijā
un 2. reliģiozā filozofijā. - Filozofiskā psiholoģijā runājam par
gāru un vāru to nozīmi par gara zinātniskā psiholoģijā. Tā ir
nājam par dūvēnā, kāda sakars personālam garam ar mīesu, kā dūv-
sēle cēlūnā, kādā sakars arē dūvēle ar dūvu un pasāktu vāru
mu. Tie ir kārtējie jautājumi.
Ku atēl-otlīkās vērtībās filozofijā? Dīvēnās pasāktu tīcā
uzstādītā par apmierināto vērtību. Tie ir pīcāktās ir pasāktu tīcā

cipiem. Reliģiskā filozofijā darīšana ar absolūto garu, kā tas iedarbojas cilvēka dvēselē. Svētuma vērtība ir augstākā vērtība. Kāda starpība starp metafiziku un reliģisko filozofiju? Metafizika apskata absolūto ideju, to uzskatot kā pirmbūtību, kas iemīt pasaulē, visu saista un noteic. Reliģiskā filozofija ņem to, kas absolūti atspoguļojas cilvēka/dvēselē/ garā.

// Aistētika ir filozofijas disciplīna par 1/aistētisko vērtību būtību un formu, par 2/aistētisko vērtību radīšanu un 3/mākslas filozofija. Visur, kur tveram aistētiskās vērtības, tur runājam par aistētisko filozofiju.

// Ētika ir filozofijas disciplīna par tikumisko vērtību sistēmu būtību, par kardināliem pienākumiem, par dzīves jēgu.

Visciešākā sakarā ar ētiku stāv tiesību filozofija, kas runā par tiesību būtību, tiesību izcelšanos un valsti. Tiesību un valsts filozofiju var apvienot. Tās arī var sadalīt patstāvīgi. Jeruzalems min arī valodas filozofiju, bet tad jau rindai nebūs gala. Tā varētu teikt "naudas filozofija", "mīlestības filozofija" un t.t. Nav absolūtas plaisas, bet ir tikai problemātikas sadalījums atsevišķās disciplīnās. Visas problēmas ir saistītas savā starpā.

10. lekcija 1937. g. 30. oktobrī.

Kad individuā atāust jābūtības atziņa, tad rodas arī personība. Dvēselei attīstoties tā ir kļuvusi par individuālu garu - personību.

Kūlpe apvieno tiesību filozofiju un ētiku, bet labāki ir šķirt.

Socioloģija un vēstures filozofija.

Jeruzalems ieved arī pedagogijas un valodu filozofiju. Pedagoģijā ietelp psiholoģija, ētika un vispārīgā kultūras filozofija. Filozofiskā matēmatika arī pēc Jeruzalema. Tā ietelp vispārīgā ontoloģijā, loģikā un atziņas mācībā. Ir arī saimniecības

filozofija un naudas filozofija. Tās ietelp socioloģijā un vērtību filozofijā.

Socioloģija var tikt uzskatīta kā vispārīga mācība par sabiedriskām formām un rašanos. Rodas sociālā dinamika, kas nosaka kādi faktori noteic sabiedrības rašanos un sociālos tipus. Kāda ir sabiedrības eksistence un darbības augstākā jēga? Kādas ir pilnīgās un labākās organizētās formas? Saka, ka socioloģija ir vēstures filozofijas sastāvs. Vēsturiskās problēmas ir kļuvušas praktiski interesantas. Kādi spēki noteic un noteiks vēstures procesu? Kāda būs cilvēces vēstures nākotnes aina? Vai vēstures process iet uz priekšu un pakāpeniski uz augšu, vai nav progresa? Ja nav progresa, tad arī nav nekādas jēgas. Šopenhauers skatas pesimistiski. Viņš saka, ka jēgas nav.

Vēstures filozofija ir patstāvīga disciplīna. Bet vēsturei ir sakari ar socioloģiju, jo vēstures procesa nesēji ir atsevišķi indivīdi vai arī indivīdu kopība. Kas tad dzen visu vēstures procesu? Vēsturē rodas lieli sociāli veidojumi. Vislielākais veidojums ir valsts. Vēstures filozofija ^{saka, ka} jāatsaucas arī uz vispārīgo kultūras filozofiju un metafiziku. Vēstures process ir daļa no kosmiskā procesa. Wundam ir arī vēl filozofijas vēsture, bet to te sistematiskā schemā nevar ievest. Visuniversālākās zinātnes ir tās, kur priekšmetu sastāvs ir visplašāks un predikācijas apjoms ir visplašāks. Tāda ir ontoloģija - mācība par visu esošo, : tā ir ar pozitīvu saturu, tā nedrīkst sevī saturēt pretrunas. Piem. attiecība ir universāls jēdziens. ^(pieprasīt, pieņemt) Ko postulē attiecības jēdziens? Tas postulē 2 punktus - polus-attiecības nesējus. Matēmātiku raksturo tas, ka tai ir spriedumi ar ārkārtīgu plašu atziņas lauku. Tā arī ietilpst ontoloģijā. Ir arī ļoti šauras speciālās zinātnes, kā ķīmija. Fizika un mechanika ir plašākas.

Ogists Kants izdarīja zinātņu klasifikāciju universālītes zinā. Pirmā vietā stāv visabstraktākās kā, matēmātika, astrono-

mija, fizika, bioloģija, socioloģija.

Kādas ir attiecības starp filosofijas disciplīnām un speciālām? ^{zinātnēm?}

Jo šaurāka ir kāda disciplīna, jo tā ir mazāk filozofiska.

Attiecības starp speciālām zinātnēm un filosofijas sistēmu.

Ko vienas viena otrai dod? Vai viena bez otras var iztikt?

1/ Bija tāds uzskats, ka spec. zinātnes var iztikt bez filosofijas. Filosofija saņem kopā, ko speciālās zinātnes atradušas.

2/ Filosofijai nav nekādas daļas par speciālām zinātnēm.

Tie ir 2 ekstrēmi.

3/ Filozofija un speciālās zinātnes ir visciešākā saistībā.

Speciālās zinātnes bez filosofijas nevar attīstīties. Jānoskaidro zinātnes ideja. Kas ir zinātne? Kas ir katras tēorijas būtība? Kad tā var pretendēt uz evidenci? Katram zinātniekam ir principiāli jāzina zinātniskā darba metodes.

Filozofija dod vispārīgu kategoriālu jēdzienu kompleksu, ko tā noskaidro, kā lietu, faktus, attiecību, īpašību, substanci, procesu likumu, mērķi, vērtību, spēku, enerģiju, cēloni, sekas, telpu, laiku, matēriju. Speciālās zinātnes bieži šos jēdzienus pieņem kā pašus par sevi saprotamus. Pacēlas problēma par fenomenālu laiku un telpu. Vai telpai ir subjektīvs vai objektīvs raksturs? Šo jautājumu uzstāda tautsaimniecība.

Matemātika ir ideāla telpa, ^{viendabīga} homogēna telpa. Kādu reālītātes veidu piešķir ar šiem jēdzieniem apzīmētām attiecībām un lietām.

Filozofija dod speciālām zinātnēm norādījumus, kur ir viņu robežas un zinātņu klasifikācijas sistēmā noteic atsevišķu zinātņu attiecības. Ja speciālās zinātnes neorientētos filozofijā, tās kļūtu tad aklas savā darbā un zaudētu spēju orientēties. Ja filozofija nesaistītos ar speciālām zinātnēm, tad tā paliktu tukša. No speciālām zinātnēm filozofija saņem plašu faktu matēriālu, sa-

ņem apstiprinājumus savām teorijām. Džordžano Bruno ar filoz. spe-
kulāc. pierāda, ka saules sistēma ir ļoti plaša. Vēlāk to apstip-
rināja astronomija. Filozofija var antipicēt /uztvert/ bez iepriek-
šējās ^{pierādījuma} atziņas, kurās speciālās zinātnes var apstiprināt. Filozo-
fija arī saņem problēmu materiālu.

11. lekcija - 1937. g. 3. novembrī.

Filozofija norobežo vispārējās līnijās atsevišķo zinātņu
robežas, izveido klasifikatorisku sistēmu. Par dzīvības būtību
jāsmel, no atziņu un faktu materiāla, kas ir bioloģiskās zinātnēs.
Filozofija spec. zinātnēm ir kā saule dzīvām būtnēm. Speciālās
zinātnes bez filozofijas nebūtu sasniegušas savu tagadējo augsto
stāvokli.

Speciālās zinātnes dod filozofijai:

1/ empiriskus materiālus, faktus 2/ slēdzienus no faktiem.

Bieži filozofi antipicē ^(uztver) atziņas, kurās vēlāk apstiprina ar in-
duktīvo metodi. /eksaktās zinātnes/. Dž. Bruno, Hegela filoz.

Hegelis: pretstatus nomaina vienība- dialektiskais attīstības
likums. Speciālās zinātnes nodod filozofijai atrisināmas pro-
blēmas. Filozofija var noskaidrot pēdējo problēmu jēgu, atzi-
ņas spēju un izveidot hipotēzes ar pro un contra attiecībām.

Filozofijas uzdevums ir novest problēmu kompleksu uz zinā-
mu minimumu, apvienojot problēmas. Speciālās zinātnes, ja tās
salīdzina ar ozola zariem, tad filozofija ir koka stumbrs un
saknes. Vai, speciālām zinātnēm ārkārtīgi progresējot, ir iespē-
jams filozofam pārvaldīt faktu materiālus. Vēl 18. g. s. zināt-
nieki varēja ietilpināt savā erudīcijā visas zinātnes. 19. g. s.
tas jau grūtāki. Hegelis pārvaldīja pilnīgi sava laika humani-
tārās zinātnes. Arī Spenseers un Wunds bija ļoti eruditi. 20. g.
s. tas vairs nav iespējams. Nevar būt krietns filozofs, kas ne-
pārvalda vienu vai dažas eksaktās zinātnes, jo citādi filozo-

fiskai domāšanai draud tukšums un diletantisms. A. Bergsons, kas par filozofijas nervu uzstādīja dzīvo intuīciju lietu būtībā, vik uz soļa ilustrē savus intuīcijas sasniegumus ar bioloģijas un psiholoģijas sasniegumiem. Edm. Huserls atzīst, ka vajadzīgs ek-
~~sakti~~ ^{Kdm} ~~garam~~ ^{garam} ir spēja ieskatīt tieši doto faktu būtību. Jābūt diferen-
 cētai atzīnai par faktiem kaut nedaudzās disciplīnās. Visās zi-
 nātnēs nevajaga visu zināt, jo nevar tās pārzināt. Jāzina zinātņu
problēmas, robežas, pamatjēdzienus, metodes, pēdējos rezultātus, bet
ne viss saturs un sastāvs. Jāzina būtiskais. Visu zināt ir negud-
 ri, jo to nevar un arī to nevajaga.

Filozofijas metodes.

Ir uzskati, ka filozofijai ir savas metodes. Grieķijā bija dialektiskā. Racionālā metode Grieķijā, loti attīstīta. /Platons/.

Ir laikmeti, kad neatzina ne racionālo, ne empirisko metodi. Aug-
 stākās, vērtīgākās atziņas iegūst ārpus praša un pieredzes- atzi-
 nas mistiskā intuīcijā. /^{204. 207. pē kr. grieķu filozofu Pl. ir jāmplatonisma dibinātājs} Platona filozofija. /^{Armenija savas skolnieks. Pl. ir galvenais un pirmais jāmplatonisma sistematizētājs.}

Tā nav metode, bet gara stāvoklis. Tā ir tieša saplūšana, sa-
 skāršanās ar vienīgo, būtību. Unio mistica. Šellijam ir uzskats,
 ka ir intelektuālā intuīcija. Bergsons arī uzskata, ka metafizikai
 intuīcija ir īpatnēja iejaukšanās lietu neatkārtojamā būtībā,
 dinamikā, pareizā lietu būtības skatījumā. Huserlam ir logiskā
intuīcija. Hegelim ir dialektiskā metode, kas ir tāds atziņas
 veids, ka cilvēka domas vēršas uz nezināmiem jēdzieniem, idejām un
 mēģina šo jēdzienu būtību vispusīgi izprast visās attiecībās, un
 tad saistīt šai domāšanā viena jēdziena analīzi ar cita, kas cie-
 šā atkarībā, /saistīta jēdziena analīze, kas ieskata vienas ide-
jas pārēju uz otru. / Tad iegūstam pasaules attīstības likumību.
 Iet no pozīcijas uz negāciju un no negācijas uz jaunu pozīciju.
 resp. sintēzi. Sein - nicht -- sein. Ēsamības un neesamības jē-
 dzienu momenti uzņemti tapšanā, kur šie abi jēdzieni apvienoti.

/Werden/.

*) spekulatīvā resp. racionālā, arī dialektiskā metode, vada ar tīro jēdzienam logisku analīzi un sintēzi. Bez pieredzes patīkamas tīras domāšanas šī metode cēlā mēģina iegūt patiesības par ess. (Hegel, Fichte)

Ir uzskati, ka filozofijai nav speciālas metodes. Filozofijai ir saistoša, empiriskā /analitiskā, induktīvā/metode. A principiatis ad principia./ No tā, kas noteiks, uz tā, ko noteic./

Visbiežāk lieto empirisko. Pretī tai ir racionālā, spekulatīvā metode/vērojam tikai zināmus prāta principus un neatkarīgi no pieredzes datiem iegūstam atziņas/.

Filozofijai ir tās pašas metodes. Intuīcija nav metode, bet atziņas avots. Metode - loģisku paņēmieni sistēma, ar kurām padaram spriedumu pamatotu /evidentu/. Lai to pamatotu, jāapelē pie intuīcijas. Metode ir ceļš. Spēcīga ir strāva, kas uzsver, ka filozofijai ir jāatbalstas uz visiem atziņas un spriedumu kompleksiem. /kā loģiskā/.

12. lekcija 1937. g. 6. novembrī.

Akusatīva metode ir (Normatīvā zinātnē)

2/ Filozofijai ir deduktīvā, spekulatīvā, transcendentā jeb kritiskā metode. Citi uzsver filozofijas dzīvības nervu intuitīvo domāšanu un atziņu. Citi atsaucas uz mistisko intuīciju. Citi saka, ka atziņu organs ir ticība. Ne mazāk spēcīga ir strāva, kas uzsver ka filozofijai jābalstoties uz visiem zinātniskiem domāšanas un atziņas līdzekļiem, ko izlietā logika, ja filozofija grib būt zinātniski iespējama filozofija.

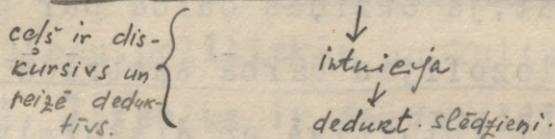
Etika, estētika, reliģijas un tiesību filozofija - padaba, skaista, svētā un talisnā īpatnējām normām.

Kāda ir filozofijas metode?

Jo vairāk filozofijas atziņa pieskaras īstenībai, lai raksturotu īstenību dabā un garā, tad ir eksakti jāpēta, jānovēro. Tas ir indukcijas ceļš. Loģikā runā par zinātniskās domāšanas premisēm, postulātiem. Tur nevar raudzīties tikai uz doto, uz faktiskām norisēm. Tur jāzina, kādiem principiem jāpakļaujas. Katrs zinātnieks iziet no zināmām kategorijām, principiem, par kurām pareizību ir pārbaudījis. Cēlonības principam ir nozīme vēsturisko faktu pētīšanā. Visās disciplīnās ir darīšana ar loģiskā pamatojuma principu. Ir sākotnēji droši principi, kas nav pierādāmi, bet nav spriedumu, kas viņiem būtu pretrunā. Evidenti principi, spriedumi,

kas izteic universālas patiesības sauc "ū udicia per se nota". /aksiomas pamatprincips/. No tiem iziet loģika, matematika, ontoloģija. Šos pamatprincipus neigūst indukcijas ceļā. Tie ir evidenti. Mēs tos deduktīvi pielietojam pie srieduma patiesības noskaidrošanas. Mēs pierādām viņu evidenci. Mēs tos ieskatam tieši loģiskā intuīcijā. Leibnics šķir - 1/ prāta un 2/ fakta patiesības. Loģiskās pamatpatiesības ir aprioras /no pieredzes neatkarīgas/ prāta patiesības. Katrai atzīnai par pieredzi obligātas atziņas, kas sakņojas prāta satversmē, būtībā. Mums ir iespēja piemērot deduktīvā ceļā šīs atziņas atsevišķiem spriedumu gadījumiem, lai tos pamatotu. Deduktīvās metodes tīrākais piemērs ir ģeometrijas tēorēmu pierādījums. Mēs a apelējam pie zināmiem atziņas postulātiem.

Aksiomas, vispārējie principi.

Filozofiskā domāšana ir diskursīva t.i. savā loģiskā domu kustībā pārējam no viena srieduma uz otru apzinādamies un uzrādīdami šo apgalvojumu pamatus. Diskursīvi domāt nozīmē pakāpeniski attīstīt slēdzienus. Intuīcija nav atziņas metode, bet atziņas avots.

Ar ģeniālām intuīcijām var radīt aforismus, epigrammas, varam radīt īsu, lirisku dzejoli. Loģiskā sistēma sasniedzama tikai diskursīvā domāšanā. /Bet arī intuīcija ir diskursīva domāšana, bet tā nav metode/.

Filozofijas sistēmu būvē gan no apakšas, gan no augšas. Apakšpamats ir reālie fakti; atziņa balstas uz reālo faktu novērojumiem. - Kā tos atkāj? Jāiziet no pieredzes īstenības. Pieejami apjautā, percepcijā, novērošanā, var sacīt arī intuīcijā. /Intuīcija nav nekas mistisks, irracionāls/. Intuīcija = skatījums = Anschauung.

Kad vēro kāda priekšmeta krāsu, var vērsties arī uz garīgo pasauli. Intuīcija ir kādas lietas ^{sastāva} tiešs skatījums.

Huserls: ^{Beweisen} pierādām to, kam nav tiešas evidences. Lai pierādītu, vajaga kaut ko parādīt, ^(aufweisen) aizrādīt, ko varam tieši skatīt. Tā tad jāatbalstas vai nu uz prāta aksiomām, vai fakta patiesībām. Zinātniekā atziņa nepaliek pie singulārās, bet meklē tipisko, iet no nejaušā uz būtisko, no singulārā uz vispārīgo. Šis gājiens ir induktīvais

Ar indukciju sasniedz vispārīgas patiesības. Meklē likumus, kam pakļauts atsevišķais "a principiatu ad principia" /von den Bedingungen zu den Bedingeden/ - induktīvais metodes ceļš. - "A principii ad principia" - deduktīvais ceļš. No principiem uz to, ko šie principi noteic. Ja vispārīgās atziņas nav principiāli drošas tad tās saucam par hipotezēm./teorijas/. Teorijas un hipotēzes par īstenību nevar atvasināt, ja atziņas darbā par pamatu neliekam zināmus postulātus. Filozofijas darbā sastrādā kopā deduktīvā un induktīvā metode, tāpat intuitīvā un diskursīvā atziņa. Analoģiju metode ienem īpatnēju stāvokli, bet iziet no īstenības novērojuma. Vērojot zināmu parādību sfairu, novērojam tanī zināmas pazīmes /a+b+c/. Paralēli iepazīstamies ar citu faktu grupu; novērojam līdzīgas īpašības pirmā sfairā /a,b,c,/ Konstatējam analoģiju. Novērojam, ka pirmajā sfairā ir vēl pazīmes /e,f/, tad uz pamata, ka abc ir līdzīgas, konstatējam, ka pirmā sfairā ir līdzīga otrai sfairai; arī citas pazīmes jeb īpašības /k,l,m,/ - gājiens no zināmā uz mazāk zināmo, nezināmo - vienmēr būs problemātiska drošība.

Induktīvā, empiriskā metode sevišķu lomu spēlē speciālās ontoloģijas daļā, kur runā par dzīvo, nedzīvo dabu, pasaules izcelšanos, psiholoģiskās problēmas, socioloģijā, ģenētiskā kosmoloģijā. Ar empirisko metodi vien nevar neko pierādīt un apvienot stingrā sistēmā. Vispārīgā metafizikā turpētīm nevar visu izskaidrot empiriski, jo ejam pāri tam, kas ir dots tiešā pieredzē /kas ir pirmamats, kas ir Dievs un t.t./ Te nevar vairs strādāt

tikai ar induktīviem slēdzieniem, eksaktiem novērojumiem. Par īstenības pirmprincipa īpašībām jāslēdz pēc dotās īstenības formām. Pēc empirisko īstēību īpašības un sakarības formām varam spriest, kāds varētu būt tās pirmamats. Īstenībā ir arī immateriāls, garisks aspekts. Nedrīkst taisīt slēdzienu, ka īstenības pirmamats ir materiāls. Tāda hipotēze nav saskaņā ar īstēību.

Hegels: īstenības spirituālisms, pirmprincips ir loģiskā ideja, viss ir absolūtā prāta objektivācija; te atkal ir nerēķināšanās ar faktiskās īstenības iespējām. Ir arī reālās cēlonības attiecības, kas nav identiskas ideālam, loģiskām attiecībām. Īstenībā ir laiciskā procesualitāte. Šādu filozofiju sauc par panloģismu. Bezlaicīgais ir tikai viens no pasaules struktūras faktoriem.

Pēc Hegela iestājās lielā reakcija. /Feierbachs, Markss-materialisti/. - Marksisti: oikon.faktori vienīgi noteic visu spec. attīstības gājienu, politiskās un kulturalās dzīves formas. Fakti tam runā pretī. Īstenība ir daudzveidīga, daudzslāpaina.

Induktīvā metafizika - Wunds, Hartmans, Külpe aizstāv šo lozungu /arī kritiskā metafizika/ arī Kanss Drižs, bet ne spekulā-tīvi konstruktīvo. - Jāizšķir filozofijas sistēmas veidošanā un tapšanā loģiski sistēmātisko pusi no reāli subjektīvā tapšanas ceļa individa, domātāja apzinā-

Metode - kārtības un pamatojuma forma, kādā ietilpina spriedumu, lai tas būtu vispārnozīmīgā sakarā, lai varētu no premisēm taisīt drošus secinājumus. Kas filozofu ierosinājis tieši uz tādu domu? Bet tas nepateic patiesību vai nepatiesību. Ģeniālā atzina var dzimt miegā, sapnos, narkotiskā reibumā. Vājprātīga cilvēka apzinā var dzimt ģeniāla patiesība; visprātīgākā cilvēka apzinā var dzimt apšaubama apzina. Ģenētiski psiholoģisks izskaidrojums nekā neizšķir par to, cik viņa patiesa. Jāņem katra atzina par sevi kā gatavs veidojums, un jāpārbauda, vai šis spriedums ir formāli pareizs un materiāli patiess.

Runājam tikai par regulām, kurām jāseko, lai spriedumus attais-

notu. -Filozofijai nav īpašas domāšanas un atziņas metodes, tā
lieto visas likumīgās atziņas un domāšanas formas un metodes,
bet šo metožu lietojums atkarīgs no attiecīgā priekšmeta īpat-
nības un attiecīgā priekšmeta un tā aplūkošanas viedokļa īpat-
nības, jeb - katrai disciplīnai, kurai ir īpatns priekšmets un
īpatnējs aplūkošanas veids-viedoklis, prasa arī īpatnēji pie-
mērotu metodi.

Ētika nav reāla vai irreāla, tā ir normatīva zinātne; tur ne-
var nekritiski, ar induktīvo metodi veikt tās uzdevumus. ^{bet ar deduktīvo metodi.} Augsta-
kais labums, cilvēku pienākumi. - Dati par cilvēku domām, par la-
bumu rādīs, kā cilvēki rīkojās, bet nerādīs, kas jādara. No no-
vērojumiem iegūstam tikai novērojumus ar relatīvi vispārīgu rak-
sturu. Tā būtu tikumiska dzīves antropoloģija. Ētikai jānoskaidro
vispārnozīmīgas mērauklas par to, kas labs, kas ļauns. Tur jāiz-
iet no idejām, aprioriem /no pieredzes neatkarīgiem/ konstatēju-
miem, no atziņām, kas atrodas mūsu jābūtības apziņā. Nevar pierā-
dīt, ka cilvēkam ir pašvērtība, cieņa /Würde/. Ja kāds to neiz-
jūt, tam to nevar pierādīt. Tā ir apriora mūsu sir-dsapziņas
atziņa. No tā varam taisīt nozīmīgus slēdzienus, kā drīkst un
kā nedrīkst rīkoties.

Tā ētika dibinās uz racionālām atziņām /deduktīvā meto-
de, atziņas avoti ir neempiriski. Logikā arī nevar ar indukci-
ju nekā pierādīt un apgāzt. Praktiskā ētika skatas uz cilvēka
reālām īpašībām, dzīves apstākļiem, kāda ir ārsta, skolotāja prak-
tiskā ētika. Lai zinātu, kā jārikojās, jāzina, kādos apstākļos jā-
rikojas. Tur jādibinās uz empiriskām atziņām. Filozofijā ir me-
tožu sadarbība, sintēze.

25.13. lekcija. 1937. g. 13. novembrī.

Reliģija un filozofija. Šis tēmatš arvien bijis aktuāls.
Vai tās ir antagoniskas /pretrunā/ gara funkcijas jeb vai tās ir
gara dzīves formas, kurām katrai ir sava vērtība, vieta un attais-
nojums kā īpatnu, tā kopības un tautu dzīvē? Vai reliģijas pasau-

les uzskats savienojams ar filozofisko? Kas ir kopīgs un kas ir atšķirīgs? Vai filozofija var atvietot reliģiju?

Luterāņu teologs Adolfs Harnāks.

Katoļu teologs Josefs Endress .

Harnaks asi apzinājas problēmu-pretstatu starp brīvās pētīšanas principu un starp baznīcas dogmātiskās autoritātes principu. Harnacks raksta savā darbā: "Aus Wissenschaft und Leben" -

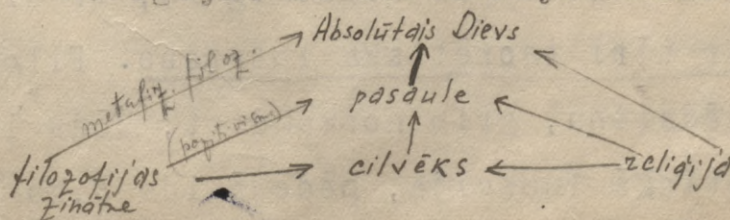
"Starp brīvās pētīšanas principu un absolūtās mācības autoritāti ir nepārejama plaisa. Kas atzīst absolūtās mācības autoritāti, tam vairs nav neviena no vada, kurā tieši vai netieši parādītos kanonisko nosacījumu ietekme." - "Brīva pētīšana vai nemaldīga atziņas autoritāte - pretstats principā ir izslēdzošs".

"Die Sache steht auf entweder oder - prasa vienu vai otru".

Eureks : " Ir iespējama un neizbēgama sadursme starp baznīcas autoritāti un individuāliem uzskatiem tur, kur sākas jautājumi par atzinu, dzīves un pasaules pēdējām problēmām. Sadursme tad iespējama, kad spēkā būtu racionālistiskais vai naturalistiskais domāšanas veids; materiālais vai aistētiskais pasaules uzskats tiktu pieņemts kā pareiza pozīcija, tad baznīcas pozīcija būtu nepanesams traucējums cilvēka gara būtībai un tās lēmumi sveša iejaukšanās gara dzīvē. Tad antagonisms būtu neizbēgams".

Naturālisti un atteisti tiecas teikt, ka reliģija ir fikcija un iluzija, maldīšanās. ^{Mērhārio} Pozitīvistī saka, ka ar zinātnes līdzekļiem nav iespējams neko noteikt par pasaules un dzīves pēdējiem jautājumiem; Dievs stāv ārpus viņu kompetences. (Jāaturas no sprieduma.)

Reliģijas un filozofijas attiecības.

Cilvēks ir reālitate. Plašāks par to ir pasaule. Cilvēks vē-
šas uz pasauli. Uz cilvēku vēšas arī filozofija un reliģija.
(Filozofija) vēšas uz pasauli, bet tālāk neiet, viņai eksistē
tikai cilvēks un daba / laikā un telpā dota parādību sistēma
saistīta funkcionālā sakarā/.

Ir arī metafiziskā filozofija, kas atzīst vairāk nekā pa-
saules fainomenālo aspektu. Postulē pēdējo principu un ideju
par absolūto- apzīmē to dažādos terminos. Apdomīgais pozitivists
saka, ka tālāk mēs nespējam redzēt; var būt, ka ir kas, saka
Jūms. Reliģija ir garīga reakcija uz dzīvi un pasauli un vē-
tē arī pasauli. Reliģija vērtē cilvēku, zinātne cenšs izprast,
izzināt cilvēku

Richters saka: "Reliģija nav dzīves un pasaules atziņa,
bet dzīves un pasaules izjūta. Arī amerikānis Wilj. Džems tā
domā. Reliģija grib iras sakarus novērtēt un darboties uz
gribu un jūtām. Reliģija vēšas uz pasauli, bet viņas ticības
intencijas iet pāri pasaulei.

Kas ir kopējs reliģijai un filozofijai? Reliģijai un fi-
lozofijai, kas nav saistītas ar mater., ir kopējs objekts,
t.i. absolūtais vai Dievs. Filozofija tver Dievu kā reāliti-
ti, kā metafizisku substanci. Reliģijā akcentējās svētuma, nu-
minoza moments. Tas iedveš mums svētumu, liek apzināties
savu niecīgumu. Rūd. Otto izvirza numinozo kategoriju, t.i.
svētais, dievišķais, pārpasaulīgais, kas rāda kreatūras sajūtu:
bet šī numinozā būtība iedveš arī to, ko Otto apzīmē par
"misterium fascinosum", t.i. mīlestības, pievilksanas, pieklā-
vības noslēpumu. Nav tikai drausmīgais, ir arī apburošais.
Filozofijai ir tīri teorētiska interese. Filozofija grib sa-
prast Dieva jēdzienu, grib noskaidrot, kāda ir filozofijas
sistēmā teorētiskā funkcija, pēdējā ideja, ko tā dod pasa-
les uzskata vienībai. Diskursīvā domāšana par absolūto.

religija. Mūsu konsekventā racionālā domāšana neatvairami ved pie pasaules pēdējā pamata. Filozofijas doma to uzstāda hipotētiskā veidā. Imanenti loģiskais empirisko faktu apstrādāšanas process un tendence atrast vienību pasaulē noved pie absolūtā idejas. Filozofija gan paliek pret to teorētiskā attiecībā. Religija grib gūt mieru, skaidrību, - attiecība ar sirdi un gribu.

Filozofija ienes augstāko skaidrību savā sistēmā. Reliģisks cilvēks ienes augstāko skaidrību savā dzīvē. Filozofs grib gūt loģisku sintēzi, reliģisks cilvēks grib totālu vienību - visa gara skaidrību, ne tikai prāta skaidrību.

Pretrunas var sākties tad, ja reliģiskās ticības pieņēmumus nem burtiskā nozīmē un simbolu saprot kā reālītāti. Reliģiskai domāšanai ir neizbēgama simboliska darbība; grib padarīt sev tuvu bezgalā tālo, padarīt irracionālo konkretāku - rada simbolus. Filozofiska doma grib palikt uzticīga pamatformai - domāt jēdzienos un loģiski saistīties spriedumos.

Reliģisks cilvēks ir vienmēr pie mārķa, ir pasauli pārvarējis, filozofs grib atrast tādai idejai nozīmi visā viņas sistēmā." Der philos. Mensch ist immer auf dem Wege." Filozofisks cilvēks vienmēr tiecas uz patiesību, reliģisks cilvēks jau tanī dzīvo.

Ja vienā subjektā sastopas abas funkcijas, kādas tad ir attiecības? Vai filozofs drīkst uz ticības pamata pārnest ticējumus savā sistēmā? Filozofs tā nedrīkst darīt! Arī luterāniskā konfesija neprasa akli ticēt, bet prasa brīvi ticēt. Augstākā, apgarotā religija neprasa, lai cilvēks savu prātu akli upurētu reliģiskam principam. Prāts nav dots tikai paklausīšanai, bet gan brīvai pētīšanai. Pētīšanai jānotiek bez aizspriedumiem. Tad nav principiāla antagonisma starp šīm abām gara funkcijām un kulturālām vērtībām. Ir dažādi mērķi. Filozofs grib domu skaidrību, re-

✓ Reliģijai nav teorētiska, bet praktiska interese - pirmā vietā. Tā ir attiecība, ko saucam par pielūgsmi. Raksturīga ir svēt-
bijīga nodošanās absolūtai varai /Dievam/ un vērtībai, ko sauc
par Dievu un tā pielūgšanu.

Ir plašāks un šaurāks reliģijas izpratnes veids. Plašākā
nozīmē par reliģisku pārdzīvojumu apzīmē katru dvēseles un
gara noskaņu un darbību, kad šī dvēsele atzīst kaut kādu ab-
solūtu /augstāko par visām/ vērtību, kurā tas saskata dzīves,
eksistences jēgu, kas kļūst cilvēkam par viņa vērtēšanas un
domāšanas augstāko mērķu. Tā tad cilvēks, kas absolūtizē
skaistuma vērtību, arī var būt reliģiozs. Tā ir izteikušies da-
ži mākslinieki.

Par reliģijas objektu var kļūt arī nācija un tauta, - abso-
lūtā vērtība. Var būt daudz vērtību, uz kā pārnes reliģijas attie-
cības pazīmes. Var būt neprātīga nodošanās pretēja dzimuma per-
sonai - erotiskais fetišisms.

✓ Tuvākā nozīmē ista reliģija iesākas tur, kur ir Dieva at-
zīšana kā personīgas vai pārpersonīgas būtnes un tās pielūg-
šana. Reliģija ir svētuma un Dieva atzīšana un dzīvošana svē-
tumā. Vai ir iespējama filozofijas un reliģijas harmoniska
attiecība ņemot reliģiju šaurākā nozīmē?

Pasaules un dzīves uzskata noslēgums nav domājams bez
idejas par absolūto principu, ko filozofijas terminoloģijā ap-
zīmē ar garu, par absolūto substanci, bet reliģiozā apziņa atzīst
un pielūdz kā Dievu.

Reliģija, savā pareizi saprastā un piepildītā būtībā nav
antiracionāla, t. i. nav pretrunā ar prāta likumiem, bet gan ir-
racionāla - prāta kategorijās adekvāti neizteicama un tāpēc
ar prātu reliģijas atziņas nav ne pierādāmas, ne apgāžamas.

Spēcīgs mākslas pārdzīvojums arī ir irracionāls, bet neru-
nā pretim prātam. Tāpat spēcīgs mīlestības pārdzīvojums. Tāpat

liģisks cilvķeks - gara skaidrību. Filozofijā meklēšanas izteiksme ir jēdzienu sistēma, loģiski saistīti jēdzieni, diskursīva forma.

14. lekcija - 1937. g. 20. novembrī.

Reliģijā cilvķeks meklē augstāko attaisnojumu un jēgu, ko pārdzīvo kā numinozo /jūteklīm nepieejama/ būtību. Attiecības norisinājas citādās formās kā filozofijā. Filozofiskā attiecībā noteicēja ir teorētiska interese. Reliģiskā attiecībā cilvķeks pārdzīvo jūtas, arī gribu, ilgas un tieksmes. Gala mērķis ir sintēze; pēc vienības tiecas cilvķeka gars. Meklē gara un dvēseles apskaidrību. /Verklärung, tas ir reliģisks termins/. Filozofijā noteicošais ir ^{prāta} skaidrība. Filozofija nevar atvietot jeb aizstāt reliģiju, jo katrā no šīm funkcijām raisās ar saviem motīviem, katrai ir savs mērķis. Prātam ir savas prasības, un dvēselei atkal savas prasības. Reliģiju nevar pieņemt arī kontrolējot, t. i. ka filozofija un zinātne izrevidēs no reliģijas, kas ir pieņemams un kas ne. Tas ir deisms, kas piemita apgaismības laikmeta filozofiem. Deisms pieņem ka,

- 1/eksistē Dievs,
- 2/radījis pasauli
- 3/radījis cilvķekam sirdsapziņu.

Nekādas Dieva iejaukšanās pasaules lietās nenotiekot. Deismam ir racionālā - prāta mēraukla. Ir konfesijas /ticības apliecinājumi/, kas ir augstākas un zemākas. Ir tādas, kurās daudz māņu un neiespējamu lietu. Bet ir arī lielas, cēlas reliģijas: kristietība, budisms, pa daļai muhamedanisms. Būtiskais kodols te stāv ārpus prāta kontroles.

Kas ir augstāks: filozofija vai reliģija? Reliģijai ir augstāka vērtība, jo tā runā uz visa cilvķeka garu. Radīšanas vērtības ir augstākas par katru parciālu vērtību. Filozofija ir pakārtota pilnīgākās atziņas idejai, bet tā atkal pilnīgi gara

dzīvei. ^{Reliģija} (Filozofija) ir ceļš uz pilnīgu gara dzīvi.

Ir aistētiskas vērtības. Tās arī ir ceļš uz pilnību, bet tā nav pati pilnība. Augstāka katēgorija ir pilnīga garīga dzīve: zinātne, filozofija, ... Reliģija šai vērtību kompleksā ieņem centrālo vietu. Ja reliģija ir augstāka, tas tomēr neaizkar filozofijas brīvību. Filozofiju teologi un politiķi uzskatījuši par bīstamu zinātnei, jo tā esot bīstama ar savu kritiskās pārbaudes garu. Filozofs nevar pieņemt patiesību uz pavēli, Tas pilnīgi neiespējami un daudzi filozofi tādēļ, mesti cietumā un sadedzināti. Augstākās reliģijas formās brīvības ideja ir centrā /arī kristietībā/. Brīva un neuzspiesta atziņa. Reliģijai jābūt brīvai pārliecināšanai. Ar to nav teikts, ka jāpielaiž brīva patvaļa. Brīvība attiecināma vairāk uz tādiem cilvēkiem, kam ir jau zināmas spriešanas spējas, nevar taču to attiecināt, piem.: uz bērniem.

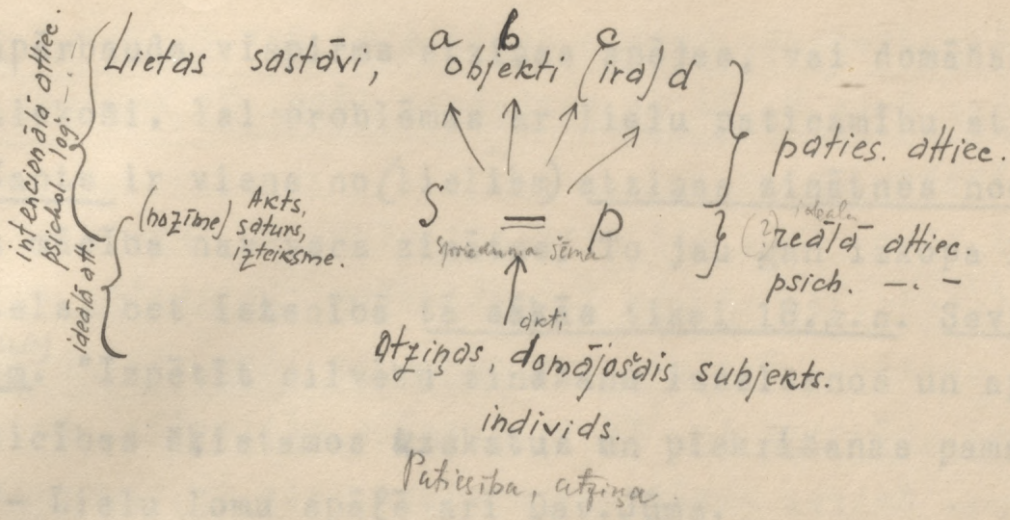
Reliģiskai atziņai piemīt subjektīviska evidence un drošība, bet filozofijai un zinātnei objektīva evidence. Evidence nozīmē: pieredze par to lietas sastāvu, par kuru ir pārliecināts, ka tikai šis subjekts var šo evidenci iegūt, kas to faktu ir pārdzīvojis. To pašu nevar teikt par citu subjektu. Tas var to pašu atzinumu pieņemt, ja viņš pats atkal pārliecinājās, ka tas tiešām tā ir. Ja citam individam rodas līdzīga pieredze, tad tie var piedzīvot, to pašu evidenci, drošību. Apziņa aprobežojas ar attiecīgo individu. Nevar teikt, ka tas ir visiem skaidrs. - Reliģijas un filozofijas attiecībā lielu lomu spēlē subjektīvi un objektīvi atziņas jēdzieni.

Gnoseoloģijas pamatjēdzieni.

Atziņas mācības galvenās problēmas.

- Atziņas mācība ir filozofijas ievada daļa, bet ne galvenā. Tā ir propaedeutiskā daļa, pakāpe un ceļš līdz metafiziskai sistēmai. Centrālā daļa ir ontoloģija jeb metafizika. Pasaules uzskats ir galvenais un centrālais, ko meklējam filozofijā.

(*)

The first part of the paper is devoted to a general
 consideration of the subject. It is shown that the
 results of the experiments are in general in
 agreement with the theoretical predictions.
 The second part of the paper is devoted to a
 detailed description of the experimental
 apparatus and the method of observation.
 The third part of the paper is devoted to a
 discussion of the results and a comparison
 with the theoretical predictions. It is shown
 that the results are in general in agreement
 with the theoretical predictions.

The fourth part of the paper is devoted to a
 discussion of the results and a comparison
 with the theoretical predictions. It is shown
 that the results are in general in agreement
 with the theoretical predictions.

The fifth part of the paper is devoted to a
 discussion of the results and a comparison
 with the theoretical predictions. It is shown
 that the results are in general in agreement
 with the theoretical predictions.

Jāpārbauda vispirms atziņas spējas, vai domāšanas līdzekļi ir pietiekoši, lai problēmas ar lielu paticamību atrisinātu.

Kants ir viens no (lieliem) atziņas zinātnes nodibinātājiem. Atziņas mācība nav veca zinātne. To jau gan izkopa Platons un Aristotels, bet īstenībā tā sākās tikai 18.g.s. Sevišķi nopelni ir Lokam.⁽¹⁶⁶⁰⁾ "Izpētīt cilvēku zināšanu izcelšanos un apjomus, drošību, ticības šķietamos uzskatus un piekrišanas pamatus un pakāpes." - Lielu lomu spēlē arī Dav. Jūms.

Terminu gnoseoloģija pirmo reizi lietoja vācu zinātnieks Baumgartens, 17.g.s., bet vārdu "atziņas teorija" /atziņas mācība/ lietoja vācu zinātnieks Reinholds 1832.g.

✓ Katra atziņa ir kāda subjekta veikums. Iziēt vispirms no izzinošā subjekta, tā ir dzīva persona. Indivīds daudz ko dara ārēji un iekšēji. Tas daudz ko dara, lai iegūtu parādības. Tā ir jau zināma attiecība pret lietām, lai tās iegūtu un baudītu. Indivīds var skatīties arī uz lietas bez vēlēšanās tās iegūt. Tas tikai skatas, jūt, vēro un priecājās, bet iegūt negrib.

1/ Pirmā gadījumā bija hedoniskā attiecība. /bauda/

2/ Otrā gadījumā aistētiskā attiecība. /prieks/.

Cilvēks izveido ko no redzamām lietām. Tas ir tehniskais darba process. Ražot nozīmē atkārtot to, kas ir gatavs, radītādu, kas nav vēl nekur, kam nav parauga.

3/ Ir arī vēl vērošana, lai zinātu un saprastu. Te cilvēks nepriecājās vairs, bet tas grib izzināt. Te subjekts nostājies tēorētiskā attiecībā, tanī izraisījušās tēorētiskās intencijas /nolūki, nodomi/.- Tā tad indivīds vērsās uz objektiem, uz iru, uz lietas sastāviem. Ir reali, ir empiriski lietas sastāvi, bezgala daudz ir lietu sastāvu, uz kuriem var vērsties cilvēka doma. Mēs gribam ieskatīt, aptvert, izzināt un t.t. intencijas veidu. Kad tēorētiski intencija ir adekvāti piepildīta, tad mēs pārdzīvojam drošas zināšanas faktu. Katra zināšana cenšas iz-

teikties kādā spriedumā. Gribam ko izteikt par a, par b, par c, Rodas struktūra S ir P. Tā ir sprieduma šēma. Te kautkas par kautko tiek apgalvots.

✓ Attiecībā starp iru, kad dots spriedums un sprieduma saturs, teorētiskās intencijas mērķis ir patiesība. Patiesība saistīta ar sprieduma sastāvu. Patiess spriedums ir tāds, kas tver lietas sastāvu tā, kā viņš ir. Tā ir irreāla attiecība. Indivīds pārdzīvo aktus. Katras domāšanas atziņas akts ir vienreizējs un neatkārtojams.

Intencijas attiecības subjekts vēršas uz objektu. To apzīmē arī par koordināciju. Tā ir psiholoģiski - loģiska attiecība. No šīs instances tā pāriet ideālā posmā.

Kā radies spriedums, par to neinteresējamies. Kas ir atziņa? Ar spriedumu ir dota atziņas iespējamība. Ne katrs spriedums ir atziņa. Lielākā daļa cilvēku spriedumi ir aplami, bet ir daļa spriedumu, kas adekvāti satver lietas sastāvus, piemērojoties pašam objekta īpašībām. Ja indivīds satver faktus noteiktā veidā un objektīvi, tad tas ir ieguvis atziņu. Atziņa ir spriedums par kādu lietu, kuras saturs saskan ar domāto lietas sastāvu.

Par evidentu spriedumu pastāv drošība /certitudo/ Tas nav šķitums, bet tā ir īsta atziņa. Atziņa prasa, lai indivīdam būtu neapšaubama drošības apziņa, ka tas tā ir un citādi nevar būt. Bet drošība var būt tad tikai, ja mums ir nemaldīga evidence.

Atziņa pastāv spriedumā, par kura patiesību mums ir drošība. Atziņa ir patiess un drošs spriedums.

Ja indivīdam nav drošības, bet spriedums saskan ar īstenību, tad to saucam par minējumu, minējuma spriedums. Ja cilvēkam nav zināmi fakti, uz kuru pamata uzstāda, tad ir minējums, bet ne atziņa.

Kas ir patiesība?

Patiesība pastāv saskaņā starp esošo lietas sastāvu un apgalvoto lietas sastāvu. Tuvākais jēdziens patiesībai ir saskaņa. /Uebereinstimmung, veritus est addevatio rei et intellectus/.

15. lekcija - 1937. g. 25. novembrī.

Literatūra atziņas teorijā:

Külpe, Einleitung in die Philosophie, 10. izd. ir saraksts par atziņas jautājumiem.

Asters, Tas ir jaunkantisma pārstāvis.

Ernests Dürer, reālistiskā virziena pārstāvis. „*Erkenntnistheorie*“.

Josefs Geysers, neotomisma pārstāvis. „*Erkenntnistheorie*“.

Edm. Husserls, fenomenoloģijas pārstāvis. „*Logische Untersuchung*“.

Kā mācības grāmata noder „Messera“ „*Einführung in die Erkenntnistheorie*“.

No pozitivistiskā viedokļa: Scheick „*Allgemeine Erkenntnislehre*“.

Joh. Volkelt „*Erfahrung und Denken*“. „*Gewissheit und Wahrheit*“.

Par loģiku: Sigwart, „*Logik*“.

Wilh. Wundt „*Logik*“.

Th. Ziehen, „*Lehrbuch der Logik*“.

Atziņas subjekts nekad nerāda patiesību. Nevar būt konstruktīvas patiesības. Patiesības nevar konstruēt, ne radīt: var gan spriedumu radīt. Attiecībā starp esošo un atziņas saturu meklējama patiesība. Sprieduma akti ir vienreizīgi. Dvēselisko plūsmu mainā nekas neatkārtojas. Par vienu un to pašu lietu identu aktu nerealizējam. - Ideālā attiecībā nav nekā laiciska. Te iespējama arī identitāte. Spriedumam piemīt patiesība vai nepatiesība.

Spriedums ir doma par faktu, kurai piemīt īpašība būt patiesai vai aplamai. - Ja iegūts patiess spriedums, tad patiesība

nemainās, tā paliek identa /piem.: $\Pi=3,14$ /Patiesības sastāvs nav ierauts laika plūsmā.- Patiesība ir atziņas aktu identais korrelāts. /Korrelācija: savstarpēja attiecība, atkarība. Loģiskā attiecība starp 2 jēdzieniem, piem.: cēlonis- sekas/.

Patiesība nav ne objekta, ne subjekta sprieduma akts. Tā atrodās ne subjekta, ne objekta sfairā, bet kādā trešā sfairā- piem.: ideālā sfairā.

Korrelāts ir kādas attiecības nepieciešams loceklis. Objekta akti ir korrelāti, bet tie ir ontoloģijas korrelāti. Objekta attiecība starp atziņas aktiem ir korrelātu attiecība. Patiesība nav īstenība, reāls fakts, reāls notikums, pārdzīvojums, subjekts. Patiesība ir kas ^{reāls} ~~reāls~~, pieder pie ideālās iras.

Patiesības ir atziņas aktu viennozīmīgi noteiktais, nemainīgais ideālais korrelāts, zināms nepieciešams loceklis. Ja patiesības būtu pārdzīvojumi, tad līdz ar pārdzīvojuma aizplūšanu, nebūtu arī vairs patiesības. Patiesība ir numēriski identa, t.i.

par kādu faktu nevar būt 2 un 3 patiesības, bet tikai viena. Līdz ar faktu mainīšanos, mainās patiesība. Iepriekšējā patiesība netiek izslēgta, bet tikai no jauna papildināta.

Atziņas teorijā ir svarīgs jēdziens "adaequatio" jeb "conformitāte" t.i. saskaņas jēdziens.- Patiesība pastāv sprieduma negrozamā konformitātē ar atziņas aktiem.

Kad spriedumu var saukt par patiesu? Tad, kad saturs viennozīmīgi piekārtots īstenībai. Vienkāršos atceres spriedumos atziņa kopē īstenību. Ar reālo attiecību nodarbojas psiholoģija. Var būt arī atziņas bioloģija, lai izzinātu, kādi bioloģiski fakti veicina atziņas rašanos.

Ar sprieduma struktūru nodarbojās loģika. Bet loģika nedarbojas ar materiālo īstenību. Ar to nodarbojas gnoseoloģija. Ar objektiem nodarbojas ontoloģija, metafizika. Valodniecība nodarbojas ar izteiksmi. Socioloģija interesējās par sociāliem noteiku-

miem, cik tālu tiem ir nozīme zinātnisku atziņu veidošanā, atziņas uzkrāšanā.

16. lekcija 1936. g. 17. novembrī.

Jāizšķir patiesības ideja un atsevišķas patiesības. Par patiesību runājam tur, kur doti spriedumi, kur ir noteikta viennozīmīga atziņas saturs koordinācija, pakārtošana ar esošo. Patiesības ideja ir ideja par zināmu saskaņu starp atziņas saturu un objektu.

Ir zināma saskaņa piem.: ar spoguļa attēlu un dzīvu cilvēku, tāpat starp labu fotogrāfiju un īsto cilvēku. Attēlam vajag saskaņēt ar oriģinālu. Ja runājam par simbolisku piekārtojumu, tad pat neveram runāt par patiesību. Esošā īpatnības jāizsaka tieši tā, kā tās sastāv. Bet bieži tas nav iespējams un jāapmierinās ar simbolisku piekārtojumu.

Ir īstenības un domu kārtība un elementi. Ja domājam s elementu nereproducē īstenības elementu, tad tas nozīmē to, ka atziņas saturu tiek pārindividūāli piekārtoti zināmiem faktiem.

Patiesi spriedumi korespondē lietām, lietu attiecībām. bet tas ir tas pats saskaņas jēdziens /korespondēt ir franču jēdziens/

"Veritas est adaequatio rei et intellectus" ir Akvinas Toma formula.

Patiesības īpašības.

Te sākās grūtas problēmas un tēorijas strīdi.

I. Patiesības pirmā īpašība ir tā, ka patiesība ir numēriski ident ta. Par katru lietas sastāvu ir iespējama viena vienīgā patiesība. Patiesība ir arī nemainīga.

Reālās zinātnēs jaukts patiesības elements ar mainīgo elementu. Bieži filozofi un zinātnieki domā, ka tie izteikuši patiesību, bet tā patiesībā ir tikai hipotēze: piem., senāk mā-

cīja, ka atomi ir nedalāmi, bet tagad mēs zinām, ka atomus var da-
līt. Vispār apgalvojumus un teorijas zinātnē jāuzstāda ar lielu
apdomību. Jānoiet līdz evidentām atziņām. Vienmēr jāpievieno iero-
bežojumi, klauzūras, jāuzrāda noteikumi kādi līdz šim ir noskaidre-
ti un izpētīti. Rēālās atziņas nav apodiktiski /stingi-noteikti/
drošas, t.i. ka nebūtu iespējams domāt citu gadījumu. Ir lietas,
par kurām varam negrozīgas patiesības formulēt.

Augustīns saka: "Ja kāds šaubās, viņš dzīvo, ja šaubās, tas sa-
prot, ka viņš šaubas. Ja šaubas, tad domā. Ja šaubās, tad zina, ka
ko nezina." (Pēc Augustīnā izsaka domas, ka,) ja pārdzīvo šaubas,
tad ir kas pārdzīvo. Pie šķituma atzinēja subjektam nav eviden-
ces un nav iespējams drošs spriedums. Tad nav arī drošas atzi-
ņas, ir tikai šķitumi un minējumi./

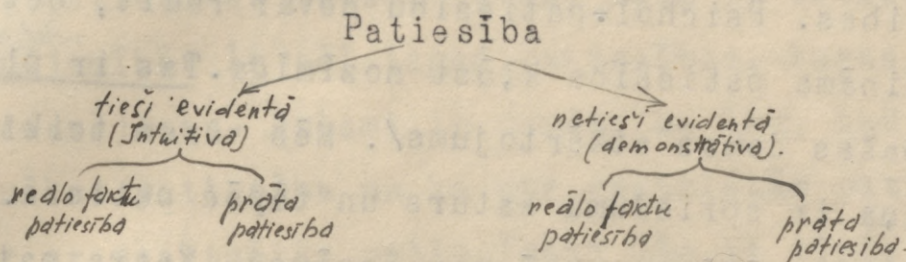
Mūsu atziņas ir noteiktas no lietu sastāva. Lietu sastāvs
ir atziņas ontiskais priors, noteicējs un pamats. Patiesībai va-
jaga būt lietu loģiskai ēnai un figūrai. Ja esam lietas sastāvu
evidenti ieskatījuši, tad esam ieguvuši patiesību. Pretējā gadī-
jumā iegūstam illūzijas, kas ir mainīgas. Patiesības nemainās,
bet mainās maldi. Nevar mainīties arī faktu patiesības, kas no-
zīmīgas visiem laikiem.

II. Patiesībām piemīt vispārnozīmīga objektivitāte, tās ir pārīn-
dividuāli saistošas. Nevar rīkoties patvaļīgi ar patiesību,
bet ir jāreķinās ar normu.

Ja kāds indivīds izsaka sajūtas, ko neviens nepazīst, tad
tas ir iespējama patiesība, piem., daži saka, ka sajūt savu miesu
kā stiklu. Mēs tādas sajūtas nepazīstam. Tomēr tas ir izsacījums,
kur patiesība paliek saistoša uz visiem laikiem, lai gan pats
fakts ir bijis subjektīvs. Tādi ir daudzi citi gadījumi. Patie-
sības ir vispārnozīmīgas, ne tikai priekš viena subjekta vien.
Dažreiz ir grūti izšķirt objektīvi motivēto drošību no subjektī-
vi motivētās drošības. Te daudzkreiz vainīga autoritāte, piem.,

ja kāda autoritāte ko izteikusi, mēs aiz cieņas tam gribam ticēt. Bet zinātnē mēs drīkstam tikai atsaukties uz objektīvi motivētām evidencēm.

~~III~~. Patiesībai jābūt tieši vai netieši evidentai.

Katram spriedumam jābūt pamatam, dēļ kuŗa viņš ir patiess vai nepatiess. Tēorēmu patiesība nav tieši evidentā patiesība. Tieši evidentā reāla fakta patiesība : man ir 5 pirksti. Zeme griežās ap savu asi, bet tā vairs nav tieši evidentā patiesība. Tieši evidents fakts: debess ir apmākusies. Tieši evidentās patiesības sauc par intuitīvām patiesībām, netieši evidentās patiesības par demonstratīvām patiesībām. Tās prasa pierādīšanu.

Leibnics atzīst 2 patiesības: prāta un reālo faktu patiesības. Prāta patiesības ir nepieciešamas un viņu negācija ir neiespējama. Starp 2 punktiem var novilkt vienu taisni. Tā ir prāta patiesība. Faktu patiesības ir nejaušas un viņu noliedzošais pretstats ir iespējams.

Mēs varam formulēt: visām neevidentām patiesībām jāsakņojās evidentās patiesībās. Visas neevidentās patiesības jāreducē uz evidentām patiesībām. Jānoiet līdz empiriskiem intuīcijas avotiem.

Gnoseoloģija runā arī vēl par mistisko intuīciju.

17.lekcija - 1936.g. 9.decembrī.

Ir zināmas pazīmes, kas ir kopējas visām patiesībām.

1/ Katra patiesība ir sevī identa.

2/Patiesība ir bezlaicīgi nozīmīga.

3/Tā ir objektīvi saistoša.

4/ Neatkarīga no subjekta patvaļas.

Patiesība ir absolūti neatkarīga. Daudz lietu un faktu ir atkarīgas no mūsu gribas. Psihol-patiesību nevar radīt, bet var pārveidot faktus. Zināma patiesība kļūst nozīmīga. ^{"Patiesā atziņa"} Tas ir pleonasmus. /Vienas un tās pašas domas atkārtojums/. Mēs varam teikt patiesus spriedumus, Atziņa ir spriedumu saturs un tāpēc patiesa. Patiesība ir mūžīga. Runāt par mūžīgumu arī nav nozīmes. Katra patiesība ir bezlaicīgi nozīmīga. - Husserls: „Das Wahre ist absolut an sich wahr.“

Ungāru filozofs Pelagi: "Die Sache vergeht, aber die Wahrheit besteht".

Hegels: "Kas ir paties, tas ir paties ^(katra) ārpus laika. Tas ir paties katram laikam."

Ir tieši un netieši evidentā patiesība. Ir demonstratīva/netieši evidentā/ un intuitīva/tieši evidentā/ patiesība. Mūžīga vietā var lietot bezlaicīgi nozīmīgs. Tai ir loģiskas ābeces raksturs. Sacerējums loģiski ietverts premisēs /apgalvojumos/. Viņš izriet un mēs to secinām. Spriedums ir loģiski ietverts. Implikācijai /viena jēdziena ietveršana otrā/ nav kopēja ar laicisku ietveršanu. Tā ir loģiskā pamatattiecība. Patiesības ir ^{zīm-} bezlaicīgi nozīmīgas; ja sakam, ka patiesība ir bezlaicīgi nozīmīga, tad katram domājošam, kas kādu lietas sastāvu adekvāti ieskata un ietver patiesā spriedumā, tad katram citam indivīdam katrā citā laikā jādomā tāpat, viņu domu saturam jābūt viennozīmīgi pakārtotam attiecīgam faktam. Tas ir patiesības mūžīgums un pāindividūālisms. Nav subjektīvas un objektīvas patiesības, jāizšķir tikai faktu subjektivitāte; uzskati var būt subjektīvi, bet patiesība vienmēr ir objektīva. Viņas jēga atbilst objektīviem lietu saturiem un ir saistoša visiem indivīdiem. Daži filozofi saka, ka patiesības eksistē mūžīgi, labāk ir teikt, viņas ir bezlaicīgi nozīmīgas. Ir uz-

skats, ka Dieva apziņā eksistējot mūžīgās patiesības. Bet par to nav jēgas runāt, jo patiesība pastāv ar spriedēju subjektu un spriešanas aktu. Saka, ka patiesība eksistē, kad viņu pārdzīvo. Kur eksistē patiesība? Citi apgalvo, ka patiesība eksistē dievišķā apziņā; citi saka, ka patiesības neesot nekur. Labi ir teikt, ka patiesība eksistē iespējamībā. Ir vēl tagad patiesības, kuŗas nav atklātas, bet kuŗas ir iespējamās. Aplami ir domāt, ka tad, kad izzūd domātāja persona, iznīkst patiesība un ka par neatklātām patiesībām nevaram runāt. Kā ir ar neaktuālām patiesībām? Tās ir tīrās iespējamības; ja kāds ar savām intuīcijām uz tām koncentrēties, viņš tās var atklāt. Vai absolūtais un dievišķais subjekts ir vajadzīgs? Ne visas lietas vajaga apelēt pie pēdējā - pie Dieva, kas ir pirmavots, arī patiesību pirmavots. Bet tur, kur ir vajadzīgs loģiski izskaidrot lietu sakarus, zinātniskā un filozofiskā domāšanā nav vajadzīgs iet pie pirmavota. Patiesības identitāti un pārindividuālo saistību var saskatīt tīri immanenti.

W Problēmas: 1/ Vai ir iespējama ^{atziņas iespējam. un robežs} evidentā atziņa un par kādām lietām? 2/ Ja ir tieši un netieši ^{Atziņ. avoti.} evidentas atziņas, kur ir meklējami šo atziņu avoti un nozīmības noteikumi? **Ar** pūs vai iekšpus pieredzes? 3/ ^{precīzums} Kā atziņas saturī un atziņas un domāšanas būtība attiecas **pret** īstenību?

Pirmajai problēmāi ir 3 galvenās atbildes: dogmātisms, skeptiциsmis un kriticisms /arī irracionālisms./

1/ Dogmātisma viedoklis ir tas, ka cilvēka prātam ir iespējams izzināt īstenību kā sīkumos, tā būtībā. īstenība atveras bez atlikuma. ^{Prāta un pieredzes spējas aptver absolūto īstenību, domas robežas netiek kritiski pārbaudītas. Dogmatisms ir fināls aizspriedums.}

2/ Skepticisms, skatoties, cik radikāls tas ir, apgalvo, ka nav iespējama neviens droša atziņa, neviens evidentā atziņa par kādu lietu. Mēs nevaram izzināt patiesību /var pāriet nihiālistismā/. Tač ir lietas, par kuŗām nav iespējama droša atziņa. Parciālais skepticisms atzīst lietas, par kuŗām iespējama atziņa /dažas/.

Tad, mūsu atziņas ir vairāk vai mazāk patīcamu raksturu un problēmātisku drošību. 3/ Pozitīvisti saka, ka mēs par transcendentu, metafizisko pasauli nekā nevaram zināt, un krasākie pozitīvistiska, ka nekā vispār nav ārpus pieredzes /Marks u.c./ Nav "Ding an sich". Ir vēl relativisma viedoklis. b/ Relativisma pozīcija izteicas: mēs neko nezinām pašu par sevi absolūtā dotībā, bet tikai relatīvi. Relācija - attiecība pret objektu. Tad mēs zinām tikai lietu attiecības un tās nevar noteikt par sevi, bet relācijā ar citiem. To arī nosauca par subjektīvisma viedokli. /gr. Protagors/. Cilvēks ir visu lietu mērs un patiesība ir relācija. Viss ir tā, kā tas visiem šķiet. Šķitums un šķietamība. Šķitums ir ~~doša~~ Meinung; šķietamība izteic to, kas man parādās - Schein. Pirmais ir gnoseoloģisks, otrs - ontoloģisks termins. Apdomīgais viedoklis, kas grib pārbaudīt pretējās tēzes ir 4/ kriticisms, viedoklis, kas saka, ka droša atziņa ir iespējama, bet tas zīmējas, uz fainomenālo un atziņas imanento pasauli.

Metafizika kā zinātne nav iespējama. Mēs apelējam pie novērošanas un tā balstas uz pieredzi. Tas ir atziņas empiriskais attaisnojums. /Leibnics - faktu patiesība/. Faktu patiesības noder ^{par} pamatu empiriskām patiesībām. Ir patiesības, par kurām nevarām atsaukties uz pieredzi. Tām ir apriors /neempirisks/ patiesības avots. Šis ir attaisnojamas ar tīrās domāšanas, vai tīrās intuīcijas palīdzību. Tā tad šis viedoklis apgalvo, ka atziņa balstas uz pieredzes avotiem un prāta avotiem. Tās ir tīras atziņas, kurām nemaz nevajaga balstīties uz pieredzi.

5. viedoklis ir irracionālisma viedoklis - atziņa var būt ar tādu raksturu, ka neietveras prāta kategorijās un ir ārpus prāta. /religiskās/. Atziņas pamats nav ne prātā, ne pieredzē.

a/ Pragmatisma viedoklis /ir skepticisma elementi/, kurū aizstāvēja anglis V. Džems un apgalvoja, ka tās atziņas ir patiesas, kas noderīgas dzīvei, kas veicina dzīvi. Patiesībās nav nekā absolūts,

bet ir intelekta veidojums. Patiesības padotas izlases principi-
 niem. (~~Patiesības ir jāoliek darbā.~~) Prioritāte piešķirta praktiskam
 viedoklim. Attiecībā starp atziņu un iru ir 2 viedokļi: reālisms
un ideālisms. Idē^{atēna}alisma atziņa attiecas pret īstenību, kā attiecas
 pret apziņas saturiem. Atziņa neiziet no apziņas loka. Lietas par
 sevi neeksistē. Atziņas priekšmets tiek veidots no pašas atziņas.

Reālisti pasvītvoja, ka ir lietas, kas eksistē ārpus subjekta
 un neatkarīgi no mums.

18.lekcija 1936.g. 11.decembrī.

Ir radikālais un parciālais skepticismis. Absolūtais skepti-
 cisms jau pats **sevi** iznīcina. Tas pasvītvo, ka mēs ^{neka}nezinām par
 jēgu, nav iespējama neviena patiesība, neviens evidents spriedums.
 Tāds apgalvojums ir sevī pretrunīgs. Tādam apgalvotājam var teikt,
 ka viņa spriedums arī nav evidents, jo neviens spriedums nav evi-
 dents. Mēs varam nostādīt veselu rindu atziņu, par kurām var teikt,
 ka tās visas ir evidentas. Mēs varam apelēt pie faktiem. Mēs zinām
 daudzas lietas un varam par tām teikt pareizus apgalvojumus. Katrs
 cilvēks var sākt veselu rindu patiesu spriedumu. Cik tās patiesī-
 bas ir vērtīgas, tas ir cits jautājums.

Ego cogitans - cogitationes } - cogitata
 I II III

I/Ego cogitans ir domātājs subjekts, kas savā eksistencē ir
 neapstrīdams. Dekarts saka, ka var šaubīties par savu miesu, bet
 nevar šaubīties par "es", par subjekta eksistenci. Tas ir tas, kas
 meklē patiesību.

II/Cogitationes apzīmē stāvokli, ka meklē.

III/- cogitata - tas ir tas, ko grib tvert kā esošo.

Skepticisms jau nevar apšaubīt I/ego cogitans - domātāja sub-
 jekta eksistenci. Mēs varam varbūt šaubīties, ka eksistē viss cits

/II un III/, bet mēs nevaram šaubīties par domātāju pašu. Subjekta apziņas stāvokļus mēs nevaram apšaubīt. Nevar apšaubīt sāpes, tā tad nevar apšaubīt tiešo pārdzīvojumu kvalitatīvo stāvokli. Nevar arī apšaubīt acumirkliġo pārdzīvojumu plūsmas stāvokli, un tā arī cogitationes nav apšaubāms.

Subjekts grib statīt /pieņemt/ kaut ko esošu, kas ir neatkarīgs no subjekta. Jutekliskās uztveres aktos mēs ejam pāri uz kaġu objektu /statīt=pieņemt/. Cogitata ir materiālas parādības. Bet tās ir arī iekšējā uztverē, kad gribam fiksēt, kas ir dots dvēseles realitātē. Ja viens subjekts grib zināt kādi ir otras dvēseles stāvokli, viņš iet no subjekta uz transsubjektīvo. Pārdzīvodams zināmus aktus, es gribu uzzināt, kas notiek jūsos. Es gribu izzināt, kas dots III. Es gribu statīt kaut ko objektīvu. Mēs tad ejam pāri subjektivitātes robežām un intendējam transsubjektīvo. Vissmagākā ir pāreja no II uz III sfairu. Un šai pārejā ir tiešam zināms pamats dažiem skepticisma apgalvojumiem. Skepticisma apgalvojumu: mēs pagātni ~~ne~~ nevaram droši zināt. Atcere viļ. Tā ir klūdaina. Te skepticisms saġa daudz iebildumu. Par lietām, kas šķietas eksistējušas ārpus tiešās pieredzes sfairas un dotā acumirkļa, ir iespējami maldi. Par materiālām parādībām ārpus mums bieži ir illuzijas. Bet tomēr no tā neizriet, ka mēs ārāsauli nevaram izzināt. Piem.: astronomija var eksakti noteikt debesu ķermenu kustības /saules aptumšošanas/. Ja astronomijas aplēses attaisnojas, tas norāda, ka cilvēka domāšanai ir iespējams izzināt un formulēt dabas likumus. Atziņa par dabu ir iespējama.

^(Parciālais)
Skeptiķiem ir taisnība, ka nav iespējami pilnīga droša atziņa par "Ding an sich" par to, kas pārsniedz pieredzi. Par to var uzstādīt tikai patīcamas atziņas. Bet nav taisnības, ka atziņa ne-maz nav iespējama. Apgalvojot to, mēs līdz ar to esam apgalvojuši atziņas iespējamību. Ja cilvēks vispār noliedz katru principu, tad arī ar tādu nevar disputēt. Gr. filozofs Pirrons^{Skeptiķis}, 4.g.s. pr. Kr. "Mēs nezinām lietas tādas, kādas tās ir par sevi, bet kādas

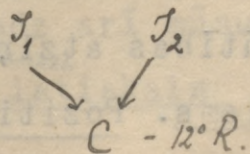
viņas mums parādās, šķiet."

Kā mēs viņas pārdzīvojam? ^{Uz to} mēs varam atbildēt, - drošus apgalvojumus mēs varam teikt par tiešo pārdzīvojumu saturu, bet arī par tām lietām, uz kurām ir tie pārdzīvojumi, var uzstādīt daudz patiesu apgalvojumu. Zināmā stāvoklī mēs visi iegūstam vienādu fainomēnu. Ja katra pārdzīvojuma prizma vienādi tēlo lietas, tad par tām iespējams patiess apgalvojums. Un tas, par ko mēs interesējamies neapprakstošās zinātnēs, tas jau ir tās vienādi notēlojušās lietas. Zinātne grib, lai visiem būtu vienāds fainomēnāls aspekts.

^(skeptici) Ainesidems /70 g.pr. Kr./ uzstādīja 10 ^(argumentus, tropus) iebildumus pret atziņu, ^{aiņstāvēdamus skeptiisma viedokli.} 1/vienas un tās pašas lietas var parādīties dažādi organizētās būtnēs dažādās sajūtās un priekšstatos. 2/Lietas parādās dažādi pēc viņu stāvokļa un attāluma; 3/ katras lietas īpašības ir tikai vienas lietas relācija pret otru. etc.

Ja viens cilvēks strādājis augstā gaisā, ienācis istabā, tad viņš augstu ūdeni sajūt siltu, turpretim siltā telpā strādājis to sajūt kā augstu. Skeptiķi te atrod norādījumu un pamatojumu, ka vienas un tās pašas lietas var parādīties dažādi organizētās būtnēs dažādi.

Jā, tas ir tā, tad nav iespējama atziņa. Bet te nav dažādas patiesības.

Pirmais indivīds ūdeni sajūt aukstu, otrs - siltu. Bet šai gadījumā jāšķir sajūtas kvalitāte no objektu fiziskā satura, un ja tie abi indivīdi to spēs atzīt, viņi atzīs, ka ūdens temperatūra ir 12 R. Viens un tas pats cēlonis var radīt dažādus efektus, atkarībā no tālākas sakarības. Indivīdiem ir dažāda nervu sensuālitāte un tas ir arī atkarīgi no indivīda psihofiziskās organizācijas.

^{skept.} Agripa 2.g.s. pr. Kr. saka, ka nevarot nekā pierādīt. Visi

pierādījumi pēc viņa domas, aizejot bezgalībā. Neviena atziņa tāpēc nav pierādīta. Atbilde: ir spriedumi, ir patiesības, kas pašas par sevi ir evidentas un ir arī empiriski tieši evidenti spriedumi /no acumirkļīgā pierēdzējuma/. Pierādīšanai jānoiet atpakaļ uz parādīšanu, kautkas tiek prezentēts tieši. Tē noslēdzās pierādījumu ķēde.

Jauno laiku /17.g.s. un 18.g.s./ skeptiķi ir franči: Šarons, /Charron/, Montāns, anglis Dāv. Jūms. Pēdējais pasvītvoja, ka mēs nekā nezinām par lietām, kas ir ārpus mūsu tiešās pieredzes. Viņš apšaubīja visu reālo zinātņu cēlonības principu objektivitāti. Parādībās nedarbojās kauzāls spēks, tās tikai reāli seko viena otrai. Mēs esam paraduši, ka viena lieta seko otrai, bet tā nav kauzalitāte, tas tā arī nevar būt. B var arī nesekot pēc A.

Arī Niče ir pieskaitāms (pie) skeptiķiem. Viņš neatzina absolūtas patiesības. - Diference starp patieso un aplamo ir kā pāreja no ēnas uz gaismu.

Vācu zinātnieks Faibingers ^(pozitivists) uzsvēra, ka zinātne ir fikciju sistēma. Arī Džemsa pragmatisma mācībā ir skepticisma elementi, jo viņš atzīst, ka patiesi ir viss tas, kas ir noderīgs.

Bergsons saka, ka ir iespējama patiesa atziņa, bet ar intuīciju. Zinātne atziņu nesatver īstenībā tādu, kāda viņa ir. Intuīcija atziņa ved pie lietu būtības atziņas.

Arī pozitīvisms ir skepticisms. Pozitīvismam vairākas /pakāpes/ nozīmes. Tā nodibinātājs ir Ogūsts Konts.

Mūsu Latvijas pozitīvisms ir domāts kā ideālisms. Šim pozitīvismam nav nekā kopēja ar Jūma, Konta un c. pozitīvistiem, kas ir naidīgs Latvijas pozitīvismam. Šis pozitīvisms ^(Jūma, Konta) noliedz vai apšaubā transcendentālo pasauli.

19. lekcija 1937. g. 15. janvārī.

Radikālais skepticisms runā pretim faktiem. Mums ir drošas atziņas. Mīkstinātā veidā skepticisms ir pozitīvisms. Vai atziņa ir iespējama un par ko?

Latvijas nacionālā ideoloģijā ievēd pozitīvisma terminu, bet ar citu nozīmi. Mūsu pozitīvisms ir ideālisms, ētiski nacionālais pozitīvisms. Tas nav Jūma un c. pozitīvisms, kas noliedz transcendentoto pasauli, absolūta principa vērtību. Vērot, to, kas konstatējams pieredzē. Pieredzē dotās norišes formulēt ir pozitīvistu likums. Feiņgers, vācu pozitīvisists saka, (tā arī runā): mēs pazīstam tikai relatīvo un fainomēnu nemainīgās attiecības un likumus. No pozitīvistu viedokļa nav nekā absolūta. Paliek tikai sajūtas, kas dotas un no kā uzbūvē pasauli. No šiem elementiem veidojās fiziski un psihiski komplekti.

Konts saka, ka eksistē tikai fainomēnu secība un kongruence. Viss ir tikai tas, kas mums tieši dots. Radikālais pozitīvisms/ Radikālais pozitīvisms neatzīst transcendentoto. Mērēnaiss pozitīvisms atzīst, ka, varbūt, eksistē transcendentotais, bet mēs to nezinām. Par to, kas nav zināms, nav vērts interesēties, bet to nenoliedz. Fainomēns ir parādība. - Spensers saka, ka mūsu atziņa ierobežota ar fainomēnu, bet nenoliedz arī mūsu uztverei un domāšanai nepieejamo. Radikālais un reālistiskais pozitīvisms ir 2 pozitīvisma formas.

Griekijā Protagors, Dāv. Jums /Par cilvēka dabu/, Didro, Feuerbachs, Dūrings, Zie^hens, Vundts, Machs, Rich. Avenārijs, Mils, Spensers, Konts ir pozitīvisma pārstāvji.

Redzējam, ka pozitīvistu satur mācību, ka galvenais atziņas avots ir pieredze. Tā ir empiristu mācība par atziņas avotiem un nozīmības pamatiem.

2. Kur meklējami atziņas avoti un uz kādiem pamatiem
dibinās atziņas nozīmība?

Atbilde: 1) Racionalisms,
2) Empirisms,
3) Kritiķisms vai transcen-
dentāls.

Loģiskās ģenezes jautājums interesē filozofus.

Pieredze. Mēs lietojam vārdus: piedzīvojums, pieredzējums, pār-
dzīvojums. Tie ir sinonīmi. Tie sastāda pieredzi. Tiem radniecīgs
jēdziens ir apjauta, percepcija /neapzinīga iespaidu uzņemšana/.
Visiem šiem terminiem atbilst fainomens, kas iekļauts laika, vai
telpas formā. Ja tas iekļaujas laika un telpas formā, tad tas ir
fiziskais fainomēns. Empirisms māca, ka atziņas avoti meklējami
apjautās. (Piem.: empirisms atzīst, ka atziņas avoti meklējami sa-
jūtās.)

1) Ir empirisms un sensualisms /šaurākais empirisms- atziņas avoti
- sajūtas./ Jāizšķir pieredze kā apjauta, atsevišķs pieredzējums
/spoža gaisma/ un kā pieredzes zināšana - ģeneralizētā pieredze
/ūdens vāras pie .... grādiem./

Nihil est in intellectu quod prius non fuerit in sensu in-
terno aut externo: nekas nav mūsu atziņā, kas nav nācis caur pie-
redzes durvīm. Tāds bija Džona Loka uzskats /1632-1704.g./ Viņš
vēršas pret racionalistiem /Dekartu, Spinozu/, kas saka, ka cil-
vēks nes sevī apriorās /no pieredzes neatkarīgs/, iedzimtās ide-
jas, principus; - atziņas sastāv no prāta piederošiem elementiem.
Loks saka, ka iedzimto ideju nav. Tā ir fikcija /iedoma/. Intel-
lektā ^{Loka} apriorē jēdziena nav; ^{divēdēta un sajūta} (tas) ir tabula rasa- gluds galdiņš, uz
kura pieredze raksta sajūtu un apjautu materiālu, tad intelekts
tikai veido saliktās idejas. Loks izvirza tādus argumentus: ņemiet
bērnus, primitīvos cilvēkus, vai tiem ir kopējās iedzimtās, aprio-
rās idejas par taisnību, identitāti, trīsstūri? Tādu iedzimto
ideju nav. Tam jāsaņem iespaidi, viss iet atpakaļ uz pieredzi.
To arī atkārtu modernie empiristi.

Dāv. Jums šo viedokli izlieto vēl konsekvētāki: tas, kas
dots ir zināmas apjautas. No šīm percepcijām /neapzinīga iespai-

du uzņemšana/ mums ir impresijas no ārējiem faktiem un iekšējiem apjautas datiem. Visas atziņas patiesības kritērijs /pazīme-mēraukla/ ir tas, ka zinātniskās idejas jeb priekšstati pēc sastāva saņā ar impresijām. Lai zinātu, vai tās var attaisnot loģiskā nozīmē, jāskatās, vai tās idejas atbilst impresijām. "Es" ideja smelta no iekšējās pieredzes. Ieskatoties tanī, atrodam plūstošu, mainīgu percepciju. Tā tad mūsu "es" ir fiktīvs jēdziens.

Substances jēdziens sevī ietver domu, ka fainomēns ir kāds paliekošs pamats kā viņu nesējs un noteicējs. /zināma kvalitātu saistība/: cukuram ir konstantās īpašības. To, ko pieredze atklāj ir tikai zināmu, tieši tveramo īpašību savienojums. Vērodami kādu pārmainu, mēs meklējam cēloņus, taisam induktīvu domu slēdzienu. Praktiskā dzīve saistīta ar šo būtību. Kāda tiesība pieņemt empiristiem, ka lietās ir kāds faktors, kas izraisa tādus, vai tādus cēloņus un sekas?

Jūms saka, ka tas nav loģiski nepieciešami, domāt pretēji nav loģisks absurds. Kā efekts izraisās, to nevar uztvert: kā eksplo-dē pulveris, mēs nevaram uztvert.- /Post hoc ergo propter hoc.../.

20. lekcija 1937.g. 20. janvārī.

Aplūkojām Jūmu kā radikālā empirisma pārstāvi. Viņš ir arī pozitivisma tēvs. Šai zinā viņš ir radikālāks par Loku. Viņš vis-caur nav konsekvents. Viņš pielaiž neizdibināmā eksistenci. "Da-ba tur lielā distancē no visiem saviem noslēpumiem, mēs zinām ti-kai nedaudzu lietu ārējās īpašības. /Tikai lietu virspusi/. Daba slēpj no mums spēkus un principus, no kuriem ir atkarīga ietekme, kādu lietas uz mums dara."

Ārējās un iekšējās pieredzes tiešās dotības pieejamas per-cepcijās, no tām indivīds saņem impresijas. Šīs ir primārās dotī-bas, kuru kopijas ir priekšstati jeb idejas. Vajaga pārbaudīt, vai visu idejas atrod savu impresiju tajā pieredzes saturā, kuru šī ide-

ja šķietas izteicam.

firms atbilst secību, ne kauzāliti

"Es" ir priekšstatu un iespaidu saiklis, kompleks. Kauzalitāti Jūms pārbauda ar empiristisko metodi, uzrādot impresijas pieredzes sastāvā, kas būtu attēlotas šai jēdzienā kā cēlonis. Cēlonis producē sekas. Vai ārējā un iekšējā pieredze ir kauzalitāte?

Jūms atbild, ka nav nekā tamlīdzīga. Pieredze rāda, ka parādības seko viena otrai, bet ne, ka viena parādība izriet no otras.

Tādu nepieciešamību nevar saskatīt. Nav absurds domāt citādi. Nav absurds domāt, ka vasks no karstuma neizkusīs. Nav pretruna pieņemt, ka saule rītu neuzleks; mēs tikai to ar liecāku vai mazāku patīcāmību sagaidam. No kurienes ir nepieciešamības spajds, kas ir saite starp cēloni un sekām? Jūma atbilde ir tā, ka tas ir tīri subjektīvs spajds, kas rodās no asociatīvās saites no mūsu priekšstatiem. Mēs redzam, ka zināmas parādības regulāri izsauc citas. Rodas īpatēja veida saistījums starp **A** un **B**.

A → **B**

Tas ir tīri psihisks spajds, kas spēlē lielu lomu Jūma gno-seoloģijā. Šis subjektīvais spajds dod to spaidu, ka **A** pāriet uz **B**, un mēs to ieprojecejam visās lietās un lietu attiecībās un runājam, ka tāds un tāds spēks izsauc tādu un tādu /notikumu/ veikumu. Tā ir fiktīva kategorija.

Slēdzienā ir tas, ko saucam par cēlonisko sakarību; te ir tikai sukcesijas/sekošana/ regularitāte.

Ne cōnecessio, bet succesio.

Visai empiriskai /uz pieredzi/ atziņai nav loģiskas /apodiktiskas -stingras/ nepieciešamības raksturs, kā piem.: matemātiskām atziņām. *Attiecība ar matem. atziņām Jūms pieļauj izņemam.* Matemātikā ir darišana ar ideju un jēdzienu attiecībām kā tādām. Bet citādi, - vienmēr var domāt, ka pie cēloņa dotības var būt citādas sekas kā līdz šim. Šai apstākli /iekš tam/ pastāv relatīvais skepticisms. Drošs ir mūsu spriedums par ideju attiecībām kā tādām, par reālām lietām. - Spriedumi ir droši kā tādi, kad

tie izteic to, ko izteic fakts, kad tas ir dots, tā tad par acur-
mirkli prezentētiem faktiem. Tā sauss paliek savā drošumā atziņas
lauks.

(Cereb. experience)
Sensualists Avenārijs nostādīja pieredzi /Erfahrung/ pret ēji
Kanta prātam. Avenārijs pasvītro, ka jāizmet no zinātnes sfairas
tādi jēdzieni, kā dvešele, cēlonība, spēks, starība starp subjektu
un objektu. Tiem tīrā pieredzē nav attaisnojama. Avenārija darbs
"Reine Erfahrung". Vajaga runāt uz mums pašiem faktiem.

Katrs indivīds atrod savā priekšā savu apkārti /vidi/.

Indivīds   apkārtne.

Visi, ko viņš atrod, sastāv no elementiem un elementu komplek-
siem. Šo attiecību viņš nosauc par principiālo koordināciju, un
tai ir divi attiecības locekļi - Avenārijs runā par funkcionālo
atkarību, nevis kauzalitāti. /Ja mainas a, tad mainas arī b ect./

Zinātnes uzdevums ir aprakstīt pieredzi, kā tā ir zinātnieka
priekšā - pasniegt tīro pasaules ainu jeb jēdzienu. To nosauc
par apilnīgo konstanti /a/, no tā izmesti visi piejaukumi. Un
uz to vajaga tendēt. Atziņai vajaga saprast, ne aprakstīt - oiko-
nomiski disciplinēt pieredzi. Katra atziņa sastāv tikai no piere-
dzes sastāva. Pieredze ir apjautu rezultāts. Apjauta satur to se-
vī tikai, kas atklājas laika un telpas dotās secības parādībās,
aiz tām nav nekā transcendentā. Katra lieta ir tikai zināms sajū-
tu kompleks. Atziņas uzdevums ir oikonomiski aprakstīt to, kas
dots tīrā pieredzē. /Šis uzskats gāja uz sensuālismu/. Atziņai va-
jaga būt verificētai, *attaisnotai, pamatotai.*

2) Racionālisms.

Te vairs nav pieredze primārā, ne vairs praeceptio, bet ra-
tio. Racionālisma tēze: vienīgi stingrā atziņa kā zinātnē ir tā,
kurās spriedumam ir vispārīgs un objektīvi nepieciešams raksturs.
Tādu spriedumu un atziņu paraugs dots matemātikā.

Loģiskā jeb apodiktiskā /stingrā/ atziņa. - Racionalisti saka,

ka ^{rac.} Istā zinātne ir tāda, kurai ir pilnīgas nepieciešamības raksturs.
Tāpēc tai arī ^{racion} psiholoģija nav pilnīga zinātne. /Kants/.

Kas ir ratio? Ratio ir zināma cilvēka gara funkcija, individa spēja producēt spriedumus. Arī Dekartam ir metafiziskais izpratnes veids, kas ar prātu saprot ne individa saprašanas funkcijas, bet loģiskus principus un idejas kā esošas absolūtā garā. Sv. Augustīns domā, ka patiesības un idejas iemīt dievišķā prātā un cilvēks spēj nonākt pie pareizas idejas, cik tālu viņš percipē /piedalas/ pie dievišķās prāta gaismas. Tā ir tā saucamā iluminācijas teorija. Cilvēks var saprast dabu un pasauli tik, cik viņā iestaro dievišķā gaisma.

Transcendentālais jēdziens - ar prātu saprast kā kautko irreālu, tas ir zināmu likumu vienība, zināma jēgas sistēma, zināmu principu vienība, bez kuriem cilvēks nevar realizēt saprašanas aktus. Prāta saturs neietveras laikā un telpā un ir mūžīgs.
/Reālais piepilda laiku un telpu, irreālais nē./

21. lekcija. 1937. g. 22. janvārī.

Racionālisms dibinas uz tēzes: viss mūsu atziņas un zinātnes vispārnozīmīgais un nepieciešamais saturs un forma nāk no prāta, /no aprioriem principiem, kas no pieredzes nav atvasināti, pateicoties kuriem, pieredze top saprotama/. Transcendentālais meklējams izzinošā subjekta atziņā.

Kants transcendentālo definē tā: transcendentālais princips tas, pateicoties kuram mēs priekšstatam vispār, aprioros noteikumus, ar vienīgi kura palīdzību lietas var kļūt par mūsu atziņas objektiem. Racionalisti māca, ka ir pārindividuālais prāts. Grieķu racionalists Parmenīds. Viņa prāts vērsts uz tikumisko principu - nodrošināts. - Racionalisti: Dekarts, Leibnics, Krist. Wolfs Plātons, Sokrāts, Hegels, Kants, Fichte, Šelings, Viktors Kuzens, Bostrems/zviedris/, jaunkantisti: Kohens, Pauls Nātans.

19.g.s. beigās un 20.g.s. sākumā racionālisms attīstas Vācijā. Tā pārstāvji: Windelbands, Rickerts. Racionālisti uzsver, ka īsti vērtīga atziņa ir tā, kurai nav nejausības rakstura, kas sastādās no spriedumiem, kuri ir nepieciešami, vispārnozīmīgi, kurus nevar spiest korigēt, kas paliek konstanti. Tie saka, ka pieredzes faktu zināšana ir bez šīs nozīmības un nepieciešamības. Jūms^{empirists} saka, ka nav loģisks absurds pieņemt, ka konstatējums dabā var būt arī citāds. Varam domāt ar spriedumiem absurdu, piem.: daži metāli neveda elektrību. Īstā atziņa ir tikai tā, kas nezīmējas uz pieredzes konkrētiem faktiem, bet izteic to likumību, kas sakņojas pašā prātā, loģiskā domāšanā - saka racionālists. Kohe^{racionālists}ns: tikai domas var radīt to, ko var uzskatīt par esošo. Pēc racionālistu mācības: sapratnes principu konstituē /rada/ atziņas un arī pašu atziņas priekšmetu.

Ārpus atziņas nav nekā /Kants/, kas varētu kļūt par atziņas priekšmetu. Kohe^{rac}ns domāšanā lielu lomu spēlē bezgala mazā jēdziens. Mums visur ir darīšana ar bezgala maza kategoriju. Atziņas iespējamību noteic identitātes princips. To uzsver sevišķi Rikerts^{rac}.

Apjautas nesastādās no apjautām vien. No sajūtām vien skaidrā priekšstata apjauta bez prāta neizveidotos. Prāts ienes vienību, izdara identifikācijas aktu. Katrs priekšmets no katra indivīda tiek citādi redzēts. Tā aspekti mainās. Mainās iespaidi, bet priekšmets ir konstants. Ja neizdaram identifikācijas aktus, juteklisku apjautu netveram. Ar maņu orgāniem nevar tvert neko identu, konstantu. Ja nebūtu spriedumu, kas jēgā un saturā identi, nebūtu iespējama neviena zinātne.

Radikālais racionālisms saka, ka zinātnes atziņas var radīt tikai sapratne. 17.g.s. filozofs Spinoza vadījās no tā, ka mūsu prātam iespējami iegūt adekvātas atziņas. Viņa darbs: "Etica more geometrica demonstrata." māca, ka viss izriet ar matēmātisku nepieciešamību. 1) Substance - ^{Spinozam 3 jēdzieni: identificējama ar dabu} ~~saprātnei~~ ²⁾ atribūcija: izplatības un neizplatības, vai matērijas un apziņas formā. Tas ir dogmātiskais racionālisms. Hegelam ir viss saprotams - pasaule pakļaujas bez

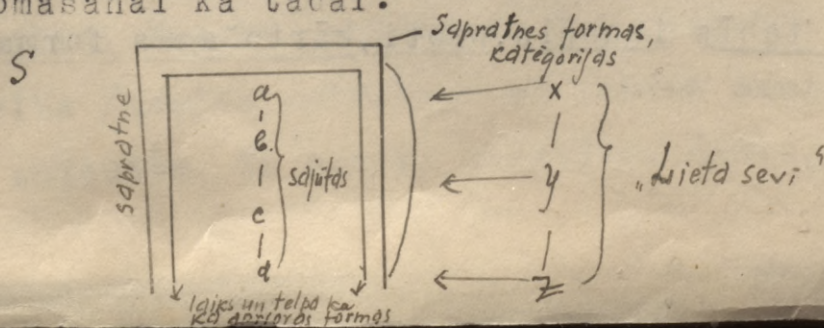
atlikuma/. Spinoza saka, ka mūsu sapratne spēj tikai aptvert ma-
tēriju un garu, apziņu, domāšanu.

3) Kriticisms /Kants/.

Šis termins aizrāda, ka šis viedoklis liek pārbaudīt mūsu atzi-
ņas spēju attiecības uz tās avotiem un robežām. Kants ir kriticis-
ma nodibinātējs. Kriticisma pamatdoma izteikta Kanta "Tīrā prāta
kritika". Kants grib glābt filozofiju no skepticisma un subjektī-
visma maldiem. Kanta kriticisma pamatdoma : īstu, patiesu atziņu un
tikumiski pareizu darbību rada un noteic pats atziņas un darbības
subjekts ar viņā iemītošā, objektīvā, pārindividuālā prāta ideālo
no pieredzes neatkarīgo, aprioro likumību.

Pārindividuālais prāts nosaka cilvēka rīcību. Prāts darbo-
jas ar likumību, kam apriora raksturs. Pieredze iespējama tikai pa-
teicoties pārindividuālā prāta objektīvai likumībai. (Nūtons grib
atrast plašu gnoseoloģisku bāzi.) Nūtons deva pozitīvo stimulu/pa-
mudinājumu/; negatīvā ziņā Dāv. Jūms. Kants redzēja ka dogmātiskie
racionālisti: Spinoza, Wolfs neiztur kritiku, tāpēc, ka tie izriet
no prāta visvarenības; papriekšu jāpārbauda prāta avoti, robežas.

Kā ir iespējama objektīva atziņa? Līdzvērtīgs jautājums: kā
iespējama zinātne? Kanta terminos: kā ir iespējams sintētiski
spriedumi apriori? No spriedumiem, kas paplašina subjektīvā jēdzie-
na saturu ir sintētisks spriedums. Pretējie ir analitiskie spriede-
mi, kas mūsu atziņu nepaplašina, nedod jaunu atziņu. Kā iespējams
objektīvas atziņas, kas ir neatkarīgas no pieredzes? Tāpēc, ka
šis apriorās atziņas formulē to likumību, kārtības noteikumus, kas
piemīt jau domāšanai kā tādai.

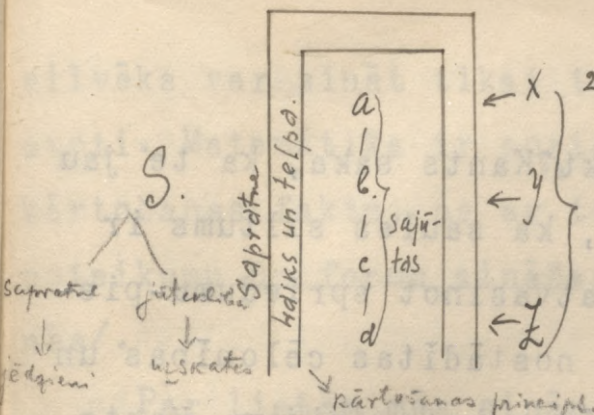
a, b, c, d

Dots subjekts, kam darišanas ar dotībām/dotību daudzējādību/. Šo sajūtu datus subjekta apziņā izsauc kautkas nezināms, kas ir lietas sevī /izsauc jeb ^{iedarbojas uz} aģicē subjektu/. Ārpus šī apziņas loka stāv šis kaut kas. Saturi iekļaujas laika un telpas formā /kā apriorās formās/. Parādības visas rit laikā un dažas koeficē (dots) arī telpā. Viss dotais kārtojās. Kārtošanas princips ir Kantam centralais. Viss ir pakļauts kārtības likumiem. Subjekts uzspiež kārtības veidu tam, kas dots, To, kas dots uzskatei, aptver sapratnes forma. Parādības mēs skatām. Laiks un telpa pēc Kanta ir uzskates formas. Kants izšķir: "Anschauung"/uzskates/ un "Verstand" formas /sapatne/.

Ir 2 atziņas avoti pēc Kanta: sapatne, kā formālais princips un jūteklība, kas reālai atziņai dod materiālu. Mūsu vērojumi, kas sakņojas jūteklībā, būtu akli, ja nebūtu kategorijas jēdzienu. Kants saka, ka uzskates jeb vērojumi bez jēdzieniem ir akli, /akls-nesaprotams/, jēdzieni resp. kategorijas bez vērojumiem ir tukši. Atziņas saturs nāk no pieredzes, bet atziņas formu ienes pats subjekts. Tās ir: ^{atziņas formas} laiks un telpa un domāšanas kategorijas, kas ienes jēgu, kārtību, sintēzi materiālā, ko sniegt caur vērojumiem pieredze. Objektīvā atziņa zīmējās tikai uz imanto sfairu- kriticisma atzinums. Reālās zinātnes ir tās, kas griežas pie pieredzes. Formālās zinātnes pie pieredzes negriežas. Drošā atziņa iespējama tikai ^(Kanta jēgā) matemātikā u.c. Par lietām zinām tikai to, ko pats tanis ienesis, proti, kārtošanas formas.

22. lekcija - 1937. g. 27. janv. ori.

Ausādas īpašības pakāpes,
sajūtas (Empfindung, Erscheinung,
Erfahrung, Gegenstand)

Subjekts ir šķirts no lietām sevī. Tā ir Kanta pamatdoma. Apzinā jāišķir materija, viela un forma. /Materija nozīmē elementu dažādību/. Subjekts savu apziņas vielu smel no jutēklības. a, b, c, d ir sajūtas, kas sakārtotas attiecībās.

Forma un saturs. Forma ir tas, kas piešķir kārtības veidu un vienību elementu daudzējādībai, zināmu sintēzi. Laiks un telpa pēc Kanta ir zināms sakārtojuma veids, jeb kārtotības princips. Forma nāk no subjekta; viela un saturs no ārienes, no transcendentālās jutēkliskās iedarbības. Subjektam ir jutēklība un sapratne. /Sündlichkeit un Verstand/. Ar jutēklību priekšmeti tiek mums doti un vienīgi tās sniedz mums uzskates /Anschauung/, bet ar sapratni /Verstand/ priekšmeti tiek domāti, un no sapratnes ceļas jēdzieni. Tā tad sapratne - ir jēdzienu avots. Tā dod sajēgu.

Sajūtas /Erscheinung, Erfahrung, Gegenstand/ mums dotas, pielietojot sapratnes formas jeb kategorijas, sākam saprast priekšmetus. Kants izsakās par katēgorijām: bez katēgorijām mums būtu darīšana tikai ar apjautu, rapsodijām/kautkas nesakarīgs./ /Die Kategorien dienen gleichsam wie Erscheinungen.../ Kategorijas kalpo, lai saboksterētu kā parādības un spētu lasīt kā pieredzi. Bez katēgorijām pieredze nebūtu iespējama. Kategorijas palīdz vienkāršas apziņas dotības pārvērst par pieredzi. Kad saule spīd, akmens kļūst silts. Tas ir spriedums. Tur pateikts tas, ka ir 2 parādību secība /saules spīdešam un akmens sasildīšanai/ Mums darīšana ar apjautām. To uztver indivīds. Kants, saka, ka tās ir

apjautās spriedums.

Saule sasilda akmeni. Kas te izteikt? Kants saka, ka te jau ir pieredzes spriedums. Te izteikta doma, ka saules siltums ir par cēloni/akmens sasildīšanai. Domāšana - atvasinot spriedumu - pielietojusi cēlonības jēdzienu. 2 parādības nostādītas cēlonības un un veices sakarībā. Te pielietotas cēlonības kategorijas. Kants pieņem 12 kategorijas kā saprašanas pamatformas: cēlonība, iespējāmība un t.t. Atziņas speja satur 2 elementus: juteklību un sapratni. (Kvantitatīvi, kvalitatīvi) Katrai šai pusei piemīt īpatni kārtošanas un saistības veidi. Laika un telpas veidi kā tīras uzskates formas un tīras domāšanas kategorijas. Bez uzskates un sapratnes organizējošām formām pasaule būtu akls sajūtu chaoss. Tie ir apriori elementi mūsu apziņā. Laiks, secības kārtība. Laiks, secības kārtība ir iekšējās uztveres forma, telpa - ārējās uztveres forma, kurās uztverta katra sajūtu daudzveidība kā reālās atziņas saturs, kas dots neatkarīgi no subjekta, pateicoties sevī esošo lietu īstenības iedārbībai. Matemātika ir apriora, irracionāla zinātne, jo tā formulē tās attiecības un likumību, kas piemīt laika un telpas formām. Katrs reālās atziņas saturs top dots šinīs formās, bet loģiski saistīts un saprasts tas top pateicoties domāšanas kategorijām. Piemēram nesaprastu notikumu virkni, ja neattiecinātu uz to cēlonības kategoriju. Mēs jautājam, kapēc tas tā un ne citādi. Bez uzskatēm jēdzieni ir tukši.

Tīro sapratnes un vērojumu pamatjēdzienu saistījumi veido aprioros dabas zinātņu likumus, kas izteic dabas vispārīgās formas un likumus. Piem.: /Katrā parādības maiņā substance paliek, un tās vairums dabā nemainās. 2/ Visas pārmaiņas notiek pēc cēlonības un veices saistījuma likuma. /Cēlonības likums/. Domāšanas kategorijas attiecas tikai uz vērojumu formām, uz uztveres dotību. Ārpus parādībām sapratne neko nevar sintezēt, saistīt.

b) Cilvēka atziņa aprobežota tikai ar pieredzes faktu zināšanu;

cilvēks var zināt tikai to, ko sniedz viņam juteklība, uztveres avoti. Matemātika ir apriora zinātne, tai darīšana tikai ar sakārtošanas faktu, ne ar to, kas sakārtots, un pieredzes aprioro noteikumu un formu zināšanu. /Tā dota matemātikā un dabas zinātnēs/.

✓ Par lietām mēs zinām to, ko mēs paši viņās ielikuši, savas atziņas formas. Pieredze ir izziņas veids, kas prasa sapratni. Likumdevējs ir subjekts. Bet lietu sakarību nevar izskaidrot, ja nepielieto cēlonības sakarību. Īsti drošas zinātnes ir tikai formālās zinātnes. (Matem., logika, etika, transcendent. filozof.)

- Pieredzes nozīme. Kants saka, ka visas atziņas sākās ar pieredzi, par to nav šaubu. Jo kas gan citādi modinātu atziņas spēju uz darbošanos, ja ne priekšmeti, kas ierosina mūsu juteklību. Neviena atziņa neiet pieredzei laika ziņā pa priekšu.

- Bet ja katra mūsu atziņa sākās ar pieredzi, tad tāpēc tā taču (~~nav viņa~~) visa necēlas no pieredzes. (Kants)

23. lekcija. 1937. g. 29. janvārī.

Kanta izzinošā apziņa ir jau ar zināmu likumību, ar kuŗas palīdzību konstituējās priekšmeti.

Ideālisti un kriticisti saka, viss esošais konstituējās pateicoties tikai domāšanai, kas ar savām kategorijām, loģiskiem principiem rada priekšstatus. Visu rada pati izzinošā apziņa.

Subjekts "es", kas iemīt apriorās formās, nav nekāds indivīds, empirisks subjekts. Tā apziņa nav empiriska un individuāla, kas laikā izceļās un iznīkst. /Tas jāievēro/. Ideālisti, kriticisti to sauc par transcendentālo, vispārējo gnoseoloģisko subjektu, apziņu. Kanta filozofijas centrālais punkts - mācība par transcendentālo apercēpciju /iespauda uzņemšanu ar apziņu/, patei-

coties kurai konstituējās priekšmeti. Kriticisma un ^{realisma} ideālisma strī-
dos jāizšķir, kas ir tās subjekts. Reālisti nepazīst gnoseolo-
ģisko subjektu. Pēc Kanta ^{gnos. subj.} tas spēlē lielu lomu. Transcendentālā
apziņa jeb apercepcijas pirmnoteikums ir katrai konkrētai atzi-
ņas sintēzei. Sintezēta top elementu dažādība. Apziņas būtība
ir tanī, ka tā sintezē, kārtot. Kriticisti saka, ka ir sintezēša-
ņas pirmvienība - transcendentālā apercepcija. Visas atziņas
pirmvienība ir sintētiskās transcendentālās apercepcijas vie-
nība. /Pēc Kanta un jaunkantisma/. Transcendentālais visp. subjekts
ir fikcija. Mēs pazīstam tikai individuālo subjektu ar savu lo-
ģisko domāšanu. Tas ir personāls subjekts. Empiriskais, perso-
nālais subjekts ir pakļauts kādiem universāli nozīmīgiem liku-
miem. Savā atziņā atrodam, ka tā pakļaujas fiziskiem procesiem
un arī ideāliem likumiem jeb normām, kas ir pārindividuāli no-
zīmīgas. Mēs esam pakļauti pāri mums stāvošiem likumiem. Ja gri-
bam sasniegt objektīvu atziņu, jāseko šiem likumiem; katra indi-
vida apziņa pakļaujas zināmām domāšanas formām.

Transcendentais subjekts ir to formu vienība, pateicoties
kurai iespējama faktiskā atziņa. Šo vienību sauc par logos -
likumības vienību, pateicoties kurai pasaule mums top izzināma.
Šo logos ^{ietvert īstenības sastāvā} daži hipostazē, saista ar kādu subjektu, Tas ir kaut-
kas irreāls un esošs. To nevajaga hipostazēt. To uzskata par
laikā doto un norītušo funkciju un spēku /hipostazēt - ietvert
īstenības sastāvā/. Jaunplatoniki arī pieņem logosu kā visas
pasaules principu, kā dievišķo faktu. Rikards saka, to tomēr ne-
drikst hipostazēt. Kants atzīst vispārīgo, transcendentu sub-
jektu, jo empiriskais subjekts ir fainomēnu komplekts.

Kanta kriticisma pamatdoma.

Mūsu atziņai divējādi avoti, principi: 1/ saturs un 2/ forma
zināmā vienībā. Reālais saturs nāk no apjautas, pateicoties
juteklības affekcijai, bet šis reālais materiāls tiek formēts,

tikai apziņā un pateicoties apziņas formām. Pasaule kā fainomēns ir imanents fakts. Ir vēl subjektivistiskais jeb psiholoģiskais /Barklejs 19.g.s. I p./ ideālisms un loģiskais ideālisms.

II/Subjektivistiskais ideālisms māca, ka materiālā ārpasaule ir tikai mūsu sajūtu un apjautu komplekts. ^{Būt ir liet uztveram} Esse est percipit. Materiāls kā substance neeksistē, ir tikai sajūtu kompleksi.

Subjektīvās sajūtas tiek dotas neatkarīgi no ^{subjekta} viņa un atkārtotības. /Berklejs saka: daba ir kautkas konstants, vienveidīgs/. Tas ko mēs tveram ir mūsu psihiski priekšstati. Tas parādās tāpēc atsevišķa indivīda apziņā, kā to liek dievišķais subjekts. Daba nav nekas cits, kā mūsu apjautu konstantā kārtība un sakarība.

/Barklejs/.- Absolūtais subjekts ir kautkas transcendentis. 19.g. s. kāds cits angļu filozofs saka: materija ir sajūtu pastāvīga iespējamība. /Johns Stuart Mill/.

Reālfilozofisti filozofijas vēsturē: Demokrīts, Aristotels, stoiki, Dekarts, Loks, Wunds, Hartmans, Kūlpe, Bergsons un krievu filozofi.

Ideālisti: Kants, Berklejs, Šopenhauers, Hobess, Windelbands, Ricker~~ts~~, Hegels, Fichte, Šelings.

Hegels un Fichte: viss eksistējošais ir prača objektivācija /Hegels/. Fichte saka: absolūtais "es" rada pasauli. Tas ir ²metafiziski loģiskais ideālisms. /Hegels, Šelings/.

Saka, ka Plātons bijis ideālists. Plātona idejas ir visu lietu pirmformā. Idejas ietilpina dievišķā apziņā. Plātons tuvojās metafizikas loģiskam ideālismam.

Vai atziņas priekšmeti ceļas neatkarīgi no pieredzes? Vai lietas ir tādas, kā to uztveram? Visi šie jautājumi rada strīdu.

24. lekcija 1937.g. 3. februārī.

Vai lietas ir tādas, ka to uztveram? (Atziņas priekšmeti un realitāte).

Tas ir reālisma un ideālisma strīds. Parastais ikdienas vie-

ietverts apriorās formās un domāšanas formās un tad top atziņa par noteiktu objektu. Reālā atziņa pēc Kanta nav absolūti droša, evidenta, apodiktiski droša tikai tā atziņa, kuras ir pašas izzi-nošās apziņas zināšanas formas. Tā tad droši zināmais ir tikai paša zinošā subjekta zināšanu formas un likumi. Kanta viedokli sauc par subjektīvisma viedokli, bet subjekts nav empirisks.

Subjekts ir pats tikumisko likumu devējs, subjekts/prāts, sapratne/ ir arī dabas likumdevēji. Universālais prāts/dabas likumu noteicējs.

Kā eksistē esošais? (Kants)

Daba ir lietu eksistence saskaņā ar vispārīgiem likumiem, kas ir konstantas saistījuma formas, kas nāk no subjekta, sapratnes. Tā tad saprāts ir dabas likumdevējs.

Vēl viens formulējums:

Bez sapratnes vispār nebūtu dabas, kas ir parādību sintētisks saistījums, kas fundēts universālā apziņā. Windelbands /jaunkantists/ saka, ka priekšmets ir vispār nozīmīgs priekš-statu /apjautu saturs/ saistījums. Patvaļīgi mēs nevaram teikt kas ir reāls. Reāls ir tas, kas ir vispārnozīmīgs, visiem vie-nādi saistošs. Priekšmeti ir tas, ko visi indivīdi savā atzi-nā saista vienādi.

Kā eksistē objekti, ar ko izzinošam subjektam ir darīšana?

Vai ār pasaule eksistē neatkarīgi no subjekta, vai tā eksistē tikai subjektā atziņā?

Šopenhauers saka, ka pasaule ir subjekta priekšstats. Kā mēs zinām, kas ir otra indivīda dvēsele? Vai ir kas transcendentis? Ideālists saka: viss ir manā apziņā. Solipsisms (smej: ideā) /solus ipse/ saka, ka īstenība ir tikai mans priekšstats. Nevarot pierādīt, ka kāds eksistējot neatkarīgi no cita. Mīkstkā ideālisma forma māca, ka pasaule kā parādība top

pretrunas par lietām domāt. Atziņas atklāj priekšmetus, caur to objekts nekā nosavas eksistences nezaudē. Līgvarde atbild uz šo argumentu ar salīdzinājumu: jātniekam nav vienmēr jājāj. Arī mūsu domai nav vienmēr jāsaistas ar objektiem.

Jāievēro, ka mūsu domāšana ir intencionāla /ar nolūku/ vērsšanās uz lietām. Nevar pierādīt, ka nav nekā, kas eksistētu ārpus mūsu apziņas.

Vindelbands saka: mēs domājam par īstenību, tā jau kļūvusi par mūsu apziņas saturu. Tā ir ideālistu kļūda. Doma spēj radīt tikai domu darinājumus. Loģiskā funkcijā subjekts kļūst radošs. Atziņas veidojumi atveidina īstenību, lietas. Bet nevar teikt, ka šie loģiskie darinājumi ir identī ar pašām lietām. Nevar teikt, ka jūtas, dziņas akti rodas no mūsu domām. Mēs tās ar domu neradam, bet tikai konstatējam. Mana doma par otra indivīda psihi un tā indivīda psische - ir divas dažādas lietas. Doma un apziņa iru nevar pārvērst tikai par domāšanu, vai manas apziņas iru un saturu. Otra indivīda dvēseles dzīvi tieši netveram. Nepareizi domāt, ka eksistē tikai tas, ko mēs tveram ar apjautām. Eksistē arī tas, kuras nepieciešami neuzskatāmības formā jādomā.

Ideālismam par sliktu runā tas, ka nevar izslēdzošus predikātus pierakstīt vienai un tai pašai lietai vienā laikā. Psichofiziskās organizācijas stāvoklim un noteikumu kvalitātēm piešķir subjektīvu eksistenci. Ir lietās īpašības, kas tām piemīt pašas par sevi un ir lietās īpašības, kuras pieraksta subjektīvi. 1/ masa, blīvums u.c. objektīvās īpašības. 2/ skaņas, krāsas - subjektīvās īpašības. Mūsu skaņu iespaidiem nav nekā kopēja ar gaisa kustībām. Massa, kas kustas ir objektīva. Pareizdzēšanas iespēja runā pretī ideālismam. Tas, kas "Tū" problema ir viens no spēcīgākām iebildumiem pret ideālismu.

Doma un atziņa nevar pārvērst iru par manas domāšanas apziņu. Reālisma tēzei ir vairāk šances uz drošību, patiešību.

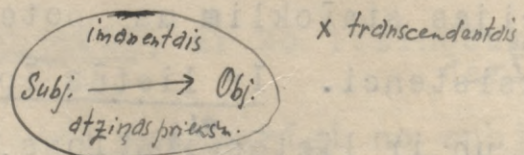
doklis ir realistisks. Pirmā tēze: Lietas ir tādas kādas mēs to uztveram; otrā tēze ir parastā domāšana: Lietas eksistē objektīvi, neatkarīgi no subjekta un viņa atziņas. Tā ir reālisma pamattēze. Kardinālākā ir otrā tēze. Pirmā tēze ir naivais reālisms kas iemīt ikdienišķiem cilvēkiem. Naivo reālismu apzinīgi aizstāv daži filozofi: Loks, Maks u.c. Pretīm uzstājās ideālisms: viss, kas eksistē, tas eksistē domāšanā atkarīgi no subjekta. Neeksistē īstenība in se un per se, bet ir racione tantum /in conscientia/ Das Sein ist das Sein des Denkens/. Esošais ir ^{ideal.} domāšanas irā. Ira nodibina pati sevi, bet to producē domāšana. ^(ideālists) Rikerds saka, ka zināšana nesniedzas tālāk, kā apziņa; tādu lietu eksistence, kas varbūt eksistē ārpus apziņas, ir vismaz problemātiska.

(Faunkecht.) Vindelbands saka: Īstenība bez apziņas nav izdomājama, jo tad, kad tā tiek domāta, tā ir jau kļuvusi par apziņas saturu.

^(ideālists) Šopenhauers: pasaule ir mans priekšstats.

Bruno-Bauers: Atziņas priekšmets neeksistē ārpus atziņas kā absolūti no viņas neatkarīga lieta vai būtība.

Nav objekta bez subjekta. - Ideālisti saka, ka subjekts un objekts ietelp domu apziņas sfairā. Tie saka ka x neeksistē; mērenākie ideālisti saka, ka droši nezina, vai x eksistē vai nē. Atziņas priekšmets ir imanents, t.i. nesniedzas tālāk par apziņas sfairu.

Pieredzes iespējamības noteikumi ir arī pašas pieredzes priekšmeta iespējamības noteikumi, saka Kants. Kam vairāk taisnības, reālismam, vai ideālismam?

Jānoraida pirmais arguments pie ideālistiem: ja domājam par kautko, tad tas jau kļuvis par mūsu apziņas domu. No šīs formulas taisa aplamu slēdzienu, jo ka, ja par kādu lietu domājam, tas tūlīt neklūst par apziņas domu. Mēs varam bez loģiskas

Ir īpašības, kas piemīt lietām par sevi, un ir tādas, kas piešķirtas subjektīvi, caur subjektu. Paredzēšanas iespēja. Mēs varam aplēst iepriekš, kas dabā notiks, pēc zināma laika/mēneša un saules aptumšošanās/. Daba iet savu gaitu, pēc saviem likumiem un subjektam ir iespējams šo likumību izprast un formulēt.

Apjautas pauzes arī runā ideālismam pretī. Pēc kāda laika mēs atrodam lietas tai pašā vietā. Tas nozīmē, ka arī par pārtraukuma laiku lietas eksistē neatkarīgi no mums.

Apjautas atšķirība starp priekšstatiem. Priekšstatus apzinā varam izsaukt. Pārdzīvojam to, ka nevaram brīvi disponēt. Apjautas saturs mums tiek uzspiests, uzmācās. Ar fantazijas un atmiņas darinājumiem ir citādi.

Ar reālisma tēzēm ir lietas vienkāršāki izskaidrojamas. Ideālismam taisnība tiktāl, ka ja izzinošais indivīds vērsas uz lietām, tad tās pakļaujas izzinošā subjekta apziņas formām. Bet arī irai - Istenībai ir sava struktūra, tai ir savas formas, veids, sistēma, attiecības. Subjekts reproducē struktūru, kādas ir lietām. Ja lietas iedarbojas uz mums, mēs pierakstam tā īpašības.

25. lekcija 1937. g. 5. februārī.

Ideālisma un reālisma problēma nav atrisināta. Reālismu naivā veidā uzturēt ir grūti. Patiesībai tuvāk stāv kritiskais reālisms: Istenība nav adekvāti izsmelama. Tā ir daudz dziļāka nekā mūsu atziņas saturī, ieguvumi. Irracionālais paliek pāri. Stingrie ideālisti arī to atzīst. Irracionālo tie uzskata tikai kā problēmu, kurās atrisināšanas iespēja nestāv ārpus prāta spējam. Tā ir tā uzdevuma daļa, kas vēl nav atrisināta. Ideālistiem irracionālais ir problēma. Starp subjektu un objektu paliek plaisa. Mūsu atziņa šai Istenībā var iedziļināties arvien vairāk, bet nekad nesakrīt ar to.

Vairums zinātnieku sveras uz kritiskā reālisma pusi. Huberls ir pieskaitāms pie ideālistu grupas. Kas attiecas

uz atzīnas avotu problēmu, tad Huserls ir racionālists. Viņš saka, ka visām zinātnēm vajaga dibināties uz pamata zinātnes, kas ir pirmprincipu zinātne pilnīgi neempiriska. Tai darīšana ar būtības skatīšanas metodi. /Wesenschau/. Mums ir iespējams tvert lietu loģiski izteicamo būtību. Iespējams ne tikai aptvert tieši lietu būtību, bet arī būtiskos sakarus /Wesenszusammenhänger/.

✓ Jāizšķir empiriskā, loģiskā, metafiziskā intuīcija. Huserla intuīcija ir loģiskā, ideālā intuīcija. Huserla būtība ir irreāla ir, bezlaicīga. Tā stāv arī psichiskā un fiziskā sfairā. Ir vēl ideālā sfaira. Katrs būtības reālais iemiesojums pakļaujas būtības likumiem: aplis nevar būt aplis, ja tā visi radiji nav vienādā atstātumā no centra. Arī metrs pastāv tīrā iespējamībā. Matemātiskās formas ir iespējamības formas. Šādas būtības formas Huserls pārnes uz psihisko pasauli. Jāiziet no dotībām, fainomēniem. Tāpēc to sauc par fainomēnālo metodi. Viss demonstratīvam jādibinās uz to, ko var skatīt. Tā ir prāta, loģiskās atziņas intuīcija. Šinī problēmā Huserls ir racionalists. Huserlam ir liela un nepārejoša nozīme. Kants satrieca racionālo dogmātismu, Huserls psiholoģiju loģikā. Huserls vēršas pret pragmatismu, uz kā stāv Jeruzalems, V. Džems, Niče. Huserla objektīvā patiesība vēršas pret to. Pragmātiskās atziņas attaisno sevi ar to, ka kalpo dzīves organizēšanai, praktiski noderīgi. To vērtību noteic tas, cik tālu apmierina cilvēku prasības. Pareizs ir tas, kas derīgs dzīvei, no kā izrēbt zināma darbība. Pragmatisms ir racionālisma un ideālisma paveids. Atziņas teorijā pragmatiski ir empiristi. Tā pragmatiski drīzāk novēršas uz teisma pusi, ne uz deismu. /Teisms - pasaule ir Dieva roka darbs, kas arvienu tiek veidots. Deisms - viss norit pēc

jau noteiktiem likumiem. / Noderīgas un patiesas ir dažādas lietas. Noderība ir tikai blakus parādība. Vienu apmierina tāda, otru tāda prasība. Dzīve mainās. Tas runā pretī patiesībai. Pa-ti pragmatisma teorija prasa pēc taisnības.

Ir vēl nozīmības sfaira. Būtības skatīšanas iespēja mums ir. Viss demonstratīvais dibinās uz to, ko vajaga pierādīt. Huserls satriec psiholoģiju logikā. "Logische Untersuchung".

Sakarība starp gnoseoloģiju un ontoloģiju.

Pašos priekšmetos piemīt kāda noteiktība. Ja atziņa ir izveidota, tad arī īstenībai jābūt izveidotāi. Tā tad ir kas sakarīgs konstants. Lai atziņa būtu iespējama ir nepieciešami, lai īstenība būtu saprotama. Lai šī īstenība būtu noteikti izveidota, būtu sistēma.

Īstenības formas noteic arī atziņas formas.

I tēze.

Atziņa ir individuāla subjekta īpatnēja, intencionāla attiecība /teorētiska/ pret esošo /priekšmetu, objektu/ ar uzdevumu fiksēt jeb noteikt ar esošo /priekšmetu/ to, kas viņš ir.

II - Atziņas funkcijas pēc savas logiskās formas un satversmes padotas pārindividuāla rakstura ideāliem noteikumiem, ar aprioru nozīmi.

III - Diskursīvās zinātniskās atziņas uzdevums ir vispārnozīmīgā kārtā ar skaidru jēdzienu un objektīvi pamatoto spriedumu palīdzību iespējami adekvāti noteikt savu priekšmetu t.i. vienu vai otras iras veidu, īpašības, attiecības, vērtību un eksistenci un tādā ceļā konstatēt /bet ne radīt/, radīt zināmas patiesības.

26. lekcija 1937. g. 10. februārī.

IV - Patiesība pastāv atziņas, resp. sprieduma satura tiešā vai simboliskā saskaņā /adekvācijā/ ar savu objektu /esošo/. Tiešā skatīšana vienmēr iespējama. Dažreiz jāapmierinās ar netiešo vai simbolisko skatīšanu. Simboliskā patiesība nav īsta - saka Donats /katoļu filozofs/. Visi patiesību izsaka tā, kā tā ir sevī. Bez simboliskās patiesības iztikt nevaram. "Patiesība ir atziņa saskaņā ar lietu" saka Akvinas Toms.

V - Adekvācijas termiņš savā saturā jāsaprot plašākā nozīmē, proti, kā atziņas satura viennozīmīgs un pārindividuāli saistošs piekārtojums zināmam kādam lietas sastāvam, faktam. Atziņas subjekta attiecību pret īstenību daži saprot primitīvi. Attēli no lietām ieplūst indivīda dvēselē. Jābūt taču kam, kas redz attēlus un tulko, tas ir atziņas subjekts īstā nozīmē ar savām funkcijām. - Demokritam primitīva uztvere par lietu attēliem, kas ieplūst cilvēka dvēselē. Huserls to sauc "Kastenauffassung". Vajaga būt kam, kas šos tēlus tulko. Piekārtojums - Zuordnung. Piem.: Notis - zīmju sistēma, kas viennozīmīgi piekārtots zināmām gaisa vibrācijām/toniem/. Šo analīzi var pārnest atziņas sfairai. Mēs spriedumus cenšamies piekārtot faktiem, ja ne attēlot. Te vairs nav kopijas un oriģinālas attiecības, jo notīm un skaņai nav nekā kopēja. Sprūžot par otra cilvēka pārdzīvojumiem pēc simptoniem, varam runāt par piekārtojumu. Katram īpatam simptomam atbilst īpats pārdzīvojums. Mēs pazīstam attiecīgos simptomus. Var domas nolasīt pēc optiskiem un akustiskiem iespaidiem. Mūsu izteiksmei atbilst piekārtoti zināmi pārdzīvojumi. Tā mēs varam pateikt, kas cilvēkā notiek. Smalkākie novērotāji var pateikt pat, ko cilvēks domā, kā piem. kurlmēmie no lūpu kustībām var visu nolasīt.

a - α
b - β
c - γ

Mēs redzam tikai pirmos, ~~---~~ ~~---~~ ~~---~~ nav mūsu
apziņas dotais saturs.

VI. Katra patiesība ir identa, nemainīga un objektīva, t.i. pār-
individuēli saistoša katrai saprātīgai būtnei.

Lieki runāt par negrozamām patiesībām. Tas ir pleonasms.

Uzskati var būt dažādi. Arī absolūtā patiesība — ir pleonasms.

VII. Atziņas izejpunkts un avots ir empiriskās un neempiriskās
intuīcijas un domāšanas vispārnozīmīgie postulāti un principi.

Intuīcija ir kādas lietas sastāva tiešs aptvērums — jeb skatī-
jums. Ir jutekliskas un nejutekliskas, bet tiešas intuīcijas. Pulk-
steni mēs skatām empiriski, jutekliskā intuīcija. Neempiriskā
intuīcija ir tādi skatījuma veidi, kuŗu objekts nav ne psichis-
kas lietas, bet vai nu metafiziski transcendents vai ideāli
esošais. Piem.: ieskaitot matēmātiku un loģiskus spriedumus. "iudi-
cia per se nota". Huserla būtības skatījums in neempiriska in-
tuīcija - Wesenschau. Strīdās, vai ir arī intuīcijas par meta-
fizisko īstenību. Vai cilvēks spēj skatīt tās būtību? Kants to
noliedz.

VIII. Visām netieši evidentām atziņām jāsakņojās tieši evidentās
/intuitīvās/atziņās/

IX. Katra atziņa sākās ar pieredzi, bet **nav** pamatota vienīgi uz
pieredzi. /Racionālisti no vienas un empiristi no otras pu-
ses/. Pieredze **var** ierosināt un ilustrēt zināmu patiesību
apzināšanos un saturu. Sevišķi tas zīmējās uz ideālām patie-
sībām.

X. Reālā atziņa iespējama tikai pateicoties empirisko datu jeb
domāšanas formu un principu sintēzei. Tā ir pēc būtības Kan-
ta kriticisma tēze, kas ir pareiza pie ģeologiem, kas pēta
zemes slāņus; viņam nepieciešami pieredzes dati. Lai visu varē-
tu sakārtot, jāpielieto loģiskas domāšanas principlu klasifikā-

cija. Ideālās atziņas visās dibinās uz tām ideālām konstrukcijām, ko rada matemātiskā domāšana, pieredze nav vajadzīga. Arī loģikas pamatprincipu nevar atvasināt no pieredzes, piem.: lex rationis, ja mēs ko apgalvojām, tad mums ir pamats. ^{sufficiens}

Vispirms apraksta, tad izskaidro /zool./ Formālās atziņas nav vajadzīga pieredze/matem. loģikā/. Lex rationis sufficiens, pietiekošā pamata princips.

MI. Atziņas priekšmets var būt katrs apziņā dotais konkrētais un reālais kaut kas, kā arī ideāli un abstrakti priekšmeti, domāti jutēkliski un dvēseliski iespaidi /~~zinātnē~~/, tā arī tādas lietas kas mūsu apziņā nav tieši dotas, bet reprezentētas tanī netieši un simboliski, par kurām gūstam zināšanu tikai ar regresīvu, vai citāda veida slēdzienu palīdzību. Pēc sekām spriežam par cēloņa esamību.

Vajadzīgi aplocekļi: kas reprezentē un ko reprezentē. Kas reprezentē ir apziņā dotie fainomēni. Ko ^{reprezentē} transcendentālā īstība.

Reprezentents un reprezentējamais var būt ļoti dažādi, nemaz ne homogeni. Piem.: krāsa un elektromagnētiskie viļņi, kas to rada. Pamats radikāli atšķirās no parādībām.

MII Droši zināt mēs varam tikai apziņā tieši dotos, imanentos faktus un ideālu priekšmetu un normu saturus un attiecības. Tuvākās nākotnes fakti mums nav droši zināmi. Viss ir ar patīcamu drošību. Katrā brīdī ar katru cilvēku viss var notikt. Mēs dzīvojam nezināšanas sfairā. Arī to, kas attiecas uz pagātņi, nevar droši zināt, jo cilvēka atcere ir maldīga un nepilnīga.

27. lekcija 1937.g. 12. februāri.

Starpība starp transsubjektīvo un transcendentālo:

Transcendentam pretējs ir imanents. Transcendentālais ir tas, kas neietilpst subjekta pieredzes sastāvā. Ne viss transsubjek-

tīvais ir transcendentis. Otrā cilvēka psihiskā reālitate ci-
tam ir transsubjektīvais, ārpus manis esošais. Visi indivīdi ko-
pā ir immanentā īstenība. Transcendents ir metafizisks termīns.
Transcendents ir tas, kas ir ārpus katras indivīda pieredzes.

XIII. Transcendentā īstenība pieejama hipotētiskai un patīcamai atzīnai netieši, cik tālu šī īstenība domājama pēc lielākās vai mazākās līdzības vai sakarības ar atziņas dotām eksistencēm.

/Patīcams - atziņas pakāpe, kas nav pilnīgi droša un evidenta. Patīcamības atziņas drošības pakāpe tuvojas ticības veidam/. Atziņas par transcendentu īstenību nav iespējamas katēgoriski drošā veidā. Jo distance starp mums un otru būt-
ni ir lielāka, jo mazāki varam iejusties šīs būtnes psihē. Jo uz zemākas pakāpes stāv indivīds, jo grūtāk izzināt viņa gara dzīvi. Mēs varam saprast dzīvnieku pārdzīvojumus /suņa, zirga/, bet nemot uz leju, elementārākos dzīvniekus, tas ir grūti /oda, mušas/. Jo dzīvnieki ir elementārāki, jo vienkāršāka ir to psihika. Daži bioloģi apgalvō, ka pavisam elementāri dzīvnieki sāpes nejūt. Tā tomēr ir tikai patīcama atziņa. Vai stādi sajūt kairinājumus? Stādos, kokos ir vadu sistēma, bet nevaram droši zināt, vai tiem ir sajūta. Pēc līdzības ar dzīvnieku sajūtām spriež, ka arī stādiem ir sajūtas. Bet tie ir tikai minējumi, hipotēzes. Daži apgalvo, ka arī atomiem esot sajūtas.

Var būt transcendentā ^{nevienāda} irreālitate heterogēna tai īstenībai, kas atklājas pieredzei. Ir reāls sakars starp fainomēnālo īstenību, kas ir zīmju sistēma, un transcendentu. Ja fainomēns īstenībā ir daudzējādība, jāpieņem, ka tā arī ir transcendentālā īstenībā. Tas pats ir ar struktūru, dažādību. Var uzstādīt veselu rindu ontoloģisku predikāciju par transcendentu īstenību. Varam pieņemt, ka visa īstenība sastāv no

spēku centriem. Spēku mēs pazīstam tikai no pašu pieredzes.

Šopenhauers saka, ka pasaules pēdējā būtība ir akla dziņa /gribas dinamika/.

XIV. Kritiskai metafizikai jābalstas uz pieredzes vairāk vai mazāk eksakti konstatēto faktu pamata, un savas konstrukcijas jānoslēdz ar apdomīgām hipotēzēm, kuŗu saturs visvairāk saskan ar jau parādītām patiesībām un jau pazīstamiem faktiem.

Kur satiekas gnoseoloģija un ontoloģija?

✓ XV. Atziņas sistēma nav domājama bez esošo un iespējamo priekšmetu un viņu attiecību sistēmas. Ja esošais būtu amorfs/bezveidīgs/ tad mēs nespētu tādā īstenībā orientēties. Pašai īstenībai jābūt noteiktai struktūrai.. Atziņa kā esošā loģiskais korrelāts, kas nebūtu noteikts, ja nebūtu noteiktības tam, uz ko šis korrelāts attiecas.

✓ XVI. Atziņa nav domājama bez izzinošās apziņas formu konfirmitātes ar esošā būtisko satversmi. Izzinošā apziņa nav tabularasa. Tā operē ar zināt^{nieki} loģiskiem principiem, kategorijām formām. Ir lieliska formu sistēma.

Ja piemēram, zvejnieks iziet ķert zivis, viņam vajadzīgs attiecīgs tīkls; viņš nevar ar kuŗu katru tīklu sakert dažādas zivis. Tīkla acīm jābūt sakdotām ar to materiālu, ko gribam ķert. Tāpat tas ir atziņas formu. Īstenība satur sevī zināmus nosacījumus n dēļ kuŗiem subjekts to saprašanai^{pie} lieto zināmu formu. Jābūt atbilšanai starp objekta un subjekta atziņas formām. Ja īstenības elementi nesaskanēs ar to, ko subjekts grib uzspiest īstenībai, nekāda atziņa nevar rasties. (Jā) mēs kā secību uzskatām nakts un dienas maiņu, bet saules aptumšošanai piemērojam cēlonisko kategoriju. Dažreiz pielietojam līdzības kategoriju. Pati īstenība spiež subjektu izlietot attiecīgas kategorijas.

Filozofijas vēsturē ir izvirzīta doma, ka īstenība veidota pēc logosa, prāta. Tāpēc cilvēkam ir iespējams izzināt īstenību ar savu logosu. Īstenība mums nebūtu saprotama, ja tajā nebūtu realizētas saprāta formas. Piemēram, redzot kādu arhitektonisku veidojumu, to vislabāk sapratīsim tad, ja tanī būs iemiesots zināms plāns, mākslinieciskā ideja. Tā tas ir ar pasauli.

XVII. Atziņas izpratnē noteikti jāizšķir atziņas loģiskais jēgas saturs, Tās /atziņas/ priekšmets un psihiskais akts, kurā šī atziņa realizējas /Modernās psihikas atzinums/.

Atziņas psihisko aktu aplūko psiholoģija, atziņas priekšmetu aplūko dažas speciālās un vispārīgās zinātnes, /pāri 100 zinātņu disciplīnās/, atziņas satura loģisko veidojumu, un to attiecību pret īstenību aplūko loģika un gnoseoloģija.

XVIII. Atziņas loģiskā satversme un viņas transcensus /t.i. iziešana ārpus savas pašas dotības robežām/ un otrā "es" īstenības neatvairāmā pieņemšana ir stiprākais arguments pret subjektīvo ideālismu. (s. ied. = objektīvu pasauli priekš atziņas saturu, pied. no personīgās subjekt. psiholoģiskā saprāta atziņas nojēguma, emp. subjektu "es" viedoklis)

XIX. Ideālismam taisnība tiktālu, ciktālu pasaules fainomēnālais aspekts veidojās saskaņā ar izzinošā apziņas formām un likumiem. - Pasaules fainomēnālais aspekts nav bez subjekta. Ja nav subjekta, nav fainomena. Iemiegot apziņa zūd, tad mums nav fainomēna. Ja apziņai citāda uztveres forma, -tēls, ko par pasauli gūstam, ir citāds.

XX. Empirisma pamatklūda ir oirmkārt tā, ka tās ignorē pieredzes un atziņas neuzskatāmos un aprioros elementus, /Mūsu atziņas procesos ieiet tulkojošā doma, tas ir tas neuzskatamais/, otrkārt, empirisms sajauc loģiskā pamatojuma attiecību ar cēloniskās ģenēzes saturu /sajauc ratio cognoscendi ar ratio fierendi, essendi/. Ratio cognoscendi - atziņas loģiskais pamats. Ratio essendi - iras jeb īstenības pamats.

Īstenība dota tapšanā, tāpēc var teikt fiendi - tapšana. Loģiskais pamats un cēlonis ir divas dažādas lietas. Ja mēs ieiedami telpā sakām, ka ir silts, tad mēs sakām to, jo paskatījāmies termometrā. Mēs taisām zināmus slēdzienus /ratio cognoscendi/. Ratio fiendi ir darīšana ar kautko reālu, tam var būt tikai reāls cēlonis. Reālais pamats rada reālus afektus, loģisks spriedums - loģiskus secinājumus. Treškārt, empirisms mēģina loģiski vispārīgo atvasināt no singulārām dotībām. To pierāda Huserls, - mūsu domāšanā jau darbojas kādi loģiski elementi ar vispārīguma raksturu. Mēs summējam singulāro, ja subjektā vāpziņā nav loģisku spriedumu, vispārīgo jēdzienu mēs neiegūsim.

XXI ^{Fakta - Regels (Summarant)} Loģiskā ideālisma klūda ir tā, ka tas identificē domu ar iru jeb īstenību. Domu un lietu koordinācijas vietā nostāda identitātes attiecību. Tikl domātai neieder pie katras iras būtiskām īpašībām. Ir veidojumi, kas eksistē tikai tik ilgi, kamēr tos domā.

Kāds konkrēts fantāzijas veidojums pastāv, kamēr subjekts domā un kombinē.

XXII Tikai absolūtais intelekts /dievišķais prāts/ var būt dabas un visas pasaules likumdevējs un līdzkonstituētais faktors; cilvēka prāts var radīt zinātņi par dabu un pasauli un veidot un organizēt lietas pasaulē, ko atrod jau priekšā kā dotu.

28.lekcija - 1937.g. 19.februārī.

Literātūra:

Messer, Einführung in die Erkenntnisstheorie.

Geyser, Allgemeine Erkenntnisstheorie.

Husserl, Logische Untersuchung.

Nik.Loske, Ievads filozofijā /krievu valodā/

Sigvards, Logik.

J. Volckelt, Erfahrung und Denken,

" " Gewissheit und Wahrheit,

Külpe, Realisierung,

Anrie Bergson, Pētījums par atziņas tiešām dotībām /franču v./

Rickert, Der Gegenstand der Erkenntnis.

E. Dürr, Die Erkenntnistheorie.

Wilj. Džems, /pragmatisma viedokļa aizstāvēšana. /
Darbi par

Metafizika.

Metafizika ir filozofijas dvēsele, centrālā daļa. Lielākā daļa filozofu nododas metafizikai. Gnoseoloģijai un loģikai piešķir tikai/sagatavotājas lomas. Cilvēkam visvairāk interesē, kas ir cilvēks, kāda pasaules likumība? Kas ir reālais? Tie ir mūžīgie jautājumi. Arī reliģija ietver metafizisku uzskatu. Reliģija esot tautas metafizika, teica Šopenhauers. Filozofija aizstāt reliģiju nevar, un ir nepareizi, kā daudzi izglītotie domā, ka izglītotam cilvēkam reliģijas nevajaga, bet to varot atvietot filozofija.

Kāda starpība ~~xxxxx~~ un attiecība starp metafiziku un ontoloģiju? Vieni saka, ka ontoloģija ir metafizikas vispārējā daļa, citi, ka metafizika ir ontoloģijas ^(kpv) sastāvdaļa. Patiesībā tā arī ir, jo ontoloģija aptver visu to, ko mēs varam pozitīvi domāt. Arī ideālos priekšmetus un normu pasauli, jēgu un t.t.

Esošais /*ontos*/ ietver sevī arī iespējamību. Tāpēc var teikt, ka ontoloģija ir visplašākā disciplīna, tā ir sastāvdaļa un ievads visām citām disciplīnām. Katolu filozofi saka, ka ontoloģija ir metafizikas vispārīgā daļa, kuŗa aplūko augstākos jēdzienus un principus, kas kopēji visām citām filozofijas daļām: esošais un tas, kas izriet no esošā; esošā un viņa īpašības, esošā visplašākā sfairas, un visa esošā cēloņus un vi-

su to, kas izriet no esošā. Tā ir ^{neotomistu (?)} neotomistu uztvere.

Metafizika aptver vairākas daļas: 1/ kosmoloģija jeb dabas filozofija, kas aplūko ķermenisko jeb fizikālo pasauli; 2/ psicholoģija, kas aplūko cilvēka dvēseles dzīvi, 3/ teoloģija jeb teodīcija, kas radniecīga reliģijas filozofijai un viņas priekšmets ir Dievs. Tā tad pasaule, cilvēks un Dievs ir metafizikas centrālie tēmati. Šīs daļas sauc par speciālām metafizikām. Tagad nāk vēl klāt 4/ ontoloģija jeb vispārīgā metafizika, kas aplūko esošo, tā īpašības, augstākos iedalījumus, veidus un cēloņus.

Mēs paliksim pie uzskata, ka ontoloģija ir tā plašākā disciplīna un metafizika ir tās sastāvdaļa, jo pie ontoloģijas var pieskaitīt visu, uz ko mūsu doma vēršas. Par ontoloģiju plašākas disciplīnas nevar būt. Metafizika aptver filozofijas disciplīnas to daļu, kas interesējās par reālītāti, īstenību.

Otto Rikmans saka, ka metafizika ir hipotēzes iztirzājums par lietu būtību sakaru.

Hans Drižs saka, ka metafizika ir mācība par īstenību.

Wunds: metafizika ir tas, kas spiedzas pāri pieredzei.

Par īstu un reālu varam saukt tikai ne to, kas ir dots laikā un telpā /tā ir fiziska īstenība/ bet arī to, kas viņu pamato, producē.

Ir filozofi, kas uz metafiziku skatās negatīvi un skeptiski. Franču pozitivists Ribō saka, ka metafizika ir racionalizēta mītu sistēma. Vācietis Lange - ka metafizika ir jēdzienu poezija. Pie šādu sistēmu veidošanas noteicošā ir konstruktīvā fantazija; cilvēks veido, tādu jēdzienu sistēmu, kas īstenību konstruktīvi papildina. Tā paliek dzeja un ne zinātnes ieguvums.

Kants atzina, ka metafizika nekad nebeigsies, jo cilvēka dabā ir prasība pēc visaptverošas apziņas. Cilvēks vienmēr meklē visu lietu pirmcēloņus.

Metafizisko problēmu precizēšana./īsa un zīmīga izteikšana/.

Mūsu domāšana ir pakļauta nedaudzām centrālām kategorijām. Tās ir: 1/substance /būtība/, 2/attiecības kategorija /relatio/ 3/vērtības kategorija; 4/veselais /Ganzheit/. Kantam veseluma jēdziens vēl nefigurēja, viņš nepazina to. Šīs kategorijas izveidošanā lieli nopelni ir Drižam.

Ja skatāmies uz pasauli mūs interesē neviens tas, kas tagad ir, bet arī tas, kas ir kopējs. Mēs vēršamies uz lietu būtību.

Kategorijām ir zināms dzinējsspēks mūsu domāšanā. Mēs prasam vienmēr pēc tā, kas ir būtisks, pēc principiāla elementa, pēc substanciālā. Cilvēkam ir prasība iet uz pēdējiem pamatiem. Bet nepieciešama kategorija domāšanā ir arī attiecības kategorija. Pasaule sastāv no daudziem elementiem, kas stāv zināmā attiecībā, nav doti chaotiski. Pasaules elementi mainās atkarībā no citiem. Ir zināms sakars. Ja vērojam cilvēka būtību, tad konstatējam fizisku un psihisku aspektu. Un mēs jautājam, kādā attiecībā tie stāv. Prasam arī pēc rīcības un kādas darbības mērķa.

Attiecības kategorijas rada problēmu par pasaules sakaru.

Prasam ne tikai to, kas ir, bet arī kāda vērtība ir tam, kas ir. Cilvēki jautā par pašas cilvēces eksistenci un mērķi. Metafiziskā domāšana prasa pēc visas vēsturiskās attiecības jēgas. Varam iet vēl tālāk, jautājot par kosmiskā procesa jēgu; par pasaules gaitas, pēdējo jēgu. No veseluma kategorijas izejot cilvēks grib iegūt kautko kopsakarīgu, kur mēs skatām atsevišķas daļas zināmā sakarībā. Mūsu atziņa grib būt integrāla, kaut kas vesels. Mēs gribam satvert universu veselumā.

Mistiķi saka, ka ekstazē cilvēks varot skatīt pasauli, kā kautko veselu. Šo kategoriju analīze dod ievadu metafizikā. Šopenhauers saka, ka ir tikai viena centrālā kategorija - cēlonība.

Ja jautājam par pēdējiem cēloņiem, tad jautājam arī par pēdējo pamatu, kas ir kautkas-kautkam. Kants uzstāda 12 kategorijas. ✓ Substance ir mainīgo parādību nemainīgais pamats. ✓ Cēlonība ietveras substances un attiecības kategorijās. ✓ Substance rada visu esošo.

Vai atzīt vienu pirmamatu vai daudzus? Rodas 2 metafizisku formas. 1/ Pirmā gadījumā ir ^{monisms} singulārais metafizikas uzskats. Tas māca, ka viss rodas no vienas būtības. Visas lietas rodas no vienas būtības. 2/ Ja pieņem, ka substancu ir vairāk, tad mums darīšana ar plūralistisko metafiziku: visas lietas rodas no vairākiem pastāvīgiem principiem. Plūralisms ierobežotā veidā ir dualisms.

Spirituālisms ir singulārisms. Džeims ir plūralisma pārstāvis. Piem.: ja atbild, kas ir lietu pirmamats, ja tā ir materija - singulārais uzskats - materialisms.; ja gars un materija - dualistiskais uzskats /Dekarts/. Vairākas substances - pluralistiskais pasaules uzskats. Leibnics ir spirituālists, - Viņš pieņem, ka ir viens princips. Bet viņš teica, ka pasaule sastāv no monādēm. Tas ienes plūralisma jēdzienu. Te par noteicošo jāņem kvalitāte, piem. atomi; monādes ir kvalitatīvi viens un tas pats.

29.lekcija 1937.g.24.februārī.

Jānosaka tas, kas ir visu lietu būtībā. 1/ Tā ir centrālā ontoloģiskā problēma, Var atbildēt dažādi. Vēsturē ir dažādi uzskati a/ visu lietu pamatā ir viena būtība, b/ ir lietu pamatā kvalitatīvi dažādas substances. 2/ Otrs jautājums ir tāds: katram redzams, ka pasaule parādās kā daudzveidīga īstenība, viņā ir liela dažādība un elementu daudzveidība. Viss tas dots mainā. Kādas ir attiecības, kādās saistīti pasaules elementi? Kāda likumība valda pasaules īstenībā? Kā pasaule ir cēlusies? ✓ Genēzes problēma/. Filozofijas uztvērumā pasaule ir univers.

Kāds tapšanas likums noteic pasaules izcelšanos? Ar to jāsaista ✓ bojā ejas problēma. Šī otrā ir (2/ kosmoloģiskā problēma.

Tālāk mūs interesē kāda ir psiholoģiskās īstenības sastver-
m_e, kāda būtība, kādi likumi valda, iekš kam pastāv dvēsebes īpat-
nējā darbība. Tā ir 3/ psiholoģiskā problēma. Ar šīm trim problē-
mām vēl nav izsmeltas metafizikas problēmas. Vēl ir jēgas un vē-
tēšanas kategorija. Mūs spiež domāt, kāda vērtība un kāda jēga ir
kosmiskam procesam? Uz ko iziet un pie kā noved kosmiskais process?
Vai ir jēgas un kāds saturs šai jēgai? Vai ir novērojama kāda at-
tīstība jeb evolūcija pasaules un cilvēces gaitā? Te nevaram iz-
tikt bez vērtību idejām. Vai pasaule attīstās uz pilnību? Pesi-
misti te ieņem noliedzozu stāvokli. Tā tad ceturtais ir pasaules
jēgas problēma /4/. - 5/ Teoloģiskā problēma, ko var formulēt tā:
vai ir Dievs un kāda viņa attiecība pret pasauli un cilvēkiem.
Šīs ir lielās problēmas.

I Pirmā problēma. (Ontoloģiskā)

Ko var likt pasaules pamatā? Vajaga iziet no zināma pieturas
punkta. Vai pasaules pamatā nav kas zināms jau no pie redzes?
Viena atbilde varētu būt:

1. Matērija, materiālā īstenība.

Tā maca, ka pasaule sastāvot no matērijas, šī mācība ir materiā-
lisms jeb materiālistiskā ontoloģija.

2/ Otrā atbilde varētu rasties no vērsšanās uz sevi pašu. Tad ro-
das tendence dot pretēju atbildi un teikt, ka gars ir visu pama-
tā:

2. Gars - spirituālisms.

Gars kā psihiskais, kā matērija. Materija ir gara produkts.
Materija ir iluzija, vispār nav matērijas. Materija un viss ma-
teriālais ir tikai cilvēka gara priekšstats. Citi spirituālisti
saka /Leibnics/ - matērija ir elementārs garīgu centru sistē-
ma, kur nav apziņas, sastāv no tumšām monādēm. Tādu atbildi uz
matēriju no spirituālistiem dod arī Anri Bergsons.

3/ Trešā atbilde ir visizplatītākā, un tā ir:

3. Gars + materija /duālisms/.

Visu lietu pamatā ir materiālais un imateriālais princips. Pie šī uzskata piekrīt caurmēra cilvēks. Duālistiskais uzskats ir kristīgo uzskats. Arī Dekarts turas pie šī uzskata.

Ceturtnā atbilde:

4. Energija /fizikālā/ - enerģētisms.

Vilh. Ostvalds saka, ka viss, kas ir, ir enerģija un enerģijas norises. Visi materiālie veidojumi ir enerģijas kompleksi. Enerģija ir lokalizēta telpā, tā izplūst telpā, kustas caur telpu. Psichiskais un garīgais esot nervu enerģija.

Piektā atbilde apelē pie kautkā, kas nav konstatējams. Pasau-
les pirmsubstance esot kas kvalitatīvi cits, un šī pirmbūtība iz-
paužas mums pieejamos veidos, kā materiālā un garīgā īstenība.
To sauc par

5. Monisms, identitātes, psihofiziska neutrālā būtī-
ba.

Tās pārstāvis ir Spinoza: visas pasaules pamatā bezgalīga
substance, kurai ir daudzi izpausmes veidi. Cilvēkiem pieejams ma-
teriālais un garīgais jeb izplatība (un garīgais). Tāds uzskats vēl
izpaužas 19. g. s.

Grieķu filozofi nebija materiālisti. Tie piešķīra dabas ele-
mentiem iekšējas īpašības. Tas ir hilocoisms t. i. iedomājas mate-
riju kā dzīvu. Elements ir apdvēselots. Bet vēl visas atbildes
neesam izsmēlušī. Vēl liek pamatā logosu - ideālu principu.

6. Logoss, panlogisms.

Pārstāvis ir Hegels: visa pamatā ir logoss- pasaules prāts
/Weltvernunft/. Pasaule ir absolūtā prāta objektivācija, un abso-
lūtā prāta likumība ir arī pasaules likumība. To sauc arī par
panlogismu. Visa pasaules jēga pastāv iekš tam, ka tajā tiek reā-
lizēts prāts.

Ar šīm atbildēm visas vēl nenoslēdzas. Citi vēl min pamatā dzīvību, panvitalismu. Bet dzīvība ir garīga enerģija, tā tad iznāk garīgs process - spirituālisms. Un ja dzīvību saprot materiālā nozīmē, tad jau mēs ejam atpakaļ uz materiālismu.

Visizplatītākais ir trešais viedoklis - duālisms. Bet tāds duālisms, kas vēršas uz garīgo principu. Garīgais princips ir tomēr primārais, īsti būtiskais. Pie Paulsena redzam, ka spirituālisma principam piešķirta sākotnēja nozīme. Duālisms parasti vēršas uz garīgumu. Ir pasaules uzskats - epifainomenālais t.i. tāds, ka materiija saistīta ar garīgo āsu laiku.

Materiālisma pamatformula: Materiālais pasaules uzskats pastāv pienēmumā, ka viss radies un rodas no materijas un tās visīkāko, nedalāmo daļu jeb atomu mechaniski noteiktām kustībām. Dvēsele, psihiskais ir tikai materiālo procesu produkts, īpašība vai funkcija. Pasaule nav nekādu vadošu spēku, kas darbotos mērķtiecīgi. /Nav finālās kauzalitātes/. Nekas netiek radīts un nav arī Radītāja. Materiālais pastāv mūžīgi. Cilvēks ir tikai ļoti komplicēta mašīna.

30.lekcija, 1937.g. 16.februārī.

Materiālistiskais uzskats.

Pasaule sastāv no materijas; viss, kas notiek ir materiju daļiņu kustības. Pirmais grieķu filozofs ir Demokrīts, 5.g.s. pr. kr. kas nodibināja un izveidoja atomistisko materijas mācību. Nekas nenotiek nejauši, bet viss ar zināmu pamatu, viss ir determinēts.

Neeksistē nekas cits, kā atomi un tukšā telpa. Viss cits ir tikai šķitums, iluzija /šķal/.

Atomu ir bezgalā daudz pēc skaita un bezgala dažāda ir atomu forma jeb figura: apaļi, četrstūrāini un c. Telpa kurā atomi kustas ir bezgalīga. Atomi atrodas nemitīgā kustībā bezgalīgā telpā. Atomi riņķo un krīt caur telpu. Atomi ir smagāki un vieglā-

ki. Citu nekādu pamat īpašību nav. Pēc fizikālā sastāva atomi ir homogeni. Smagākie atomi uzgrūžas uz vieglākiem un rodas novirzījumi no taisnās krišanas leņķa līnijas. Tad atomi sāk kombinēties un tapšana tā nav nekas cits, kā atomu savienošana. Caur to rodas viss topošais, kā dzīvā, tā nedzīvā daba. Arī pāve neeksistē. Tā ir atomu atraisīšanās no zināma kompleksa.

Ir interesanta doma, ka pasaulē /universā/ vienā un tai pašā laikā rodās un ņikst daudz pasaulu. Bezgalīgā universā mirst noteikti ~~(pirs)~~ liels daudzums pasaulu.

No kā rodas pasaules kvalitatīvā dažādība?

Tā rodies no atomu skaita zināmos kompleksos, no lieluma, formas un dažāda grupējuma. Kvantitatīvais viedoklis stāv 1.vietā. un (kvalitatīvo izskaidro no kvantitatīvā.) Atomiem nav nekādu iekšēju stavokļu, sajūtu. Tie darbojas viens uz otru tikai ar spiedienu un grūdienu. Tie ir mechaniski faktori.

No kā pastāv dvēsele un psihiskā dzīve?

Arī šeit materiāla ir visa cēlonis. Dvēselēs sastāv no vissmalkākajiem, gludākajiem un apalākajiem atomiem. Demokrīts. Tāds uzskats vēl sastopams mūsu dienās. Dvēseles dzīve nav nekas cits, kā smalako atomu kustība un grupējumi.

Atziņas process pastāv iekš tam, ka no lietām atdalas miniatūri attēli /eidola/ un tie ieplūst mūsu smadzenēs un indivīds tāpēc redzot pasaules ainu, kas ir ap viņu.

Tas ir loti naivs uzskats. Bilde sevi taču neredz. Vajadzīgs subjekts, kas redz. Un tā ir materiālistu kļūda. Tie atvasina visu objektu, bet objekta neredz.

Materiālistu mācībai arī pieķeras Epikurs. Viņš visumā arī piekrita hipotēzēm, bet pielaida vienu nejaušību -ka rodas spontāni novirzieni no atomu taisnā krišanas ceļa. Tādēļ notiekot novirzīšanās (patvaļīga).

Romiešu dzejnieks Lukrecijs, savā darbā "Rerum naturae" labā formā un spilgtā veidā mēģināja attēlot materiālistisku pasaules

uzskatu.. Lukrecijs pieņem visumā to pašu atzinumu./corkuspūla - atoms/. Lukrecijs ir epikurisma piekritējs. Cilvēka dzīves mērķis ir bauda un laime. Uzstāja s pret reliģiju, jo reliģiskie priekšstati satraucot cilvēku. Epikurs nenoliedza daudzu dievu esamību. Tie ir atomu smalkākie veidojumi, kas neizirst kā mirstīgie; tie dzīvo kautkur kādā telpā, tie neinteresējas par šīs zemes cilvēkiem, tie paši dzīvojot savu laimīgo dzīvi.

(Viduslaikos.)

7. un 8. līkni.

La Gasendi /17.g.s.I p./ ieved nekonzekvenci. Atomi spējīgi sajūst. Tāds ir nekonzekvents dualistisks materiālisms. Viņš bija garīdznieks. Kā iespējams tas, ka garīdznieks var būt materiālists? Gasendi kā garīdznieks taisīja kompromisu, ^{viņš atzina} t.i. ka dievs ir un tas radījis pasauli /materiju/. /Demokrīts saka, ka materiālai nav cēlona/. ^{ka Gasendi} Viss tālāk eksistē un norit pēc kauzāliem likumiem. Dievs neiejaucas. Tas ir tikai mašīnas radītājs. Te ir kautkas līdzīgs deismam.

Angļu materiālists ir Tomass Hobess /1588.-1679.g./ Viņa galvenais darbs "De corpore". Viņa uzskati izskaidro: reāla ir tikai materiija. Visa tapšana un pārmaiņa ir materiālo daļu kustība. Ir tikai materiija un materiju kustība telpā. Viss ir no materijas.

18.g.s.I p. dzīvoja franču materiālists La Mettrie - mediķis. Tas ir konzekvents materiālists. Cilvēks ir komplicēta mašīna, kas pati uzvelk atsperes.

Domāšana ir kustība smadzenēs. Ar smadzenēm notiekot vibrēšana un tā esot domāšana. Dzīves uzskats ir bauda./Hedonieši nesludina jūteklisku baudu, bet gaišu dvēseles atziņu, contemplativu domāšanu."Laimīgs ir tas, kas spēj saprast cēlonus"./

18.g.s.II p. dzīvo Kabanē. Viņš māca, ka psihiskais ir materiālu orgānu izdalījums sekrēcija. Kā aknas producē žultu, tā smadzenes - domas. Tas ir rupjš uzskats.

Ļoti ievērojams ir franču matematiķis Holbachs ar savu

darbu "Sistem de la materie" 18.g.s. II p. Viņš saka, ka psihiskais ir smadzeņu funkciju modifikācija. Helvecijs arī ir franču materiālists.

✓ Universālā doma materiālismā ir determinisms: viss notiek pēc stingriem, dzelžainiem dabas likumiem. La Mettrie māca, ka labi un ļauni cilvēki pakļauti nepieciešamībai., tāpēc nožēlošana un sirdsapziņas pārmetumi ir bez jēgas un atmetami, jo viņi radot liekas ciešanas. Noziedznieki jāuzskata par slimiem cilvēkiem. Materiālisms atsvabinot cilvēku no reliģiozskām šailēm. Viņš ir noteikts ateists.

Vācu materiālisti jaunu neko neienes. Cilvēka būtības izskaidrošanā atsaukas uz fizioloģiskiem faktiem. Vogts "Phisiologische Briefe"- stāsta, ka viss^{ir} fizioloģiski sekrēti. Ludv. Būchneram sirds darbē "Kraft un Stoff", kas savā laikā bija cilvēkiem bībele, kas novirzījās no Dieva. Materija un spēks ir mūžīgi, tā māca L. Būchners. Spēks rada vielas kustību un spēks ir arī vielas kustība. Dvēsele ir kolektīvs- apzīmējums dvēseles funkcijām.

✓ Moleschott pazīstams ar speciāliem izteicieniem: domāšana ir smadzeņu kustība. Psihiskais un domāšana ir smadzeņu vielu pārvēršanās. Pastāv duālisms starp spēku un vielu. Neviena viela bez spēka, neviens spēks bez vielas./Ohne Forsfor keine Gedanke/.

Ludv. Feuerbachs.

Ern. Heckels sevi sauc par monistu, bet tas ir materiālā no-krāsā. Ir viena substance, bet tā ir materija, un materijas atomi spējīgi uz vienkāršām sajūtām. Tagad Heckela doma vairs nav ievērojama.

Kādi materiālistu argumenti.

✓ Alb. Fr. Lange "Geschichte des Materialismus". Lange atzīst materiju kā darba jeb metodoloģisku hipotēzi: jāpēta daba un organisma norises tā, itkā viss būtu materija. Jāaizmirst visi

citi spēki, jāizskaidro fizisko ar fizisko. Jāaizmirst psihiskais.

Materiālisms sastopams mūsu laikos kā funkcionālais materiālisms. /Rišē, Avenārijs/. Külpe runā par kauzātīvo, atributīvo un ekvātīvo materiālismu. Rupjākais ir ekvātīvais materiālisms, kas ir homogēns ar materiju. Atributīvais materiālisms /psichiskais materiālisms/ ir materijas īpašība. Kādā nozīmē? Materiālisti nav ~~ar~~ domu precizitātē. Funkcionālie materiālisti neizsakās tik rupji par sekretu rašanos. Tie saka, ka funkcija ir kautkas, kas ir pilnīgi atkarīgs no cita. Psichiskais ir atkarīgs no materiālā, bet nav idents ar to. Psichiskais nekad nedarbojās uz materiālo. Rodas tā saucamais epifainomenālisms. Apziņa un psichiskais ir tikai pavadītājas parādības, bet pamatreālitate ir materija. Apziņa ir gaistoša, nepastāvīga. Tas nav vairs konzekvants materiālisms. Tas jau ir duālisms. Psichiskais ir cits, kas neatkarīgs no materiālā.

Materiālistu argumentu var aplūkot kosmoloģiskā viedoklī un antropoloģiskā viedoklī. Kosmoloģiskais viedoklis piekritēji māca, ka visa pamats un cēlonis organiskam ir neorganiskais. Izieta no pasaules ģenēzes viedokļa un saka, ka mūsu saules sistēma nav bijusi. No kopveidīgās uguns masas sākuši atdalīties gabali, kas izveidojuši debess ķermeņus pēc zināmiem likumiem. Uz planētām tad attīstījušies arī dzīvība, kas esot neorganisku vielu kombinācija. Dzīvības neesot bijis un tā radusies no materijas masas. Cits nekā nebija, kā materija, un ja kas vēlāk radies, tad tas radies no materijas.

Antropoloģiskais viedoklis.

Jo augstāk organizēta nervu sistēma, jo augstāka gara dzīve. Bojājums fiziskā ķermenī rada traucējumu uz psihisko: piem., indes, nepietiekoša barība. Psichiskais un garīgais ir materiālisms, jo tas atkarīgs no materiālisma. Cilvēks tik ļoti atkarīgs no da-

žādiem traucējumiem, ka cilvēks tūlī beidz eksistēt un pat no niecīga cēloņa. Tā dvēseles patstāvība tik ļoti atkarīga no materiālā.

✓ Materija noteic psihisko. Psihiskais atkarīgs no materiālā.

Psihiskais līdzinās materiālam. Ja kāda reālitate atkarīga no citas reālitates, tad tā reālitate esot tā pati pirmā reālitate. No atkarības konstatējuma tomēr loģiski nav atļauts taisīt slēdzienu, kā šinī atkarībā stāvošie locekļi ir viens un tas pats.

31.lekcija. 1937.g. 3.marta.

Materiālisma kosmoloģiskā uzskata pārbaudīšana.

Ka bijusi ugunīga masa pie augstas temperetūras, tas ir arī pieņemts. Orgāniskas dzīvības nav bijis. Materialisti saka, ka orgāniskais radies no neorgāniskā un psihiskais no materiālā. Tāds slēdziens nav pareizs, jo saules sistēma ir tikai niecīga daļa no universā iespējamām pasaulēm. Univer/sā var rasties bezgala daudzas saules sistēmas. Iespējams kāds kontakts. Dzīvības dīgļi ir pārceļojuši no citas pasaules daļās uz mūsu saules sistēmu. Citās pasaules daļās ir bijuši dzīvības dīgļi. Tie pārceļojuši tad uz citām telpām. Tas būtu viens iebildums.

Svarīgāks ir citas dabas iebildums. Materialistiem jāpierāda, ka nekā cita nav kā materija. Viss pasaulē, kas ir ^{un}notiek ir materiijas kustības. Ir pielaižama arī reālitate, kas nesedzas ar materialitāti. Tur, kur ir dzīvība, psihiskais saistās klāt no pasaules nemateriālā aspekta. Tās ienāk materiājā no ārtelpiskas reālitates. Kosmoloģiskais arguments neiztur kritiku. Tas ir šaurs uzskats.

Antropoloģiski argumenti.

Bioloģi, ārsti pieturas pie atropoloģiskā uzskata. No funkcionālas atkarības konstatēšanas nevar pierādīt, ka psihiskais

ir atkarīgs no materiālā un arī ne identisks. To nevar pierādīt. Garīgais taču var ļoti noteikti iespaidot materiālo. Spraiga garīga dzīve pārveido visu cilvēku, izteiksmi un t.t. Arī nogurumu var nodzīt ar gribas spēku. Daudz veidu ir, kā var ietekmēt fizioloģisko ar mūsu domām, jūtām gribu. Dvēsele kā imatriāla veido un regulē organismu. Mūsu dienās ir lieli strīdi par to. Dzīvības procesi nav izskaidrojami tikai vai nu ar psihiskiem vai materiāliem argumentiem. Nav absolūta psihiska atkarība no organiskā. Psihiskais nav idents ar materiālo. Viela un doma ar vielu nav viens un tas pats. Psihiskais arī nav materiālās darbības sekas.

Ekvivalento pārvērtību kādē psihisko nevar iekļaut. Nevar pieņemt arī, ka psihiskais ir materijas parādība. Parādība postulē /prasa/ subjektu, kurš kaut ko sajūt. Apzinošais subjekts ir ~~ne~~ pirmnoteikums. No materiālā objekta nekad nevar atvasināt uztverošo un domājošo subjektu. Bez fizioloģiskiem procesiem ir psihiskais indivīds jeb dvēsele, kas spējīgs uztvert procesus, sajūst un domāt par tiem. Ir nereducējama izšķirība starp materiālo un psihisko, un materiālistiskā metafizika dibinās uz nepareiziem slēdzieniem un novērojumiem.

Tagad uzskata, ka cīnīties pret rupju materiālismu nav nozīmes. To uzskata par novecojušos.

Energētisms.

Vilh. Ostvalds dzimis Rīgā. Galvendarbs: ^{"Naturphilosophie"} "Vorlesung über Metaphysik". Ostvalds vērsās pret materiālismu. Viņš nostāda domāšanas centrā enerģijas jēdzienu, kur atveras cēlonības un substances kategorijas. Visas pasaules norises maiņas izskaidro enerģijas terminos.

Enerģija ir viss, kas rodas no darba un pārvēršas darbā.

Viss notiekošais ir enerģijas kustība caur telpu vai viena enerģijas veida pārveidošanās otrā veidā. Šādu uzskatu varētu nosaukt

par fizikālo enerģētismu. - Materiju viņš grib iznīcināt.

✓ Materija ir dažādu telpiski izkārtotu enerģiju grupa jeb kompleks. Stabi~~l~~ās materijas iluzija rodas caur to, ka mēru, svaru, tilpumu un krāsu koeksistē vienā vietā. ilgāku laiku un tas maz pārgrozas.

Ir netikai ķīmiskā elektrība, siltuma enerģija, ko fiziķi apšaubā, ir arī attāluma enerģija, smaguma enerģija un t.t.

Materija ir enerģiju sakārtojums. Viss sastāv no enerģijas; pārvērības ir enerģijas kustības, enerģijas kopsumma pasaulē ir konstanta.

Neskatoties uz visām pārmaiņām fizikālā sistēmā, sistēmas enerģijas kopsumma paliek konstanta.

Cēlonības likums: bez vienas vai vairāku enerģiju formu ekvivalentas pārvēršanās citās formās nekas nevar notikt. Tomēr nevienmēr vajadzīga šī pārvēršanās, piem.: pie gravitācijas spēka: krišana nerada enerģijas pārvērtību. - Kautkas var notikt tikai tad, ja dota intensitātu /iekšējās spējības/ starpība enerģiju stāvoklī. Visur ir kāda intensitātes starpība. /Entropijas lik. (+)

✓ Ostvalds runā arī par psichisko. Tas esot apzināta vai neapzināta nervu enerģija. Enerģijas strāva plūst caur organismu. Organismi spējīgi paši iegūt un uzkrāt enerģijas, kādas ir vajadzīgas. Psichiskais ir smadzeņu enerģija.

Mums ir pamats apziņas parādības saistīt ar objekta kairinājuma procesiem. Psichiskā enerģija nav mērojama.

✓ Ostvalda enerģētisms grib būt monistisks uzskats, bet viņa mācība satur sevī neskaidrības un runā pretī psiholoģiskiem faktiem.

32. lekcija 1937. g. 5. marta.

✓ Ostvalda enerģētisms satur lielas neskaidrības: psichiskais esot nervu enerģija. Mēs taču zinām, ka tā nav. Psichiskais nav mērojams. Visas enerģijas formas ir lokalizētas telpā. Psichiskam tādas schēmas nav pielietojamas. To jau pierādīja daļu fēlo-

Entropijas likums: Visi procesi pasaulē ir tikai enerģiski vai saistīti ar enerģiju. Entropija ir enerģijas mērojs. Entropijas likums: Visi procesi pasaulē ir tikai enerģiski vai saistīti ar enerģiju. Entropija ir enerģijas mērojs.

zofs Haralds Höfdings. Fiziskā enerģija parādās kā pretestības pārvārēšana. Psihiskā enerģijas realizēšanā arī izpaužas kā pretestības pārvārēšana. No psihiskā viedokļa mēs enerģijas un spēka jēdzienu pazīstam tikai paši no savas pieredzes.

Ne materiālisms, ne enerģētisms nevar sastādīt psihisko, garīgo; visos laikos stipri turas duālisms dažādās formās. Tas ir cilvēku caurmēru uzskats.

Duālisms.

Ir arī termins "dualitāte", bet biežāki gan "duālisms". Tā māca, ka cilvēks sastāv no 2 dažādām substancēm: no miesas un gara. Tas ir antropoloģiskais duālisms. Ir arī gnoseoloģiskais duālisms, kas izpaužas par to, ka mūsu atziņa konstituējās no :
1/ intelektuāliem jeb domas elementiem un 2/ sensuāliem jeb sajūtu elementiem.

Empiristi neatzīst duālismu.

Ir arī religijskais duālisms, kas māca, ka pasaules gaitās cīnās 2 dažādi naidīgi spēki: tumsas un gaismas dievs, dievs un satans un c. /sevišķi persu reliģijā/.

Cilvēki mīl savus uzskatus par dzīvi grupēt pretstatos. Tas liek domāt, ka cilvēka dvēselē un pasaulē ir zināms duālisms, dualitāte, atšķirība, polaritāte.

Duālisms jāņem ļoti uzmanīgi.

gars - materijs
dvēsele - miesa
apziņa - neapzinātais
Dievs - velns
labais - ļaunais
pienākums - tieksme
brīvība - nebrīvība
indeterminisms - determinisms

gaisma - tumsa
tīrā statiskā esamība - tapšana, topošā īstenošana.
subjekts - objekts
prāts - juteklība
uzskatamais - neuzskatamais
mechanisms - orgāniskais
kauzālitate-finalitate
mūžīgais-pārejošais
lieta sevi - parādība

Metafiziskais duālisms.

Spēkus smel, no novērojumiem ikdienišķiem notikumiem. Īstenības vērojumā ir liela dažādība, dažādi materiāli veidojumi, kas doti noteiktā ~~stā~~ tūlumā. Ir noteikts veids, kā pieiet pie lietām. Reālās lietas var aptaustīt, sadalīt dažādi rīkoties. Ķīmiskā rīcībā būs darīšana ar masu un svaru. Tas ir kaut kas cits nekā tas, ko saucam par savām jūtām. Prieks un patika ir kas cits, kā visas lietas. Tādas atšķirības ir deskriptīvi evidentas. Viņas nav ieslēdzamas mechanisko kustību ķēdē. Mēs sākam iepazīties ar savu aktivitāti. Var liecināt, ka ar savu aktivitāti kautko padara. Tuos pie lēmuma un radu jaunus rezultātus (~~un te k, ka~~), te ir pavisam cita aktivitāte un darbības forma. Subjekts ir cits kā objekts. Subjekts nekad nav objekts. Viņš nav lieta un lietās viņš ir sui generis. Tādi novērojumi un pārdomas, kas ir ārpus mums, pieņem uzskatu, ka īstenībai ir duālisma satversme. Pieredzes dati atklājas divejādās formās. Mēs salīdzinām pieredzes dotības. Te nekur neizejam pāri metafiziskas plāksnē. Tā ir empiriski konstatējamā duālitate starp materiālām un garīgām dotībām. Diference tomēr ir. Jāpatur vērā 2 ontoloģiski aizrādījumi:

1/ Entia praeter necessitatem non sint multiplicanda.

Entitētas lietu būtības mēs nedrīkstam pavairot bez liekas vajadzības.

2/ Entium varietates non temere sint minuendae.

Esošo izšķirības nevajaga nesaprātīgi samazināt.

Ir tikai tīpā nemainīgā ira, viss cits ir iluzija un šķitums. Spinoza par reālo pieņēma absolūto substanci. Savairo principu skaitu, ka to nemaz nevajaga.

Mēs nedrīkstam novērsties uz abstraktā monisma pusi, uz vienu principu, vai arī pavairot principu skaitu, kas ir nevajadzīgi.

Ostvalds visu konstruē uz fizikālo enerģiju. Pzēt otru uz-

skatu izdara mazāk brīdinājumu. Ņem vēl trešo tā saucamo loģisko principu. Cilvēka domāšanā ir tendence uz vienību - ja iespējams reducēt uz vienu principu domājamo lietu vajadzību. Loģiskā domāšana traucas uz sistēmu. Tā ir cilvēka domāšanas tendence uz vienības pusi,

Cilvēka nacionālās domāšanas būtībā ir tendence uz vienību, bet ne uz vienkāršību. Mūsu loģiskā domāšana prasa sistēmu. Mechaniskais pasaules uzskats pārsviežas uz psiholoģiju. Attiecības reducēt uz mechaniskās cēlonības sakarību. Operēt tā, ka pasaule būtu ^{sastāv no daļām} agregāta un kur nav veselais Kā noteicējs. Mechaniskais pasaules uzskats iet pēc otra uzskata. Otra trūkums ir nepamatotas vienkāršības kļūda. Parādas tendence vienkāršot pasaules uzskatu. Ir tikai geometriskas izšķirības. Matemātikā darīšana ar ^{atšķirīgu skaitļiem} cīnīgtā dažādību. Daudzi bēg no nedistingētas dažādības. Istā reālitate ir kvantitāte. Mūžīgā tendence ir kvantificēt. Anri Bergsons un Vunds saka, ka nedrīkst īstenību pārāk vienkāršot. Īstenība ir daudzveidīga. Īstenība ir kvalitatīvi dažāda. Visa īstenība ir sapratīga. Šī tendence reducēt reālās izšķirības uz reālo skaitu.

Grieķu duālists Anaksagors uzskatīja, ka pasauli nevar izskaidrot tikai ar materiju. Pasaule - nūs /prāts/, kas pasauli izvedis no chaosa. Prāts un gars ienes kārtību un kustību. Pasaule kosma stāvoklis ir chaotisks.

Plātons: ^{īdeji un lieti pasaule. Īdeji pasaule notur lietu pasane.} starpība starp idejām un materiju; materijās atspoguļojas idejas, radot no materijas dzīvus vai nedzīvus veidojumus.

Aristotelis: Forma un viela, grieķiski (εἶδος; ἔσθ.) Forma ir tas, kas iespējamību pārvērš īstenībā, kas ir materija. Forma pārvērš materiju par īstenību. Forma nes savas būtības piepildījuma mērķi. Forma tam ir entelechija /gara spēks, kas vielai dod formu, dzīvības princips/. Dvēsele (ψυχή) ir organisma forma. ^{miesas entelechija} Tas ir organizējošs spēks, kas realizē savas īpatnējās būtības veidu vielā.

Ir pretstats starp pirmformu un pirmvielu, kurā ir dota viela, kur nav forma realizēta. Avsolūtais garš ir Dievs.

Jaunplatonīki. Viņos izpaužas tas, ka no primbūtības emanē citas būtības, kas paliek svešākas. Dualisms ir īpatnēja sastāvdaļa kristīgā metafizikā. Katoļu kristietības filozofija ir duālistiskāka. Akvins Toms. 13.g.s.

Jaunlaiku filozofs Dekarts ir duālists. Dekarts mācīja, ka pasaule sastādīta no 2 substanču šķirām. Dekarts bija domājošs gars. Viņš mācīja: 1/ ka lietas sastāvot no materiālām substancēm. 2/ Esot arī cita īstenība un tā sastāvot no neizplatītām substancēm.

Dekarts saka, ka nevar šaubīties par psihisko subjektu. Ja viss būtu māņi, tad būtu vajadzīgs subjekts, ko apmāna. Vajadzīgs, tas, kas apmāna. un ko apmāna. Šo domājošo subjektu uzskata par absolūti drošu. Domājošais subjekts ir gars jeb dvēsele. Domājošo garu varam domāt skaidri. Materiālais substances gars ir izplatīts.

Substantia cogitans /cogito - es domāju/

Substantia extensa /extensus- izstiepts, plašs/.

Cilvēks sastāv no materiālās un imaterialās substances. Materiālās substances iedarbojas uz dvēseli un otrādi. Dekarts ^{Sis saistījums ir sakarā ar Dievu} apelē pie Dieva jēdziena. Tā esot īstā /esamība/ substance.

Arnolds Gellings /Heilinks/ ⁽⁺¹⁶⁶⁹⁾ 17.g.s. pārveidojams Dekarta mācību, sludina okazionālisma /nejaušības/ mācību. Viņš izveidoja mācību par Dieva līdzdalību. Gars esot šķirts no miesas. Ja cilvēkā notiek kāda doma kautko darīt, tad materiālai kustībai liek notikt Dievs. Dievs liek realizēties materiālai kustībai. Cilvēks nezinot, kā tas viss notiek, ko viņš dara. Dievs ir cilvēka palīgs, piem., ja slepkava grib nonāvēt kādu cilvēku, tad Dievs esot tas, kas liek slepkavas duncim krist uz to. Tas ir harmoniski ^{destinēta} piekārtots. Te ir prestejīgāta harmonija.

33.lekcija 1937.g. 10.martā.

Miesa nevar tieši darboties uz garu un otrādi. Tās ir viena otrai svešas heterogēnas substances. Arī Dekarts to pieņēma /in-

lp. 86

Neotomisti(?)

Vilpe - Metzfner

lp. 119

disteslogija =

I) ontol. probl.

II) Kosmolog. (gēnet)

III) Psycholog. pa.

IV) Fēzas probl.

V. Teologiskā probl.

lp. 65
Kants

Rontemplatīvs = beschaulich, pārskatīms

deduktīvs - a principis ad principiate

induktīvs - a principiatīs ad principia

Korespondenču - atbilstošs

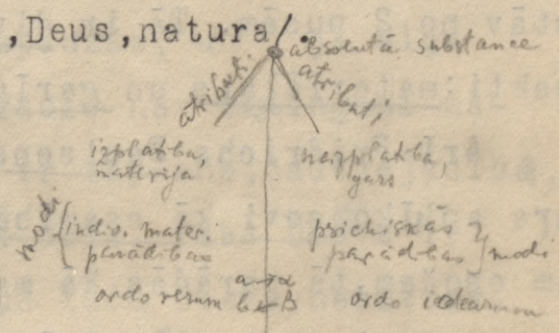

fluxus physicus* /.- Gailings nevar noliegt, ka darbības starp mie- su un dvēseli notiek un viņš apelē pie Dieva.

Duālisti noveda pie paralēlisma domas. Paralēlisma doma pastāv iekš tam, ka tiek noliegta reāla iedarbība starp garu un miesu. Noteiktām materiālam kustībām miesā atbilst psihiskas norises dvēselē. Paralēlisma mācība vispirms tika izveidota no Spinozas /1632-1677.g./ Metafizikā reprezentē psihofizisko monismu resp. identitātes idejas. Spinoza grib pārvāvēt dualismu un veido jaunu sistēmu. Istenības pirmbūtība nav nekā, arī ne materiāla, bet ir absolūta substance, kuŗa izpaužas mums 2 zināmās formās: izplatības un neizplatības formā. Bezgalīgās, pamata fōrmas, kas pieejamas cilvēka prātam, Spinoza nosauc par atribūtiem /savā darbā "Ētika"/.

Absolūtā substance /substantia infinita, Deus, natura

* Par "influsus physicus" Descarts sauc miesas un dvēseles savstarpējas iedarbības punktu, centru, tas esot savdabīgs Ērkuveidīgais dievīnis, Lebensgeistes - dzīvības gērs izdotā šo savstarpējo iedarbību (mistisks)

Spinoza domāja, ka absolūtai substancei piemīt daudz atribūtu, bet tie neesot mums pieejami. Modi ir bezgala daudz. Atribūti ir paliekošas pamata īpašības. Visas atsevišķās parādības izriet no matemātiskās dzelžainās nepieciešamības. Viena noteic otru. Ar identitātes ideju saistās pie Spinozas absolūtā determinācija.

Spinoza saka, ka substance ir tas, kas pastāv pats sevī un caur sevi tiek saprasts.

Atribūts ir tas pie substance, ko mūsu prāts ieskata kā piederību pie viņas būtības. Zem moda es saprotu substance norisi /afektus/, jeb ko tādu, kas ir iekš cita un caur to citu top saprotams.

Ar Dievu es saprotu absolūtu bezgalīgu būtību, kas sastāv no daudz atribūtiem, no kuŗiem katrs izteic mūžīgu un bezgalīgu esa-

✓ mibu.- Spinoza indentificē reālās attiecības ar ideālām attiecībām. Visas lietas izriet no loģiskas, matemātiskas nepieciešamības.

✓ Ja viss izriet no nepieciešamības, tad cilvēkam vajadzīgs gaišs, kontemplatīvs miers.- Nav procesa materiālā atribūtā, kam neatbilstu process garīgā atribūtā un otrādi. Tādu uzskatu sauc par universālo paralēlismu. Universālo paralēlismu mēģina uzrādīt cilvēka individuālās robežās. Visai dabai ir sava psihiskā puse. *Visa daba ir apgarota, kaut gan dažādās pakāpēs.* /Omnis natura quamvis diversis gradibus animata/. Spinoza noliedz *Dieva un lietu* mērķtiecības ideju. Viņš ir naturalizēta panteisma pārstāvis.

✓ Spinoza reprezentē identitātes teoriju. 19.g.s. arī sastopam identitātes teoriju, bet citādu.

✓ Gustavs Fechners. Tas saka, ka substances nav, bet īstenība sastāv no 2 pusēm. Tā ir divpūšu teorija. Īstenībai esot divi aspekti: materiālais un garīgais.

✓ Arī Fridrihs Paulsens sacīja, ka ir viena nedalāma īstenība, kura aplūkota sevī, kā esamībā, sevī ^{kā} garīgais. Tāda, kā ^{tā} parādās ārējam esošam, tā parādās kā materiālā daba. Cilvēks ir viena nedalāma persona, miesa ir iekšējās būtības ārējā forma. Sevī pašu indivīds pazīst kā kautko dvēselisku. Esamība sevī ir garīgas dabas. Ārējā skatījumā mēs atklājamies kā materijs. Arī Ern. Heckels bija šāda tipa monists. Šī tipa monistu uzskati saistās ar paralēlismu.

✓ Šelings arī ir identitātes idejas piekritējs. Absolūtais viņam ir (kopā) materiālā un garīgā indifirence. Starp garīgo polu un materiālo poku ir daudz pārejas pakāpes. Pienem pāreju no materijs uz garu. Starp angļiem ir arī identitātes ^{teorijas} piekritējs Herb. Spensers.

34. lekcija 1937.g. 12. martā.

Fechners - divpūšu teorijas piekritējs - māca, ka tā būtība, kas ir abu parādību pamatā nav nekas cits, ka abu parādību veidu nešķirāma savstarpēja sakarība.

Paulsens māca, ka fizikālais priekšmets ir tās reālītātes ārē-

jā puse, kuŗa pati sevī ir kas garīgs.

Vunds sludina, ka dvēsele ir tās pašas vienības iekšējā esamība, ko mēs ārēji uztveram kā viņai piederošu miesu.

Šopenhauers arī izteic līdzīgu domu. Cilvēks ir aklās dzīvotgribas konkrēts iemiesojums. Miesa ir objektīveta griba un dziņa. Kodsols ir pati griba.

Kritika.

Pret Spinozu: Pasaules izskaidrošanas pamatā nevar likt neskaidru jēdzienu- absolūtā substance. Ar metafizisku ~~X~~ nevar izskaidrot pasaules īpašības. Pret daudzajiem atribūtiem var iebilst, ka ja substance ir visu lietu būtība, tad viņa ir arī tāda, kas manifestējas. Pēc manifestācijas pazīmēm varam spriest kas un kā manifestējas. Ja būtība eksistē, tad viņai jāizpaužas, un, ja viņa izpaužas, tad mums jāzina kas izpaužas. Pasaule nav sastingusi matemātika, objektīveta geometrija. Pasaulē ir tapšana, daudzējādība, mērķtiecība. Pret visu to Spinoza aizmiedz acis. Pats Dievs ir viņam mechanizēts. Visur gan līdz galam viņš tādu Dievu neuztver. Dievu Spinoza indentificē ar dabu. Pasauli sašķēdīvas izolētās sistēmās: 1) materiālā jeb izplatības sistēma /ordo rerum/ un 2) garīgā puse /ordo idealis/. Sakara nav. Tas runā pretim veseluma jēdzienam. Veselais ir tur, kur ir vienojošs princips. Spinozam nav nekāda reāla kontakta. Dekarta dualismu Spinoza nav pārspējis. Viņš sašķalda īstenību 2 daļās bez iekšējā kontakta. Paralēlisms dibināts zināmā mērā uz aizspriedumiem. Enerģijas pastāvības likums ir konstatējams kondicionāli.

Divu pušu teorija /G.Fechners/.

✓ Fechners saka, ka materiālais ir izpausmes veids garīgam. Tas ir par daudz teikts. Tas degradē materiālo īstenību līdz iluzijai. Materiālam arī jābūt kādam pastāvošam pamatam. Vai tā būtību, kas ir dabas pamatā, pēdējā skatījumā nevar kvalificēt ^{ka} velementu, kā garīgu, ^{radniecīgu dvēselei?} leved terminu psychoids, t.i. dvēselei radniecīgs. Kas

ir materiālā aspekta pamatā? Tas ir mūsu modernās metafizikas pamats. Materija ir tikai dzīvības un gara enerģijas sacietējums. Materija ir gara minimums.

Spirituālisms.

Dualismam par labu varam teikt. - Ja ņemam vienu substanci no absolūti homogēna abstrakta un numeriski viena principa, nekādi nav iespējams atvasināt empiriskās īstenības daudzveidību un individuālo tapšanu, laikā un telpas formās. Piem., ko varam atvasināt no punkta. No abstraktas substances izskaidrot nevaram nekā.

Ideja par visu lietu pirmamatu no filozofijas ir neizdzēnama, bet tai nav jābūt vienkāršai. Tai jābūt vienībai, ne visu aptverošai, bet ne tukšai. Pirmprincips jāpieņem kā tāds, kur ir dažu elementu daudzveidība. Pirmbūtība jāsaprot kā radoša substance, kā vienota un visaptveroša. Vienība ir veselais, elementu un funkcijas vienība, t.i. darbības vienība. Vienība nav pretstats daudzībai, tā neprasa vienkāršību, bet vienībā tverto elementu kop-sakarību. Spirituālisti bieži pieņem, ka garīgais ir daudzveidīgs.

Spirituālisma pamatformula:

Visuma pamats un būtība ir psihiskas, garīgas jeb psihiskam analogas dabas. Absolūta sevī esoša reālitate pieder tikai garīgam principam, kuŗa esamību un būtību mēs konstatējam iekšējā pieredzē un ar pašapziņas refleksiem.

Fiziskais, materiālais ir vai nu īpatnējs gara priekšstats vai arī garīgo darbību, faktoru savstarpējās darbības un attiecības produkts, garīgās būtības obeiktivācija vai orgāns.

Materija ir garīgās enerģijas minimums jeb atslābums.

^{Spirit}
Bergsons saka, ka orgāniskais rodas ne no anorgāniskā, bet otrādi, Sākotnējs ir dzīvības, radīšanas trauksme, kas tiecas uz kvalitātu radīšanu. Radīšana izpaužas 1/ kvalitāšu daudzveidībā 2/ progresu kustību kontinuitātē un 3/ virzienu vienībā. Nedzīvais ir.

dzīvības spēka sabiezējums. Materija ir atkārtotā. Atkārtotā sākās tad, ja nav radīšanas. (Bergsons)

Spirituālisti: Plotīns, Leibnics /1646-1716.g./, Džordžs Berklejs 18.g.s., Šopenhauers, Fichte, Hegels, Vilh. Vunds, Maine de Biron, Lachelier, Fouillier, Andr. Bergsons, Bostrēms, Džoberti. Krievu filozofi visi ir spirituālisti. Solovjevs, Nik. Loske, Jēk. Osis. (Tērbatā)

35. lekcija 1937.g. 17. martā.

^{Spirit.} Leibnics ir loti vispusīgs zinātnieks. Viņš īpatnējā veidā apvieno substancitātes un proporcijas idejas. Viņa spirituālisms dibinās uz monādes jēdziena. Pasaule sastāv no ļoti daudzām monādēm, imatriālām psichiskām būtēm, spēku centriem. Materija ir dalāma. Bet vajaga būt kam nedalāmām. Materiju daļām ir zināms izplatības mērs. Pirmamats var būt tikai tas, kas ir neizplatīgs.

Reālais punkts ir aktivitātes, spēka centrs. Monāde ir spēka, aktivitātes centrs. Tos tas nosauc par metafiziskiem punktiem. Monādēs Leibnics projekcē dvēselisko būtību. Visas monādes ir garām līdzīgas aktivitātes nesējas. No Dekarta Leibnics bija mantojis to, ka substance ir tas, kas pastāv sevī. Tā monādes ir substanciāli aktivitātes centri, tad monādes ir tik patstāvīgas, ka nekas no ārienes nevar ieplūst. Tās ir absolūtas, sevī noslēgtas garīgas vienības. Visu savu eksistenci un darbības saturu tās izraisa pašas no sevis. Monāžu funkcijas ir nemitīga, aktīva tiekšanās, tās ir darbības spēks, un ar darbību saistas priekšstatu darbība. Monādes ieslēdz sevī lielu stāvokļu dažādību, bet sašlēgtā, iekšējā vienībā. Leibnics bija ģeniāls matemātiķis, un viņa domāšanā lielu lomu spēlē kontinuitātes princips.

No kā sastāv mūsu organisms un nedzīvā daba?

Materija arī sastāv no monādēm. Laiks un telpa ir kautkas fainomenāls /parādība, ko uzņemam ar jutekļiem./ Materijas monādes ir uz zemākas pakāpes kā dvēseliskās. Tās ir elementārākas. Tām nav apziņas skaidrības. /Ļoti mazā pakāpē./ Katra monāde atspo-

gulo savos priekšstatos universu ar dažādām skaidrības pakāpēm, kas iztaisa bezgala pāreju. Virsohnē ir dievišķā monāde - Dievs. Cilvēkā centrālā monāde ir dvēsele. Monādes nosauc par universa soogūliem. Leibnics ieveda ^{apzināta percepcija} apercepcijas jēdzienu. Konstatēja, ka monādei ir ^{neapzināta iespaidu uzņemšana} daudzas percepcijas, kurām indivīds nepiegrīž vērību. Leibnics operē arī ar neapzinātā jēdzienu.

Starp elementiem un augstākām monādēm ir sadarbība - modus vivendi. /Augstākās monādes nevar iedarboties uz zemākām un otrādi. Viena augstākā monāde arī nevar iedarboties uz otru augstāko monādi. Tie ir Leibnica pārspīlējumi. /

Prestabilētā harmonija - iepriekšnolemtā un noteiktā harmonija. To iepriekš noteic Dievs. Ar to Leibnics iemantojis daudzus pārmetumus. Leibnica spirtuālismu sauc par monādisko jeb substanciālo vienību.

Anglim Berklejam materija ir tikai dvēseliskā subjekta sajūtu komplekss. Materija ir subjekt. uztveres tēls.

Procesuālisti /process - visu parādību kopums/ atmet substanci. Te jāmin Fichte. Absolūtais gars tam ir tīrā aktivitāte ar uzdevumu sevi vispūnīgāk reālizēt. Tas pats rada sev pretstatu, rada dabu, rada ār pasauli. Rada pats no sevis kā materiālu pamatu savai tālākai darbībai. Pasaules pirmamats sadalās.

Fichte neatzīst substances. Ir tikai mūžīga darbība, tapšana, kurai nevajaga nekādas substances. Fichtes pasaules uzskatu sauc par ētisko ideālismu.

Šopenhauers arī neatzīst substances vajadzību, bet pasaules būtību tēlo kā reālu tapšanu. Reālais ir pasaules griba, kas ir mūžīgā trauksmē, mūžīgā dzīvotgribas trauksmē. Visi subjekti ir vienas un tās pašas gribas formas. Cilvēkiem ar zemākām dziņām izpaužas tas arī sejas izteiksmē.

Vunds ir volontāra tipa spirtuālists. Viņš noliedz substanci.

Pasaule sastāv no gribas vienībām, kas iztaisa hierarchijas sistēmu, kuras pamatā dievišķā griba. Vundts ir optimists un evolucionists.

Kritika par spirituālismu.

Garīgais ir tas, kas mums vistuvāk, visdrošāk zināms. Garam piekrīt prioritāte. Gara reālitate ir esamība sevī, patstāv eksistence. Pārējo zinām tikai attiecībā pret sevi.

Spirituālisti atsaucas uz to, ka materijai nevar piešķirt patstāvību un reālitatei. Fiziķi saprot spēku kā kustības pārmaiņas tiešos cēloņus. Spirituālistiem ir priekšrocība, ka uzsver, ka visreālākais ko mēs zinām, esam mēs paši. Berklejs tomēr neiztur kritiku, jo materijai ir sava iekšējā reālitate. Pasaules pirmamats ir spējīgs radīt dažādus spēkus. Ir Relatīvi duālistisks spirituālisms, kas garam piešķir prioritāti. /Tam piekrīt arī prof. Dāle/.

36. lekcija 1937.g. 19. martā.

Loģiskais pasaules izskaidrojums.

Loģiskā pasaules uzskata pārstāvis ir Hegels. Viņš māca, ka pasaules pirmprincips ir loģiskā ideja, no kuras attīstas viss kosmiskais princips. Loģiskā ideja ir absolūtais, kas ir visu lietu pamatā. Loģiskā ideja pārvēršas dabas principā. Daba ir ideja, svešā esamībā. Tālākā attīstībā tā top par garu. Absolūtais gars ir ideja, ar ko noslēdz Hegels savu sistēmu. Ideju vada un dzen pretrunas princips. Tam Hegelis piešķīris lielu lomu. Kas pasauli kustina ir pretruna. Pretruna ir katras dzīvības antitēze. Pretruna ir visas kustības un dzīvības sakne. Visa galīgā būtība ir tā, ka garīgais pats tiecas sevi pārspēt.

Tēze }
antitēze } = ir Hegela dialektiskie etapi.
sintēze }

Sintēze apvieno tēzes un antitēzes. Tīrā ira, tīrā eksistence. Šis jēdziens sevī nekādu konkrētu saturu nesatur. Sintētiskā jē-

dzienā aptveras esošā un neesošā jēdzieni. Tāds ir tapšanas jēziens. Vēsturiskas parādības arvien attīstās un iet uz priekšu. Hegels ir izdarījis lielu iespaidu. Hegela sistēmu var saukt par panloģismu. Visa pasaule ir prāta objektivācija, kas norit pēc dialektiskās nepieciešamības. Viss pastāvošais ir saprātīgs. Absolūtā ideja paceļas arvien lielākai apzinātībai un kļūst par garu. Viņa sistēma ir pašatklāšanās. Hegelis ar saviem uzskatiem domāja, ka viņa sistēmā pasaules absolūtais princips sasniedzis vispilnīgāko jēgu, sevī pašā.

Hegela filozofija ir abstrakta un grūti saprotama. Viņš par daudz loģizē reālo vēsturisko un kosmisko procesu. Visur par daudz redz loģiku, nav nekur irracionāliska. Hegela panloģisms ir pārspīlēts un nepienemams. Loģisks ir bezlaicīgs, un to nevar pieņemt par visu izskaidrojošo principu. No irreālā nevar izskaidrot reālās parādības un tapšanu. Loģiskās dedukcijas ir pa lielākai daļai spekulatīvas /prāta slēdzienu/ konstrukcijas - izdomājumi.

Pamatklūda ir tā, ka šeit vienu pasaules pamatstruktūru elementu pārvērš par vienīgo visaptverošo. Identificē iru ar domu. /Sein und Denken./ Īstenībai ir gan, kas atbilst būtībai, bet nevar teikt, ka loģiskās attiecības sekos reālām. Reālās attiecības ietveras laika formās. Loģiskās attiecībās nekā laiciska nav. Tur ir pamatojuma attiecība. Loģiskā atvēršana premīsēs ir kas cits, nekā reālā procedūra. No bezlaicīgā nevaram izraisīt laicīgo.

Rezumējums.

Materiālistu formula, ka viss esošais un topošais ir tikai materiāls, elementi un viņu kustības, neatrisina pareizi metafizikas problēmu, jo tas ignorē psihiskās īstenības īpatnējo būtību un likumību, kas nav atvasināma no materiāli mechaniskiem faktoriem.

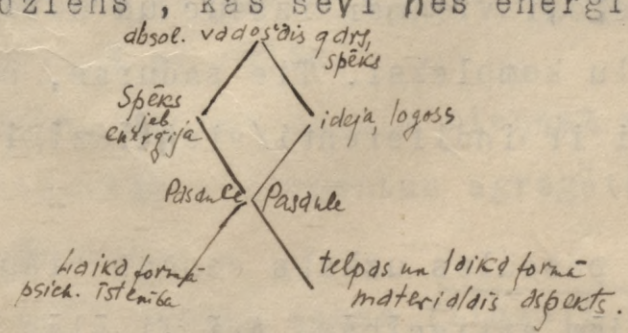
Tik pat vienpusīgs un maldīgs ir fizikālā enerģētisma /Ost-

valda/ monisms, kurš par absolūto pasaules principu nostāda no dabas zinātnēm patacināto enerģijas jēdzienu, ko dabas zinātnēs lieto fizikālo parādību-kvantitatīvo attiecību apzīmēšanai un formulēšanai. Ar šādu tīri kvantitatīvi izprastu enerģijas jēdzienu psihiskās pasaules kvalitatīvā un radošā vienība nav izskaidrojama.

Duālisma mācība vārda stigrā nozīmē nepareizi nostāda materiālo momentu, t.i. nostāda materiju uz vienāda reālītātes līmeņa ar garīgo principu. Materija nav patstāvīga transcendentā esamība sevī, bet ir savā empiriskā dotībā izolatīts fainomēns, kas eksistē attiecībā pret uztverošo subjektu.

Abstraktā identitātes teorija par vienu un to pašu vērtību, kas izpaužas divi dažādos atributos /Spinoza/ jeb parādību formās operē ar tukšo un kvalitatīvi nenosakāmo identās būtības jēdzienu, saskalda konkrēto īstenību divi pilnīgi izolētās, bet nie tam paralēli pakārtotās parādību sfairās, atjauno jaunā veidā psihofizisko duālismu, vai arī ved pie materiālisma vai spirītuālisma. Mūsu domāšanas monistiskā tendence prasa nevis vienādības, vienmērības un kvalitāšu minima abstrakto vienību, bet sintēzes maksimu, bagātību, tas ir: diferencēto un tomēr sakarīgo elementu dzīvo vienību. Ontoloģiska kategorija, kas apvieno sevī diferencētas dažādības un iekšējas vienības pazīmes ir radoša, aktīva pirmspēka jēdziens, kas sevī nes enerģiju un spēku principu

prof. Dātes uzskats: idealistiskais enerģētisms

*/

Pasaule dota divos aspektos: 1/ laika formā un 2/ telpas un laika formā. Visuma pirmprincips diferencējas materiālā un psihiskā īstenības formā. Materiālā daba sastāv no elementārām spēku ten-
* Gars ir arī spēks, reals (tā kas Hegelam) kurš sevī apvieno reālo un ideālo polu; no viņa iriet pasaule. Pasaules konstitūcijas principi - enerģija un ideālais princips.

dencēm jeb impulsiem, sparīguma centriem, kuŗu aktivitātes vien-
muļība un vienmērība rada pamatu materiālo elementu pastāvībai
un viņu kustību matemātiski aprēķinātai likumībai.

*Materiāla daba ir enerģētiska impulsa sistēma. Ir liela patīcība, ka daba ir pamato di-
namiski uzlūota. Pasaulē ir nepārtraukta elektronu masa sistēma. Prof. Stale: masa ir elektronu
Kustības funkcija. Pasaulē - dinamiskas monādes.*

37. lekcija 1937. g. 7. aprīlī.

Pasaules dažādību nav iespējams deducēt no vienas loģiskas ide-
jas, no viena principa.

- Pasaules pamatā ir vienots princips, kas satur sevī iespēju
diferencēties dažādās formās. Pasaules pamatkonstātūcijā ir reā-
lais un ideālais pols. Kārtība ieaužas elementu dažādībā. Ideā -
listiskais enerģētisms ir tas, ka ideālais princips saistās ar
enerģētisko. Tur ir logos = enerģija.

II Kosmoloģiskā problēma.

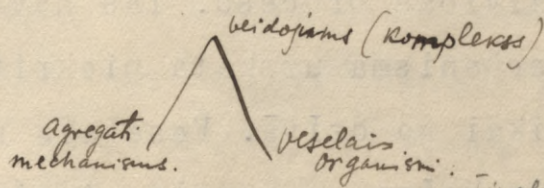
Kosmoloģiskā problēma pastāv iekš tam, ja pasaule dota kā vie-
nība; tad kādiem likumiem pakļaujas tie sakari, kas pastāv starp
atsevišķiem pasaules elementiem. Ir 2 pamatzskati par pasaules
elementu sakaru formām: 1/ mechanisms un 2/ finālisms /teleoloģija/ ^{māc. par galējiem cēloņiem} _(*)
/mācība par galējiem cēloņiem/. ^a Vienkāršākā mechanisma problēma
ir tā, ko formulēja Demokrīts - /atomu mācība/. Visur operē ar
kvantitatīviem termiņiem. Mechan. kosmoģijā ir saistīšanās
starp pasaules daļām un tā ir pilnīgi ārēja. ^b 2) Dominē kauzālais
pāziens. Vienādi cēloņi vienmēr izsauc un noteic vienādas sekas.
Kustas vielas, vielu kompleksi. Tie saduras, nekādu citu sakaru
nav. Visi elementi ir indiferenti/ vienlīdzīgi, kas nedara iespai-
du/.

1) Mech. kauzālais pasaules uzskats cenšas visu izskaidrot no in-
difirentu daļu ārējām attiecībām. Arī finālās norises atvedinā
uz kauzālām: apzināto - uz neapzināto, veselo - no daļām, orgā-
nisko - no neorgāniskā, dzīvo no nedzīvā. kvalitatīvo no kvanti-
tatīvā. Visur ir agregāti, bet ne veselais.

mechanisms pretstats finalismam.

Agregātu raksturo tas, ka agregāts ^(daļu savienojums) nodas ^{no} daļām, kuŗas agrāk neietilpa veselā; agregāts kā kopojuums ir indifirento daļu sumācija. Tīrākais agregāta gadījums ir tur, kur darīšana ar nedzīvo lietu kopojuumu. Veselais neeksistē pirms daļām, bet daļas pirms veselā. Mašīna nespēj sevi regulēt.

Komplekss ir indiferents jēdziens. Mechanisms var būt līdzeklis organiskam.

Kantam veselais neeksistē. Teleoloģijas ideju Kants tomēr ieveda. Kants mērķtiecības ideju neatzina ne kā konstitutīvu jēdzienu, bet kā regulatīvū principu. Regulatīvais princips vaļdzīgs cilvēka intelligēncei. Veselais rodās no veselā. Veselais ir pirms daļām orgāniskos veidojumos. Ar mechaniskiem spēkiem dzīvību izskaidrot nevar. Veselais noteic daļas funkciju rezultātus. Tie kalpo veselā uzturēšanai. Sevis uzturēšana un apzināšana ir finalitāte apzinības veidā. Neapzinīga mērķtiecība ir svarīgs jautājums, kas vēl nav atrisināts.

38. lekcija, 1937. g. 9. aprīlī.

Mechanisma tēze un finalitātes tēze /finaloģija, teleoloģija/ ir 2 galvenās tēzes. Orgāniskais pasaules uzskats ir tas pats, kas teleoloģija. Tas var attiekties uz visu universu. Mechaniskais pasaules uzskats agregē ar daļām.

Neorgāniskā daba. Te nav pamata pieņemt mērķtiecīgus spēkus, kas saistītu atsevišķos elementus agregātā. Tas notiek ar mechanisko nepieciešamību.

Orgāniskā pasaulē daudzi dabas filozofi atzīst, ka nav iespējams dzīvības tīšanu un norisi izskaidrot ar mechaniskiem spēkiem bez amechaniskā spēka.

Organismu veido spēki, kas nav mechaniskas dabas un tie strādā pie materijas.

Faktoru ir daudz un dažādi. Ir centrāls regulētājs faktors, kas s~~a~~ista un vada uz vienu noteiktu gala punktu.

Dažreiz lieto terminu entelechijs, kā radošu spēku, kas jau nes sevī būtības formu kā mērķi. Entelechijs ir klasisks termins jau pie Aristoteļa. Drīžs lieto "psichoids" dvēseles vietā, kas izveido organismu un uztur dzīvības procesu. Tas nav kas fizikāls, bet kaut kas nematriāls. Mechanisma uzskata piekritēji tam pretojas. Dzīvais var rasties tikai no dzīvā. Veselais nerodas no izolētām daļām, bet no daļām caur dzīvo un veselo. Apzinātu mērķtiecību nevar noliegt.

Kā skatīties uz pasauli?

Vai tas ir agregātu komplekss? Vai pasaules pamatā nav mechanisms? Garīgo dzīvību nevar salīdzināt ar materiālo. Garīgo pasauli nevar mērot. Garīgā pasaule ir bagāta kvalitāšu daudzējādībā. Tai ir sava imanenta vērtība. Materiālā pasaulē ir pārsvarā neorgāniskā daba. Tas ir grandiozs mechanisms. Mums rodas domas, vai šis mechanisms nav augstākas inteliģences organizēts. Neorgāniskā materijs ir nepieciešams pamats garīgai darbībai un kā materiāls dzīvības darbībai.

Mechanismi nav spējīgi uz individuālu reaģēšanu.

Inteliģence ir cilvēka spēja piemēroties jaunām situācijām. Cilvēkam ir radīšanas spēja, mechanismam ir ražošanas spēja. Mašīnu rada cilvēks. Pasaulē eksistē radoši subjekti. Cilvēka dzīve un būtība tiecas pēc jēgas. Visām mašīnām arī ir jēga, jo viņas no cilvēka ir paredzētas zināmu vērtību ražošanai. Jēga un vērtība ir korrelatīvi jēdzieni.

III psl. Vai pasaulei savā visumā visumā ir kāda jēga?

Optimisms atbild, ka pasaules attīstībai ir jēgas. Attīstība tiecas uz dzīvību, dzīvības izplatīšanu. Ir nepārtraukta trauksme, kas grib visu, kam nav dzīvības apvīt ar dzīvību. Pieaugt, vairoties dzīvības trauksmē. Dzīvības jēga ir pašā dzīvībā.

Citi saka, ka neviss orgāniskā dzīvība iztaisa kosmiskās dzīvības jēgu, bet garīgais dod attaisnojumu dzīvei. Ģēniji dod jēgu. Nav svarīga kvantitāte, bet kvalitāte.

Otrs uzskats /Niče/ saka, ka visas zemes dzīvības jēga pastāv iekš tam, ka cilvēce rada pārcilvēku. Masu vienmuļībā arī redz zināmu jēgu. Tas ir individuālistiskais uzskats.

Universālais uzskats uzskata cilvēku par dzīves centru. Cilvēki, kas atrod jēgu dzīvei, ja rodas pietiekoši daudz attīstītu personību. Personība ir kosmiskās attīstības augstākais sasniegums. Mācības, kas atbild uz to, kas ir jēga, ir pesimisma un optimisma mācības. Pesimisti saka, ka pasaule ir slikti iekārtota, ka viņai nav jēgas. Individī rada iluzijas, mocās pasaulē un nesasniedz neko.

Optimisti neiziet no prieka un ciešanu bilances. Viņi skatās totālā skatījumā. Vai dzīve uzrāda progressa attīstību? Mērauklas: harmonija, spēks, radīšanas bagātība, skaistums, pilnība. Dzīve un cilvēce progresē ^{līdz} pārindividuālai vērtībai. Dzīvei ir kultūras progressa jēga.

39.lekcija 1937.g. 14.aprīlī.

Finālās kauzalitātes nesēja ir dvēsele. Arī mehanizācijai, automatizācijai psihiskās norisēs ir sava finālā kauzalitāte, jēga, pozitīvā nozīme. Mechanizācija dod cilvēcei atviegohājumu, tā spēlē ekonomizācijas lomu. Paradumi ekonomizē cilvēku psihisko enerģiju. Cilvēka dabā darbojas automātisms. Arī anorgāniskā daba cenšas organizēt nedzīvo par dzīvo.. Kas tad ir dvēsele savā būtībā? Kādā sakārā tā stāv ar miesu? Kā dvēsele rodas? Vai dvēsele eksistē pirms empiriskās eksistences? Vai fiziskā nāve ir arī dvēseles nāve? Cilvēku interesē, kas notiks ar viņu pēc nāves. Kāda dvēseles funkcija: jūtas, prāts, griba ir galvenā?

III
Psychology

IV Dvēseles būtība. (Psiholog. problēma)

Uz dvēseles būtības jautājumu dod atbildi 1/ substancionalitātes uzskats un 2/ aktualitātes uzskats. Šie divi uzskati strīdās savā starpā, vai dvēseles būtība pastāv pārvērtību procesos, aktu mainā ^{jeb vai} ~~mainā~~ ir tikai 2/ mainīga plūsma. Šo uzskatu pierāda Arni Bergsons.

Dāv. Jums ^{2/} aktualitātes uzskats - māca, ka nav dvēseles substances kā kodola, bet ir mainīgu process. Substancionalitātes uzskats saka, ka dvēsele ir substance, kas ir nu vai relatīvi, vai absolūti patstāvīgā realitāte, kas spēj no sevis, caur sevi ko producēt. Substancionalitātes reālitate izpaužas pastāvīgos aktos. Pēc Bergsona uzskatiem tikai Dievs ir absolūtā substance, pastāvīgā realitāte. Arī Spinoza saka to pašu. Dievs rada relatīvi patstāvīgas substances. Substance ir patstāvīga un pastāvīga. Dvēseles substance paliek konstanta, numēriski viena un tā pati: no dzimšanas līdz fiziskai nāvei. Dvēsele ir kā pastāvīgs kodols, centrs, kā radoša spēka vienība, kas uzplaukst, attīstās. Daži domā /Drīžs/, ka mūsu dvēsele ir tikai relatīvi pastāvīgs pamats.

Scholasti • Dekarts, Leibnics māca, ka dvēsele ir monāde, regulējošā, valdošā monāde. Dekarts saka, ka substantia cogitans ir dvēseles būtība. Osvalds Külpe ir arī substancionalists.

2) Aktualista pārstāvji: Vilh. Vunds sludina, ka dvēselē nav nekā pastāvīga, viss mainās. Tad vēl Ebenhards, Avenarijs, Jūms un c.

Vundts atzīst, ka substances jēdzienam psiholoģijā nav vietas. Vunds un Paulsens nav sapratuši substancionalistu visus argumentus. Aktualisti vērsas pret substancionalitāti 1/ ja ir dvēseles būtība nezināma, ko tad mēs ar to varam izskaidrot, 2/ pietiek, ka ir sakarības vienība, kas atvieto substanci. Pēc šīs jautājums, kā šī sakarība ir iespējama? Kā indivīds var atcerēties? Kā var zināt savu pagātņi? Kā vienība ir iespējama? Vai ne tādēļ, ka ir vienots, konstants subjekts, substancionalā

dvēsele? Molekulārie grupējumi smadzenēs ir tikai fizioloģiska parādība, nepsichiska. Ir taču psihiskās dispozīcijas, kas ir kāda relatīvi konstanta ievirze, kas gatava realizēties pie zināmiem apstākļiem. Šī tieksme nevienmēr realizējas. Dispozīcijas glabājas dvēseles substances pamatā. Dvēsele ir dispozīcijas vienība un nesēja. Dvēsele ir dzīvā struktūra. Mainā ir arī kaut kas paliekošs. Mainīgais saistās ar nemainīgo. Dvēseles substancionālais pamats ir

Prof. Dāles uzskats:

1/konstants un

2/ dvēsele ir plūstošo stāvokļu nesēja.

Dvēsele ir radoša imateriālā substance. Dvēsele rada skaņas un melodijas no bioķīmiskiem ierosinājumiem. Dvēsele rada kvalitātes. - Loce saka, ka dvēsele ir patstāvīga būtne, kas patstāvīgi spēj reaģēt uz faktoriem, kas uz to iedarbojas.

Substance nav noslēgta pret ierosinājumiem. Uz to var iedarboties zināmi spēki, neiznīcinot tās patstāvību. /Arī prof. Dāles uzskats/. Jo īpatnējāks ir indivīds, tas neko nezaudē dzīvodams ar citiem, bet viņš top bagātāks. Vilj. Sterns: persona ir substance; personas robežas tam iet tālu.

Aktuālisti nevar izskaidrot atmiņas faktu, personības vienību, identitāti, jo neskatoties uz daudziem pārdzīvojumiem, cilvēks paliek viens un tas pats. Daudz patīkamāks ir substancionālitates uzskats.

40. lekcija 1937.g. 16. aprīlī.

Ja analizējam dvēseles uzskatu, tad vispirms atklājas 1/pārdzīvojuma plūsma, kurā nekas neatkārtojās. To labi raksturojis Anrī Bergsons nosaukdams to par dūrē/duree = ilgums/ Tā ir zināmā mērā dvēseles melodija.

Jūms saka, ka tās meklējot idento, nemainīgo, bet tādu neatrodot. Ar neaptveramu ātrumu notiekot plūsma. "Es meklēju, bet neko neatrodu. Es konstatēju tikai plūstošo stāvokli." Meklētājs ir pats ves", subjekts, kas meklē pārdzīvojuma plūsmā kaut-

ko. Un tas ir relatīvi stabils. Subjektam piešķirama identitāte un stabilitāte. Subjekts paliek kā zinātājs un kā gribētājs. Plūsmu tā tad pārdzīvo 3/ subjekts, kas ir idents. Tas ir visu atsevišķo stāvokļu nesējs, substantis un radošs spēks, pastāvīgs pamats.

2/ Dispozīcijas. Vienam indivīdam ir tāda domāšana, otram citāda. Tas atkarājās no individuālām, iedzimtām un iegūtām psihiskām dispozīcijām. Dispozīcijas ir hipotētisks jēdziens.

Raksturs ir kolektīva dispozīcija. Dispozīcijas iztaisa zināmu dzīvu struktūru, saaug zināmā vienībā. Struktūra prasa elementu, dispozīciju dažādību, kas apvienota zināmā vienībā. No tā atkarājās cilvēka atsevišķie spēki, noskaņojumi.

Dvēseles jēdzienu lieto kā aktuālo pārdzīvojumu plūsmu. Dvēseles procesu saprot kā dispozīciju vienību. Dvēseli saprot, kā visu pārdzīvojumu radošo pamatu un vienību. Dvēseles jēdziens ir daudznozīmīgs. Substance ir stabilais, radošais spēks, kas realizējās dažādās formās.

Pēc nāves dvēsele uz kādu laiku zaudējot apziņu. Citi māca, ka tie cilvēki, kas nodarbināti ar garīgu dzīvi, tūlī pēc nāves paceļas sfairā, kur viņa skatījumiem nav robežu. Tie atraisās no visa un kļūst brīvi. Vairāk patīcama ir tā hipotēze, kas stāv par nemirstību, nekā kas stāv par mirstību.

Kāda funkcija uzskatāmā kā būtiskā?

Ir strīds par prātu, intelektu un gribu. Cilvēks vadās no instinktiem un dzīpām. Nevar noliegt to, kur cilvēks paceļas līdz apzinīgas eksistences pakāpei, tur viņam jāpateicas savai gribai. Par personību cilvēks kļūst pateicoties autonomai gribēšanai. Pat jūtas mūsos raisas pēc tam, ja mūsu individuālītātē iegremdētās dzīvas piedzīvo vai nu piepildījumu vai traucējumu. Griba ir mūsu personas būtiskais kodols, /tikai ne aklā griba/. Reāls ir tas, kas ir spējīgs raisīt aktivitāti.

Jūtas uzsvēris Krügers.

V Dieva problēma. Teoloģiska problēma.

Ir cilvēki, kam šis jēdziens nekā neteic. Tā esot iluzija. Tie ir pozitīvisti. Daži cilvēki turpretim ar Dievu apzīmē visu to labāko, ko vien var iedomāties. Tas ir stipri izplūdis jēdziens.

Citiem Dievs ir morāliski labais, bez kāda personālisma.

Feierbachs: Dievs cilvēkiem nav nekas cits, kā viņu vēlēšanās, kas pārvērstas pārpersonīgās būtnēs. Nekas reāls, bet tikai iluzija. Daudzi saka, ka Dievs ir daba, dabas visums./Spinoza/. Citi iet tālāk un saka, ka Dievs ir pasaule.

Hegelim Dievs ir absolūtais prāts. Bieži dzirdam, ka Dievs ir augstākā vara.

Otto: Dievs ir realitāte un iedveš cilvēkā kreatūras izjūtu. Viņš ir kas misteriozs. Tas parādās cilvēkam pievilcīgās izpausmēs.

Tas ir kas irracionāls. Mums jāizskaidro: panteisms, deisms, teisms, panenteisms, ateisms. (*Ateisms, teisms, deisms, panteisms, panenteisms*)

41.lekcija 1937.g. 21.aprīlī.

Platonam augstākais princips ir labais, kas tiek identificēts ar Dievu. Šopenhaueru citi uzskata par ateistu, bet citi arī par panteistu. Šopenhauera sistēma ir metafiziska voluntārisma griba, kas ietveras visās parādībās, visā pasaulē. Visās augstāk attīstītās reliģijās ieiet vienmēr metafiziskas idejas par pasaules jēgu un izcelšanos. Visās reliģijās ietveras zināms metafizisks pasaules uzskats.

Mācības par Dievu būtību.

Mēs aplūkosim sistēmas, kurām lielāka nozīme, tās būtu: deisms, atteisms, panenteisms, teisms un panteisms.

Ateisma pamatdoma: pasaule ir mūžīgi eksistējusi, turpina eksistēt un eksistēs, un visi viņas procesi norit tā, ka nevar būt runa par kādu *ima* triālu lietu, kas būtu pasauli radījis, pasaulei nav radītāja, pasaule ir mūžīgs mechanisms. Ir mūžīga rašanās pēc kau-

zalitātes likumiem.

Ir teorētiski un ateorētiski motīvi, kādēļ ateismam rodas piekritēji. Daži piekrīt aiz nezināšanas un citiem iemesliem. Dažiem nepatīk atzīt Dievu - radītāju un tie meklē citus izskaidrojumus. Tiem liekas, ka viņu patvaļa tiek ierobežota. Reliģiska ideja uzliek tiem pienākumus, traucē tiem dzīvi izdzīvot - baudīt. Tie negrib, ka ir sargs un sōģis, kas visu redz un tā traucē dzīves baudīšanu. Dažiem ir arī bailes no soda, no atmaksas. Tas viņus biedē. Ir arī vēl citi emocionāli motīvi, piem., kauns, ka tas visu ņem no dzīves bez izlases. Vēlāk rodas nožēlas un kauns, un ja Dieva nav, tad jau nav arī ko nožēlot un kaunēties.

Ir arī ateisti ļoti nopietni cilvēki. Tie ir nonākuši pie savas pārliecības aiz dziļas domāšanas. Ateisti-ciniķi ir visnepatīkamākais. Tie nogrimst līdz **bestialitātei**; tiem ir ciniskas, negatīvas pārliecības. Ir arī teoretiski motīvi:

Dabas zinātņu **gala** slēdzieni varot dot visas atbildes uz pasauli, un šīs atbildes neesot savienojamas ar Dieva ideju. Pasaulē ir tik daudz ļauna, /disteliģijas/, mērķim nepiemērotas parādības, kas runājot pretim, ka pasauli valdot vispēcīgs un gudrs Dievs. Bā ir arī ar nevainīgo ciešanām un noziedznieku traģikām. Kāpēc jācieš nevainīgiem bērniem? Tas saslejš pret Dieva ideju. Šī ir viena no grūtākām problemām. To apzinājas arī Leibnics, un viņš rakstīja darbu "Theodicea". Ir noslēgts dabas kauzalitātes princips.

Pretstats ateismam ir teisms, kam ir ļoti daudz piekritēju: Sokrāts, Aristotelis, vidus laiku baznīcas teorijas, Akv. Toms, Dekarts, Leibnics u.c. 19.g.s. filozofi un arī Kants.

Pamatdoma: Dievs ir pasaules radītājs un nemitīgs vadītājs. Pasaule ir radīta no vispēcīgas, visgudras, vislabas būtnes- Dieva. Tas pasauli uztur un valda. Savu darbu tas vēl nav veicis. Absolūtai būtnei ir apziņas gaišums un skaidrība, absolūta in-

telligence, vispēcība un vislabums jeb mīlestība. Duālisms starp Dievu un pasauli. Pasaule ir šķirta no Dieva. Dievs ir pārāsaulīgs. Cilvēks tiek uzskatīts par radības vaiņāgu - augstāko pakāpi. Dievam visvairāk interesē cilvēku likteni /antropocentrisks ievijums/. Teisms principiēli pielaiž Dieva iejaušanos dabas norisēs. Tas ir brīnums - Notiek dievišķā spēka iejaušanās dabas norisēs, kad tas atrod iejaušanos par vajadzīgu.

Deisms. Deists saka, ka pasauli radījis pārāsaulīgs princips - Dievs. /Deisms radies no brīnumiem. Ja brīnumi nevar notikt, tad cilvēks nekad nevar būt drošs/. Dievs ir tikai ^{Pasaule nav brīnuma} pasaules radītājs un tas noteicis pasaules organisma principus. Tas dēstījis arī morāliskās apziņas tikumus, devis cilvēkam arī sirdsapziņu. Dievs nekad un nekur neiejaucas pasaules gaitās. Tā tad zaudē katru nozīmi lūgšana. *(Deisms sakarā ar apšaubītas laicības, prāta reliģiju)*

Deismam ir daudz piekritēju: Voltērs, Jūms, Lesings, Fridr. Lie-lais, Irs Tolands, Rusō.

Deisms ir bijis tikai kabinetu cilvēku reliģiski-filozofisks pasaules uzskats un ne plašākas sabiedrības uzskats.

Kants saka: "Deists tic Dieva eksistencei, bet teists tic dzīva Dieva eksistencei."

Panteisms.

Tas ir daudz izplatīts. Pamatdoma: panteisti māca, ka Dievs pasaulē ir imanents. Duālisms tiek iznīcināts. Dievs un pasaule ir viens un tas pats. Dievs ir pasaules vispārīgā substance, kas iemīt visās parādībās un no viņa atkarājās vis pasaules vienība. Dievs nav personāla būtne. Maldīgi esot pieslieties antropomorfismam, kas Dievam par daudz pievienojot cilvēcīgas īpašības.

Panteists ir Ksenofons: viss ir viens, visa ^{pasaule} savā vienībā ir dievišķa. Arī Džordāno Bruno māca, ka Dievs ir immanences princips. Panteisti noliedz arī individuālo dvēseles nemirstību.

/Ģēte tomēr nav bijis panteists/. Panteisms ir ļoti nenoteikta mācība. Tā bieži ir dzejnieka metafizika, dibināta uz jūtoņu. Mums ir slāpes pēc vienības ar dzīvo dabu.-

42.lekcija 1937.g. 23.aprīlī.

Deisms izceļ Dievu transcendentā attiecībā pret pasauli. Viņš ir ārpus pasaules. Dievs neieiet parādībā, kas iztaisa dabu. Viņš ir kāda realitāte, substance ārpus faktiskās īstenības. Radās duālisms starp dievišķo būtību un pasauli. Dievišķā realitāte ir personīga būtne.

Dievs darbojās universā. Panteisti identificē Dievu ar visiem sīkumiem. Dievs ir pasaules vienotais pamats un mūžīgais spēks. Tas manifistējās /iemiesojas/. Viņas pašas neiztaisa Dieva būtību. Vieni tendē uz naturālistisko pusi. To uzskata par substanci, kas visas lietas aptver un ietver. Ir mūžīgi pulsējošā enerģija un vairāk nekā. Pasaulē Dievs ir imanents. Panteisms nav stingri pārdomāta pasaules ideja, bet jūsmas intuícija. Mēs esam panteisti dabas izjūtā. Mēs esam piliens masā, bet esam vienoti ar dabu.

Dažreiz patīk aizmirt visas problēmas un pazust dabas visumā. Cilvēks jūtas ar visu dzīvi neapmierināts. Cilvēks prasa pēc vienības. Panteisms nogludina - viņš atņem asumu ļaunai problēmai. Pasaulē ir daudz ciešanu. Panteisti saka, ka mums vajaga skatīties uz visiem notikumiem. Tas ko saucam par ļaunu ir pārejoša epizode. Ja ir reāls, tad ir tikai epizode. Šķietami ļaunais vēl vairāk izceļ visa kosma varenību.

Teisti. Teodicejas problēma. /Teodiceja= Dieva attaisnošana, mēģinājums samierināt 3 pasaules ļaunumus - 1/ nepilnību, 2/ ciešanas un 3/ grēku - ar Radītāja žēlastību, gudrību, visvarenību un taisnību/. Kur ir ļaunums, kā tas savienojams ar Dieva īpašībām? Ja ļaunums ir pasaulē un ja tas ir fakts, tad iznāk, ka Dievs nevar novērst ļaunumu pasaulē, tad viņš nav visspēcīgs. Viņš to var nevērst, bet viņš to negrib. Dievs nav visu zinošs. Viņš neesot

varejis paredzēt, kas no viņa var rasties. Skeptiķi aizrāda uz grūtībām. Kā mēdz atrast izeju? Viņi ^{Teisti} saka, ka Dievs nav radījis ļaunumu un nav par to atbildīgs. Ļaunuma cēlonis meklējams citur. Ir cits ļaunuma princips. Ir divi principi. Tendence gaišājam piešķirt prioritāti. Ļaunais ievēd postu. Ir vainīgi citi spēki, kas jauc viņa radības pilnību. Uzvara vēl nav redzama. Tas rodas no tam, ka cilvēks ir garīga būtne un ierobežots darbībā. Aizrāda uz to, ka Dievs būdams vispilnīga būtne ir radījis citas būtenes. Te ir dvēseles, gara pasaule. Viņas ir substancionālas būtnes. Ļaunums radies no tam, ka cilvēks nepareizi izlieto savu brīvību. Cilvēkam dota iespēja iet labo un ļauno ceļu. Cilvēks realizējis ļauno ceļu, kas nāk par ļaunu citiem.

Brīvības problēmu nevaram aizmirst. - Teisti pārcilveciskojot Dievu un tam piešķirot personālas būtnes īpašības. Cilvēkiem ir apziņa un pašnoteikšanas spēja. Mēs brīvību izcīnam un izkarojam. Mēs Dievam nepiešķiram nekādu izskatu. Te ir jāiet absolūtā paaugstinājuma ceļš. Ja cilvēkam iz apziņa un zināšana, kāpēc to noliegt Dievam? Cilvēkam vajaga palikt brīvam. Cilvēks ir svārstīgs savā brīvības spējā. Jāiet pilnības ceļš. Tās ir pazīmes, kas konstituē pasaules būtību.

Teisti pielaiž Dieva spontānu iejaukšanos cilvēku liktenos. Richters saka, vai tad Dievam vajadzīgs labot darbu, ko pats ir radījis. Viņš ir jāsauc palīgā, lai paskaidrotu kosmisko iekārtu. Teists atbild tā: ja Dievam nebūtu vajadzīgas spējas iejaukties, tad tas būtu saistīts ar viņa darbu determinismu. Te nav nekā, kas degradē. Te ir radīšana un tā turpinājās. Nemaz nav tas pierādīts, ka viss notiek ar matemātisku nepieciešamību. Ja Dievs radījis dabu, tas ir loģiski iespējams. Viņš šos likumus var arī atsaukt. Dievs varot piepildīt providenciālo vadību ar kauzāli noritošo faktoru palīdzību. Dabisko notikumu rindas krustojas. (Ja izbadušam cilvēkam piedāvānot darbu, tur nekas neesot brīnišķīgs, saka pozitīvisti.) Viņš

nesaplūdina Dievu ar pasauli. [Ja Dievs būtu ārpus pasaules, kā tad tikt ar transcendentismu galā?]

Panenteisms.

Panenteisms izveidojies 19.s.g. Viss notiek caur Dievu. Pasaule nav ārpus Dieva. Pasaule ir ietverta Dievā. Panenteisms cenšas izprast pareizo būtību par Dievu. Panteisti māca, ka pasaule ir Dievā un caur Dievu. Dievs aptver pasauli, to vada un veido. Alles ist und lebt durch Gott. Pasaule ir pilnīgi atkarīga no Dieva, kas ar savu spēku to aptver. Dievs ir pasaules radošais pirmgars. Viņš ir visuma absolūtais spēks, pamats un mērķis, apveltīts ar varas un apziņas pilnību. Viss ir substancionāli saistīts ar dievišķo pirmamatu. Visas lietas un būtes ir visas dzīves visvienības. Radošais pirmspēks differencejas atsevišķo substancionālo spēku dažādībā. Šie spēki iztaisa bezgalīgu hierastisku veidu pēc savas darbības, patstāvības, plašuma un pilnības. Pasaules radīšana vēl turpinājās un arī cilvēks strādā līdz pie šī radīšanas darba, cīnoties ar materiālas pretestību un ārdošiem spēkiem. Viss pēc sava pamata ir Dievā. Visur pulsē un darbojas viņa radošais spēks, bet ne visur un vienmēr tiek pildīts Dieva mērķis un griba. Cilvēka eksistences un darbības spēks arī sakņojas dievišķā pamatā, bet šī spēka darbības virziens ir saprātīgo būtnu brīvās gribas akts un darbs. Uzspiesta un automātiska pilnība nebūtu pilnība. Dievs nav nepilnības un ļaunuma radītājs un cēlonis. Ļaunums ir ierobežoto, nesaskaņoto spēku un atsevišķo gribu egoistisko virzienu rezultāts. Savā būtībā ļaunums jeb grēks pastāv attālinājumā un atsvešinājumā no Dieva. Pasaules augstākais logoss nesakrīt ar prātu. Te sintezejas teisma un panteisma idejas. Porūkā arī dominē panenteisms. Katrs dzejnieks grib būt personība. Panenteisms nekad nebūs izplatīta eksistences forma. (Panteisti: Fr. Hārda, Pomeks. Panenteisman piekrit Malbranšs, Wundt, Fechner).

43. lekcija 1937. g. 28. aprīlī.

Metafiziskās problēmās mēs varam sasniegt augstāku patīcamības pakāpi un uzrādīt aizspriedumus, kļūdas un skata šaurumu. Mums jāatrod visplašākā skatījuma perspektīvi. Mums vajāga sargāties no negatīvā dogmātisma. Vajāga krāt pieredzes datus ilgi un plaši.

Patīcamību nedrīkst sajaukt ar reliģisko ticību. Teorētiskās ievirzes un apsvērumi par to, kādas atziņas metodes spēj padarīt hipotēzi relatīvi drošāku.

Mūsu dvēsele ir zināmā mērā immanenta mūsu miesai. Tā organizē un veido mūsu miesu. Dvēselē mēs tomēr išķiram logosa aspektu, kas tomēr ir irreāla instance. Ideālais nesakrīt ar plūstošo. Pasaulē nav mechanisms, bet orgānisms. Pasaulē radīšanas process nav neslēgts. Uz ko pasaule attīstās? Kādi mērķi tiek sasniegti? Tā rodas dzīves un pasaules vērtības problēma. Cilvēks nevar tikai vērot pasauli, bet vajāga arī viņu vērtēt. Arī vēsturniekiem, ja tie runā par vēsturisko attīstību, tad tiem jāoperē arī ar finalitātes kategoriju. Un tad tūlīņ paceļas jautājums, kāds mērķis tiek realizēts? Un līdz ar to, kāda vērtība ir mērķim? Un tā atkal rodas vērtības problēma. Izaug ^{No vērtības problēmas} pesimisma un optimisma problēma.

Pesimisms ir negatīva jautājuma atrisinājums. Pesimisms saka, ka nav pasaulē jēgas, nav cilvēkiem pamata runāt par mērķiem un vērtībām. Pasaules norise un dzīve esot bezjēdzīga. Tas ir absolūtais pesimisms.

Pesimisti saka, ka pasaulē nav nekā laba, jeļ ļoti maz laba. Šopenhauers tomēr saka, ka pasaulē esot dažas labas parādības. Visumā uzlabojumu panākt nevarot. Atkārtojas ciešanas un ir maz prieka.

Prieks izsakot tikai ciešanu trūkumu: "Das Leben ist Leiden". Dzīve ir bezjēdzīgs ciešanu riņķojums. Šopenhauers ir radikāls pesimists. Viņš saka, šī pasaule ir sliktāka no iespējamām. Savu pesimisma uzskatu Šopenhauers centrē ciešanās. Dzīvē pārsvarā ir cieša-

nas. Visur viņš meklē ciešanas, viņš tā sakot "iekodies" ciešanās. Šopenhauers ir viens no emocionālākiem domātājiem.

Ir mācību formas, kam nav radikālisma.

Jāizšķir pesimistiskais pasaules uzskats un pesimistiskais gara stāvoklis. No pesimistiskā gara stāvokļa izaug pesimistiskais pasaules uzskats.

2) Relativie pesimisti saka, ka pasaulē ir ļoti daudz ļauna, bet ir arī labais. Ļaunais un labais cīnas. Cilvēkam vajagot stāties pie kultūras darba un censties dzīvi labot. Tāds ir Edm. Hartnaks. Kopējiem spēkiem ir iespējams uzlabot cilvēces stāvokli.

Optimisms.

1) Mērēno optimismu reprezentē Herders. Cilvēce iet uz priekšu. Realizējas labais. Arī Lesings, Hegelis ir optimisti. Saprātīgais realizējas un nesaprātīgais pamazām izzūd.

2) Evolucionārā optimista pārstāvis ir Vilh. Vunds.

Pesimisti savas atziņas dibina uz to, ka dzīvē ir par daudz izplatītas slimības. Cilvēki slimo ar dažādām slimībām un mirst no tām. Daudz esot arī noziegumu, krāpšanas, slepkavības, laupīšanas, izvirtības, nejēdzības, morāliska viļšanās. Daudziem cilvēkiem ir ļoti elementārs dzīves saturs. Strādā bez prieka un tad tver rupjas baudas. Dzīves pamatmotīvs ir arī garlaicība. Un garlaicība ir ciešanas. No garlaicības rodas dzīves apnikums. Dzīvības īsums arī ir viens arguments. Daudzi vēl spēka gados tiek aizrauti kaut kādā nāvē. Un daudzkreiz pat no mazas nejaušības. /Em. Dārziņš/. Arī skaistums ātri zūd. Izdzīest gudrība, labā griba pagurst.

Šopenhauers saka tā; "ejat uz soda vietām, kur nogalina noziedzniekus, slimnīcās un lazarētēs, apskataties visu ļaunumu, un vai tad jūs variet vēl teikt, ka dzīve ir laba..." Labākais, ko var sasniegt, ir nirvāna. Ja sasniegums iegūts, tas rada sātinājumu. Pie Šopenhauera ir teorija, kas neiztur kritiku, ka visus cilvēka centienus noteic tieksmes, tīksme vai netīksme. Pesimisti paši at-

ņem sev iespēju attaisnot savu metodi. Vai var apgalvot kāds, kas ir pārsvarā? Vai tā vispār var prasīt? Bilanci uzstādīt nevar, cik ir prieku un cik ir ciešanu. Tās nevar ne skaitīt, ne salīdzināt, ne arī sumēt. Tie ir heterogēni un pilnīgi dažādi.

44. lekcija, 1937. g. 5. maijā.

Bieži pesimisma pamatā ir neizdevusies personīgā dzīve. Tad ir arī emocionāli predistinēti cilvēki, ar iedzimtām pesimisma tieksmēm /Šopēns/. Dažreiz ir arī pesimisma noskaņa tādēļ, ka pareizi fiziski un higiēniski nedzīvo, sevišķi tas sakāms par jaunatni, kas neprot lietderīgi izlietot laiku. Bieži pesimisms rodas pat no nepareizas diētas un maz kustēšanās brīvā gaisā- dabā. Miesīgā higiēna spēlē milzīgu lomu. Tomēr jābrīdina no sekla rožaina optimisma. Pasaulē ir sajaukts labais un ļaunais. Viņā cīnās tumsa un gaismas, irracionālais un saprātīgais. Mums jābūt izturīgiem un ticīgiem par labā uzvaru. Nav ļauna bez labā, tā ir pasaules satversme. Pasaule nav nelabojami slikta. Kur ir labais, tur ir arī ļaunais. Nav ļaunā bez labā. Tā tas ir arī lielu pasaules notikumu mērogā, piem. pasaules karš. Arī personīgā dzīvē ļaunais bieži vēlāk izrādījies par tīri labu un lietderīgu- Ciešanas dara cilvēkus iekšēji dziļākus, apskaidrotus, vienkāršākus un sirsnīgākus. Mums vajaga ticēt, ka pasaulē nav tikai ļaunais vien. Galvenais ir izturība un uzticība. Mēs uzvarēsim un padarīsim dzīvi labāku, ja būsim aktīvi, izturīgi un nešaubīgi ticībā. Mūsu domas nedrīkst ietekmēt otru. Nedrīkst pieslieties arī tā saucamam "kroņa optimismam" t. i. ka bez kritikas tic līdzī visiem, tā būs labi un ne citādi. Ciešanām var būt jēga. Ir cilvēki, kas spēj skatīties ticīgi nāvei acīs. Un ir cilvēki, kas ir ar savu ticību ciešanas uzvarējušies. Daudzi arī apmelo dzīvi, t. i. (☹), ka cilvēks, kuŗa dzīve nav izdevusies, domā, ka, ja mana dzīve nav izdevusies, arī citiem ir nejēdzīga dzīve un nolād dzīvi. Tas ir ļoti nepareizi. Pesimism-

ma idejas nedrīkst uzvarēt dzīvi. Ciešanas un pesimismu var pārvarēt 3 spēki un vērtības:

1/ darbs, 2/ humors un 3/ reliģija.

Reliģijā un humorā parādās cilvēka lielums. Humorā cilvēks paceļas pāri sīkumiem, neņem mazisko pie sirds. Humors ir gara atraisītāja spēks, gara brīvības izpausme. Lielā humora būtība ir izteic gara atraisīšanos. Reliģija atraisa dzīves spēkus ar atziņu, ka šī dzīve nav pēdējā. Ar šo dzīvi viss nebeidzas. Nākāmā dzīvē piepildīs cilvēks visu to labāko, kas tam bija. Reliģija ir ļoti nozīmīgs moments.

Ja cilvēci ir jēga un cilvēkam stāvoklis, ka viņa jūtām un gribai kautkas jārealizē, jāmīlē, jāpieņem un jāatrasa. Ko mums atzīt par labu mūsu rīcībā, gara un sirdsprāta ievirzē. Tā ir iekšējā intīmā puse. Mēs vērtējam ne tikai darbus, bet arī domas. Juristi skatas tikai, vai viņu darbi nerunātu pretim likumam. Morāle prasa vēl, lai mēs, ja ko darām, lai darām aiz iekšēja dvēseliska noskaņojuma, pēc sirdsprāta.

Kas ir labais? Kāds sirdsprāts ir labs? Kādas ir labā un ļaunā mērauklas? Kas ir augstākais labums un pēdējais mērķis? Kāda ir fundamentālā vērtība?

1) Vispirms ir problēma par tikuma vērtēšanas un apziņas īpatnējo struktūru.

2) Tālāk ietilpst mācība par tikumiskās darbības objektu un augstāko mērķi.

Viņā ietilpst mācība par tikumisko principu pēdējo sankciju un nozīmības avotu. - Svarīga daļa ir mācība par tikumiem. Tikumi ir dvēseliskas ievirzes un spēki, kas sekmē zināšanu tikumisko vērtību realizēšanu. Tikumības mācībā ietilpst brīvības problēma. Praktiskā ētikā ir jautājums par to, kā atsevišķās dzīves situācijās un arodos piemērot tikumiskās normas.

Tikumiskā atziņā cilvēks atzīst, ka kautkam ir jātop piepildītam, neskatoties uz to, vai tas ir jau piepildīts.

Jaunlaiku moralisti saka, ka raksturīgs tikumiskā apziņā ir jābūtības moments.

Kautkam ir jābūt, kautkas ir jāpiepilda. Tikumiskie vērtējumi pretendē uz vispārīgu, objektīvu nozīmību. Launs un labs nevar būt gaumes lieta. Ja ir kas labs, tad tas ir labs visos laikos, visās vietās un visām tautām. Tāpat, ja kāda rīcība ir netaisna, tā nevar būt gaumes lieta. Tikumiskā apziņā izšķir:

dabiskā nepieciešamība - jābūtība,

dabas likums - norma

reālais likums - brīvības likums

sirds apziņas likums.

Dabas likums izteic tādu norises veidu, kurai ir noteikti jānotiek. Ar dabas nepieciešamību mēs elpojam, iztikt bez tās nevaram. Bet, piem., ja cilvēks melo, tā nav dabiska nepieciešamība. Te viņam jāievēro ^(dabas likums) norma. Dabiskā nepieciešamība norit spaidu kārtā.

Kādas normas ir un ar kādu saturu? Uz ko dibinas normu saturs?

45. lekcija 1937. g. 7. maijā.

Metafizikas literatūra:

"Wirklichkeitslehre" Hans, Drīžs

"Philosophie der Organischen" H. Drīžs.

Dabas filozofijā /literatūra/.

Barink ; Allgemeine Ergebnisse und Probleme der Naturphilosophie"

E. Becher "Philosophische Aussetzungen...."

Br. Jirgenzona, Modernās dabas zinātnes sasniegumi.

Katolisko pasaules uzskatu aizstāv A. Mihelitsch.

Kur ir kvalifikācijas attaisnojums, kāpēc tas un tas ir launs? Sakarā ar to izšķir autonomo un heteronomo tikumības mācību. Daži vēl uzrāda trešo teonomo etiku. Kants saka, ka īstā

ētika ir autonoma. Cilvēks pats sevī rod tikumiskās dzīves likumību. Tikumiskā principa nozīmība attaisnojas pašā tikumiskā garā.

2) Heteronomās mācības instances ir valsts, sabiedrības iekārta, baznīca, religijs, Dievs. Kants atzina, ka pilvērtīga ir tāda griba, kas ir laba. Labam ir absolūta patstāvīga vērtība. Tikumība neskārtās uz to, kas dod tikumības likumus. Autonomās ētikas piekritēji teonomo ētiku uzskata par heteronomu. Dievišķās gribas likumos cilvēks saskata savas garīgās būtības papildīšanu.

Kur meklēt tikumiskās dzīves mērķi?

Ir subjektīvi un objektīvi mērķi. Subjektīvie mērķi dalās:

1/ hedonismā un 2/ eudaimonismā /Aristotēls/ Grieķi bija lieli draudzības sapratēji. Viņi sludināja draudzību, bet bez laulības saitēm. Starp hedonismu un eudaimonismu sevišķas starpības nav. Epikurs bija spilgts hedonisma pārstāvis. Ir vulgārais epikurisms un saprātīgais eudaimonisms. Grieķi vairāk tendē uz eudaimonismu. Pie eudaimonisma pieder arī utilitārisms /Mills, Spensners/. Viņi operē ar "utilis" - noderīgs. Vajaga dzīvot tā, lai sagādātu sev un citiem maksimālo labklājību.

2) Objektīvist negrib centrēt augstāko mērķi individa subjektīvā stāvoklī. Te jāmin perfekcionisms - pilnība /Leibnics, Kants, Volfs/. Augstākais mērķis - pilnība.

3) Evolucionismu reprezentē Vilh. Vunds. Te noteicošais ir cilvēces un kultūras attīstība.

Kādi motīvi ietelp tikumiskā dzīvē?

1/ intellektuālā jeb refleksijas morāle,

2/ jūtu morāle.

1) Refleksijas morāle saka, ka pilnīgi mēs darbojamies tad, ja mēs apzināties pilnīgi pamatus. 2) Jūtu morāle saka, ka jūtās meklējama augstākā tikumība.

* ethischer Intellektualismus: derjenige ethische Standpunkt, den den Beweggrund zum Sittlichen in einer vernünftigen Überlegung erblickt.

Kādos avotos meklējams tikumisko vērtību izejas punkts? Vai tikumiskās vērtības iegūst pateicoties cilvēka novērojumiem - indukcijas ceļā? Tas ir empirisms. Pretī stāv apriorisms. Pārstāvis Kants. Tikumisko vērtējumu pirmavots meklējams ne pieredzē, bet cilvēka apziņā, cik tālu tā orientēta uz transcendentālo likumību, kas izstaro cilvēka apziņā.

Kanta ētika.

Pieredze dod tādus atzinumus ar relatīvu vispārīgumu. Tikumiskā apziņa prasa pēc absolūtas mērauklas. Nevar materiāli noteiktos mērķos pēc satūra meklēt augstāko tikumisko vērtību. Iziet no tikumiskās apziņas jābūtības fakta, mēģina formulēt tikumiskās darbības likumus. Kā ir iespējama tikumība un morāle? Kāds ir tikumiskās apziņas pamatlikums? Kants atklāj no pieredzes neatkarīgo kategorisko imperatīvu /augstākais morāliskais likums/ no vispārīgās pienākuma idejas. Kanta ētika ir absolūta. Darīt labu paša labā dēļ, neatkarīgi no blakus apstākļiem. Kanta ētika ir arī 2/ formāla, tā sniedz vispārīgu, formālu mērauklu tikumiskās resp. netikumiskās darbības pazīšanai.

Tā neraksta priekšā, kas jādarī, bet kā jāpārbauda mūsu darbības konkrētos mērķus, lai tos varētu tikumiski attaisnot, t.i. uzskatīt par labiem. 3/ Ētika ir autonoma, dibināta uz cilvēka tikumiskās gribas pašnoteikšanas principa. 4/ Ētika ir rīgoritiska /stingra/, kas nepielaiž kompromisus un pienākumu par labu cilvēka personīgām laimes tieksmēm. Jābūtības normas pavēl kategoriski, bez nosacījumiem. Tā nav atvasināma no faktiskās pieredzes, kas nenoteic, kā jādarbojas. Tikumiskā darbība nes savu vērtību un savu attaisnojumu sevī pašā. Tā nevar vadīties no subjektīvām tieksmēm. Labais ir pats par sevi labais. Absoluti labais un absolūtā vērtība ir pati labā, autonomā gribas tiecās piepildīt savas pašas iekšējās konsekvences un saprātīgās vienības likumību. Būdam vispārnozīmīgs kategoriskais imperatīvs

noteic tikai gribas formas, t.i. prasa, lai pavēlei varētu piešķirt vispārējas saistības pazīmes.

Kategoriskā imperatīva saturs: Darbojies tā, kā tavas gribas maksima, regula, katrā laikā var tikt pacelta par vispārīgas likumdošanas principu.

Lai maksimu varētu attiecināt uz kuŗu katru cilvēku, - nedari nekā tāda, ko nevarētu uzstādīt, lai visi to dara. Kants prasa to, lai cilvēks vadītos no vispārīgās likumības apziņas.

Kants tomēr savu formālo principu neiztur konzekventi.

46.lekcija 1937.g. 12.maijā.

Mīlestības ētika.

Brīvība no juteklisko impulsu vara - Kanta ētikā.

"Tev vajaga to darīt, jo tu to vari" saka Kants. Tomēr tikumiskais likums nevar pavēlēt cilvēkam darīt to, ko viņš nevar. Kants izjuta pret tikumiskām idējām lielu pietāti. "Zvaigžņotā debess pār mani un morāliskais tikums manī - šīs divas lietas pilda ar mūžīgu cieņu. Abas lietas es redzu savā priekšā." Kanta domāšana saistīja visvairāk kārtības un likumības normas. Pienākuma ētika mūs pilnīgi neapmierinā, jo tā ir vēl pārāk abstrakta un formāla.

Bie Šopenhauera mīlestības ētika parādījās kā līdzcietība. "Nevienu neaizkari, bet visiem cik spēji, palīdzi." Mūsu uzdevums - topi, kas tu esi. Mums ir jāveidojas, jo mēs neesam gatavi mūsu garīgajā eksistencē. Pilnībā mēs neesam tas, kas mēs esam. De facto mēs esam garīgi radošas būtnes. Garīgais spēks mums ir jārealizē. Tas ir vērtīgākais. Vienību un personības radīšanas bagātība - ir pilnīgs harmonisks stāvoklis.

Iekš kā pastāv dzīves vērtības un jēga? Tas pastāv tikai dzīvībā. Dzīves jēga pastāv dzīvības pilnībā. Dzīvība ir pilnīgāka tad, kad viņā ir vairāk spēku, kas viens otru neapspiež,

bet sekmē un veicina viens otru. Pilnīga dzīvība ir ilgstoša.

Kādus atsevišķus principus var atvasināt? Kas ir labs? Labs ir viss, kas veicina pilnīgas dzīvības pilnību. Kāda darbība būs laba? Pilnības idejai ir apriors raksturs. Pilnība dzīvē nekad nav sastopama. No faktiskām dotībām cilvēks viņu nolasīt nevar. Pilnīgais skaistums arī pasaulē nav nekur realizēts. Tā ir tikai apriora doma.

Pilnības stāvoklis ietver sevī patiesību. Ja cilvēks grib tuvojties pilnībai, tad viņam ir atziņa par to, kas ir pilnība. Viņam tā tad ir patiesība. Un ja šīs patiesības vēl nav, tad labs ir viss tas, kas tuvina mūs patiesībai. Nav šaubu, ja cilvēks nes pilnības ideju savā apziņā, tad viņam vajaga pastāvēt un saglabāties. Labs ir viss, kas uztur un attīsta mūsu dzīvības spēkus. Mēs topam nevien brīvāki, mēs atraisāmies ^{no} važām. Labs ir tas, kas mūs dara iekšēji brīvus. Ja mēs topam brīvi, tad mēs arvien vairāk izaugam par personībām. Labs ir viss tas, kas palīdz saprast vienam otru. Labs ir viss tas, kas cilvēka dzīvi saista nesavtīgas mīlestības pilnībā /amor concupiscentia un agapē jeb amor ^{neatīga mīla} benevolentia/.

Mīlestības robežas neapstājās pie cilvēkiem, bet tām jābūt arī pie dzīvniekiem. Arī ar kustoņiem nevaram ļauni apieties. Mīlestības ētika diktē labvēlību pret visu radību. Mīlestības ētikas robežas izbeidzās tikai pie nedzīvās dabas.

Kas ir ļauns?

Ļauns ir viss, kas mūs attālina no patiesības. Viss, kas saista mūs maldu un neziņas tumsā. Ļauns ir viss, kas sagrauj un nospiež dzīvības spēkus un kaitē spēku uzplaukumam. Ļauns ir viss, kas mūs dara aklu, nezinošu pret sevi un citiem. Ļauns ir viss, kas dara mūs iekšēji nebrīvus. Ļauns ir viss tas, kas rodas no

tiem spēkiem, kas cilvēkus sašķēļ savstarpējā naidā- Homo hominis lupus - ir pazīstama formula, ka cilvēks ir cilvēkam vilks. Mīlestībai vajaga mērķi, kas ir dzīvības pilnība. Mīlestībai jābūt aktīvai un redzīgai. Labajam patstāvīgu saturu atrast nevaram.

Beigas.

4336ii.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0308014538